Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

7 КРАСАВІКА 2000г. № 14/4046 КОШТ 80 РУБ.

10 красавіка спаўняецца 110 гадоў з дня нараджэння геолага, географа, эканаміста, акадэміка Гаўрылы ГАРЭЦКАГА.

Матэрыялы, прысвечаныя Гаўрылу Іванавічу, чытайце на стар. 6—7, 14—15.

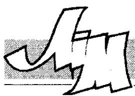

КОЛА ДЗЁН

Пры Савецкім Саюзе ў Беларусі, як і ва ўсіх рэспубліках былога Саюза, відаць, амаль не было такога студэнта, які б восенню не быў пасланы ў падшэфны калгас выбіраць бульбу. І здавалася б, што былая традыцыя разам з Савецкім Саюзам адышла ў нябыццё, але... У нашай краіне не забыліся, што студэнты могуць не толькі вучыцца, а і працаваць. Да ўсяго не толькі восенню на ўборцы ўраджаю, але і на пасяўной. Так, згодна з пастановай Савета Міністраў "Аб першачарговых мерах па падрыхтоўцы сельскагаспадарчых прадпрыемстваў да веснавых палявых работ і стварэнні трывалай кармавой базы", сёлета да непасрэднага ўдзелу ў пасяўной кампаніі будуць прыцягнуты студэнты трох ВНУ сістэмы Мінсельгасхарчу і 11 сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў сельскагаспадарчага профілю. У красавіку ў вёскі плануецца накіраваць звыш 1800 студэнтаў, 3-4 курсаў ВНУ і старэйшых курсаў тэхнікумаў і каледжаў. Моладзі будзе прапанавана ў гаспадарках папрацаваць на пасадах механізатараў, трактарыстаў, тэхнікаў-механікаў, галоўных інжынераў і аграномаў. Мяркуецца, што для большасці моладзі "працоўны семестр" працягнецца да мая. Гэта ўсё не ад салодкага жыцця нашых вёсак, якія з кожным годам "сыходзяць з яснай явы".

НАПАМІН ТЫДНЯ

Дэкларацыі аб сукупным гадавым даходзе на 1 сакавіка падалі 205 тысяч беларускіх падаткаплацельшчыкаў. Прыкладна 84 тысячы грамадзян з гэтай колькасці не з'яўляюцца індывідуальнымі прадпрымальнікамі. Па словах намесніка старшыні Дзяржаўнага падатковага камітэта Беларусі Аляксандра Дарашэнкі, плацяжы па даналічанаму на падставе дэкларацыі падаходным падатку павінны быць унесены да 15 мая гэтага года. А. Дарашэнка адзначыў, што далёка не ўсе падаткаплацельшчыкі, якія атрымалі ў мінулым годзе даходы з некалькіх крыніц на суму вышэй за 227 млн. недэнамінаваных рублёў, прадставілі ў падатковыя органы дэкларацыі. Аднак яму цяжка было назваць хоць бы прыкладную іх колькасць, ён толькі сказаў, што такая статыстыка з'явіцца толькі пасля 15 мая. Кіраўніцтва ДПК прадоўжыла тэрмін прадстаўлення дэкларацый аб сукупным гадавым даходзе з 1 сакавіка па 15 мая, пры ўмове, што плацяжы будуць унесены да 15 мая. Словам, заплаці падаткі і спі спакойна!

ДАКУМЕНТ ТЫДНЯ

Прэзідэнт Украіны Леанід Кучма падпісаў дакумент аб стварэнні спецыяльнай рабочай камісіі. Пасля гэтага будзе аб'яўлена канчатковая дата закрыцця Чарнобыльскай АЭС. Пакуль што плануецца закрыць яе ў снежні 2000 года. Па перакананні Леаніда Кучмы, у грамадзян Украіны не павінна быць ніякіх сумненняў у неабходнасці закрыцця ЧАЭС, таму што яе рэактары небяспечныя для далейшай эксплуатацыі. Няўжо небяспечнасць выявілі толькі праз 14 гадоў?

ЗАКАЗ ТЫДНЯ

Ювеліры гомельскага аб'яднання "Крышталь" па просьбе самога Патрыярха ўсяе Русі Аляксія II вырабілі ордэн Прападобнай Еўфрасінні Полацкай. На прадпрыемстве, у аб'яднанні, якое займаецца перапрацоўкай алмазаў і брыльянтаў, асвоены выпуск усіх ордэнаў і медалёў нашай краіны. Словам, як гаворыцца, калі трэба, дык можам.

СТАТЫСТЫКА ТЫДНЯ

Паводле звестак Міністэрства статыстыкі і аналізу, за апошнія пяць гадоў колькасць працуючых пенсіянераў у нашай краіне павялічылася больш чым на 40 тысяч чалавек. Такім чынам, на 1 студзеня на прадпрыемствах, у арганізацыях, установах, калгасах і саўгасах Беларусі працавала 371,6 тыс. чалавек пенсійнага ўзросту, а гэта 9 працэнтаў ад усіх занятых у народнай гаспадарцы грамадзян. Найбольш працуючых пенсіянераў жыве ў Мінску — 93,5 тыс., у Мінскай вобласці — 53,5 тыс., Гомельскай — 52 тыс., Брэсцкай — 45,2 тыс., Гродзенскай — 44,3 тыс., Магілёўскай — 42,1 тыс., у Віцебскай — каля 41 тысячы. Так што, калі б не пенсіянеры, то на многіх працоўных месцах не было б каму і працаваць.

НАРМІРОЎКА ТЫДНЯ

У мінулую пятніцу закончыўся тэрмін дзеяння сезонных павышаючых каэфіцыентаў да нормаў спажывання электраэнергіі насельніцтвам, што былі ўведзены на зімовы перыяд. Разам з тым плануецца падтрымаць найперш сем'і, якія складаюцца з 1—2 чалавек, зрабіўшы для гэтых спажыўцоў наступныя нормы спажывання электраэнергіі: у жылых дамах з газавымі плітамі — для сем'яў, якія складаюцца з аднаго чалавека, — 80 кВт/ч замест 60, для сем'яў з двух чалавек — таксама 80 кВт/ч замест 75; у жылых дамах з электраплітамі для сем'яў з аднаго чалавека — 150 кВт/ч замест 90, для сем'яў з двух чалавек — 160 кВт/ч замест 145. Міністэрства эканомікі ўжо пагадзілася з гэтымі прапановамі і зараз рыхтуецца адпаведная пастанова.

ПАДВЫШКА ТЫДНЯ

У гэтым месяцы органамі сацыяльнай абароны Беларусі праводзіцца пераразлік працоўных пенсій. Падставай для пераразліку з'явіўся рост сярэдняй зарплаты рабочых і служачых у лютым 2000 года ў параўнанні з яе аналагічнай велічынёй у снежні 1999 года, якая выкарыстоўвалася пры папярэднім пераразліку працоўных пенсій, на 18 працэнтаў. У красавіку працоўныя пенсіі будуць налічаны зыходзячы з сярэдняй зарплаты, што была ў лютым і якая складала 43 542 рублі. Максімальная пенсія па ўзросце пры стажы 40 гадоў у жанчын і 45 гадоў у мужчын у працуючых пенсіянераў, якія маюць індывідуальны каэфіцыент заробку 1,3 і вышэй, складзе (без уліку надбавак і павышэнняў) 23 348 рублёў. У непрацуючых пенсіянераў памеры пенсій у красавіку будуць дыферэнцыраваны ад 23 348 да 32 165 рублёў. Але і гэта ці грошы, на якія сёння можна добра жыць...

ЦЭНЫ ТЫДНЯ

Той, хто ходзіць па крамах, бачыць і адчувае па сваім кашальку, як мяняюцца цэны. Да 1000—1060 рублёў за кілаграм падаражала свініна, да 286 рублёў — цукар, месцамі да 1540 рублёў павялічылася ў цане масла, крыху падаражэлі мінеральная вада і піва. Хлеб "Водар" стаў каштаваць 124 рублі, грэцкія крупы — 780 рублёў за кілаграм. Кошт вараных каўбас вагаецца ад 1400 да 1600 рублёў за кілаграм. Каўбаса "Крывяная" — каштуе 356 рублёў... І здавалася б, што гэта не першае падаражанне і, відаць, не апошняе і пара б ужо людзям да гэтага прывыкнуць, але не не ды чуеш у чэргах: "Калі ўжо гэта ўсё скончыцца!"

ВЕСТКА ТЫДНЯ

З кожным годам на дарогах нашай краіны ўсё болей замежных аўтамабіляў. Іх, відаць, яшчэ паболее, бо ў Беларусь прыйшла вестка, што з 1 студзеня наступнага года з дарог Польшчы павінны знікнуць 3 мільёны легкавушак, якія праездзілі больш за 10 гадоў. Адным словам, рыхтуйце хлопцы даляры і вашы пра машыну спонуцца мары!

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

На вечарыну, прысвечаную 160-годдзю Францішка Багушэвіча, у Доме літаратара сабраліся ўдзельнікі семінара маладых пісьменнікаў, які адкрываўся ў гэты дзень, пісьменнікі, літаратуразнаўцы, супрацоўнікі музеяў сталіцы, школьнікі, студэнты. Адкрыла і вяла вечарыну Вольга Іпатава. Сярод выступоўцаў былі Уладзімір Содаль, Язэп Янушкевіч, вершы Ф. Багушэвіча чыталі артысты У. Мішчанчук, Г. Дзягілева, М. Макарцоў. З музычнай праграмай выступіў фальклорны гурт "Валошкі" мінскага завода "Гарызонт". У пісьменніцкай бібліятэцы адкрылася выстава, прысвечаная жыццёваму і творчаму шляху класіка беларускай літаратуры.

●

Першым этапам супрацоўніцтва нашага творчага саюза з Ільянскай сярэдняй школай Вілейскага раёна стала сустрэча з вучнямі і настаўнікамі навучальнай установы ў музеі Максіма Багдановіча, куды ў час школьных канікулаў завіталі госці з Вілейшчыны. На сустрэчу з вучнямі і настаўнікамі прыйшоў вядомы паэт Уладзімір Карызна. Ён пазнаёміў гасцей са сваёй творчасцю, адказаў на пытанні прысутных. Такія сустрэчы будуць працягвацца.

●

Яркае незабыўнае ўражанне на ўдзельнікаў семінара маладых пісьменнікаў, які адкрыўся 28 сакавіка ў Доме літаратара, зрабіла выступленне народных пісьменнікаў Беларусі Янкі Брыля і Ніла Гілевіча. У сваім слове слынныя майстры пяра не толькі далі наказ маладым творцам, яны вобразна і цікава распавялі пра свой творчы і жыццёвы шлях, пра тое, як яны самі ўдзельнічалі ў падобных семінарах. Шмат карыснага для маладых было і ў выступленнях дырэктараў выдавецтваў "Мастацкая літаратура" і "Юнацтва" Г. Марчука і А. Камароўскага, галоўных рэдактараў часопісаў "Полымя", "Маладосць", "Крыніца" С. Законнікава, Г. Далідовіча, Г. Булыкі, намесніка рэдактара часопіса "Нёман" В. Праўдзіна, галоўнага рэдактара часопіса "Вожык" старшыні прыёмнай камісіі Саюза пісьменнікаў В. Блакіта.

Кіраўнікамі секцый на семінары былі В. Іпатава, Л. Дранько-Майсюк, Г. Каржанеўская, А. Масарэнка, Н. Гальпяровіч, Л. Караічаў, В. Жуковіч, А. Федарэнка, Б. Пятровіч.

У рабоце семінара прынялі ўдзел старшыні Камітэтаў па друку і па справах моладзі М. Падгайны, А. Пазняк, першы намеснік старшыні Камітэта па друку пісьменнік У. Глушакоў, першы намеснік старшыні Беларускага фонду культуры Л. Касяк.

Больш падрабязна пра семінар маладых літаратараў чытайце ў матэрыяле нашага спецыяльнага карэспандэнта.

●

Не толькі адпачываць, але і прайсці курс лячэння можна будзе з 17 красавіка ў санаторыі-прафілакторыі пісьменнікаў "Іслач". Міністэрства аховы здароўя выдала ліцэнзію на аздараўленне і лячэнне захворванняў страўніка-ва-кішэчнага тракту, ачышчэнне арганізму з выкарыстаннем лекавых траў, дыетычнага харчавання, лячэбнай фізкультуры. Ажыццяўляць курс лячэння будуць вопытныя медыкі, якія прайшлі спецыялізацыю ў дадзеным накірунку.

Калектыў пісьменніцкай здраўніцы гатовы аказаць паслугі не толькі пісьменнікам і членам іх сем'яў, але і ўсім жадаючым прыехаць у маляўнічы лясны куток на беразе ракі Іслач.

Н. К.

НАДЗЁННАЕ

Ля помніка Максіму Багдановічу

Калі я йшоў скрозь
тую арку,
Дзе колісь дом Яго стаяў,
Грачыны грай грымеў
над паркам
І снежным пухам ападаў
На тэатральны дах пакаты,
Тралейбус, што імклівa бег,
На рэштткі выцвілых
плакатаў
З аскомінным "Вперед к побе...",
На кроны дрэў
маркотна-зімных,
На шпіль, што высіўся здалёк,
На твар зажураны Максіма,
Яго настылы васілёк.
Здавалася, канца не будзе
Вятрам, што сівер валакуць,
Хоць сакавік ужо — не студзень,
Хоць гэта Мінск, а не Якуцк.
Было няўтульна,
золка, сумна...
Ды тут — усім вятрам назло —
На пляц Парыжскае камуны
Людское мора прыплыло.
О дзень жаданы
Звеставання!
Світальнай вестачкі каўток.
Надзей вясновых клекатанне.
Буслінай радасці выток.
Куды настрой
падзеўся горкі?!
Развеяліся страху сны
Ад першай роднае гаворкі,
Ад блізкай — з жарсцю — гаманы
Парадавацца з намі ўсімі
З-за хмараў выглянуў прамень.
Няўжо, няўжо настаў,
Максіме,
Твой залацісты,
ясны дзень?..

Вячаслаў РАГОЙША

ІМПРЭЗЫ

Карабель пад назвай "Мінск-2000"

5 КРАСАВІКА Ў СТАЛІЦЫ ЎРАЧЫСТА АДКРЫЎСЯ МІЖНАРОДНЫ КОНКУРС ПІЯНІСТАЎ

Мелодыя песні У. Алоўнікава "Радзіма, мая дарагая", нараджаючыся ў святочным гучанні фартэпіяна, запаўняла Вялікую залу філармоніі. Пад гэтыя кранальныя пазыўныя павольна расхінулася заслона — і галоўная падзея, якою амаль два тыдні будзе жыць наш музычны свет, пачалася.

Старшыня аргкамітэта конкурсу "Мінск-2000" першы намеснік міністра культуры Беларусі У. Рылатка, адкрываючы міжнароднае спаборніцтва маладых музыкантаў, зачытаў прывітальны зварот Прэзідэнта краіны А. Лукашэнкі да ўдзельнікаў гэтага сур'ёзнага творчага турніру — з пажаданнем поспехаў і перамог. Было прадстаўлена журы на чале з народным артыстам Беларусі прафесарам І. Алоўнікавым, а таксама аўтары твораў, уключаных у праграму І-га тура як абавязковыя для выканання, — кампазітары Г. Кароткіна, А. Літвіноўскі, піяніст Ю. Бліноў.

Адбылося знаёмства публікі з канкурсантамі, якіх замест 83 чаканых засталося 42. Невытлумачальны пакуль што "адсеў" збянтэжыў хіба толькі журналістаў, бо для ўсіх, спрычыненых да фартэпіяннага марафона, такое істотнае скарачэнне колькасці ўдзельнікаў прынесла пэўную палёгку. Хаця б у тым, што графік праслухоўванняў першага тура зрабіўся менш напружаным, і першаму канкурсанту давялося выступаць назаўтра не а 10-й раніцы, а ў 13.00.

Урэшце, не колькасцю, а якасцю вызначаюцца з'явы ў мастацтве. Конкурс пацвердзіў свой годны прафесійны ўзровень і міжнародны статус — высокімі патрабаваннямі праграмы, аўтарытэтам піяністаў, прадстаўленых у журы.

Дарэчы, афіцыйную цырымонію выдатна дапоўніў сольны канцэрт нашага госця, аднаго з лаўрэатаў І Міжнароднага конкурсу імя П. Чайкоўскага, прафесара са Злучаных Штатаў Амерыкі Д. Полака, які ўдзельнічае ў працы журы. Ён іграў творы Ф. Шапэна: 2-ю санату з уражлівым знакамітым жалобным маршам; Рэ-бемоль мажорны накцюрн з эфектнымі гукавымі іскрынкамі ці то "кропелек вады на вясле", ці то "мігатлівых зорак у начным небе", ці то "загадкавых светлякоў у роснай начной траве". Нон-стопам выканаў тры рознахарактарныя эцюды. Тройчы бісіраваў...

Прафесар Нацыянальнай музычнай акадэміі Украіны імя П. Чайкоўскага В. Казлоў адзначыў, што конкурс "Мінск-2000", як карабель, выпраўляецца ў плаванне, і на гэтым шляху можа быць рознае. Яно і праўда: конкурс — гэта заўсёды нечаканасці, адкрыцці, расчараванні, а мо і сенсацыі. Днямі даведаемся пра вынікі І тура і з цікавасцю спартовых балельшчыкаў будзем сачыць за далейшым рухам конкурснага карабля...

С. БЕРАСЦЕНЬ

На здымку: Дэніэл ПОЛАК.

Узнагароджаны граматамі

Адбылося пасяджэнне рэспубліканскай ваенна-шэфскай камісіі. Даклад аб рабоце камісіі за справаздачны перыяд зрабіў яе старшыня Ігар Лучанок, які разам з іншымі арганізацыямі адзначыў станоўчую работу ваенна-шэфскай камісіі СБП.

У спрэчках па дакладзе выступілі Анатоль Сульянаў (намеснік старшыні), Алесь Савіцкі, Пятро Прыходзька, Яўген Каршукоў, Алесь Махнач. За актыўную работу па духоўна-маральным, патрыятычным выхаванні і культурна-мастацкім абслугоўванні асабовага складу Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь пяцёра былі ўзнагароджаны граматамі Міністэрства абароны РБ.

Я. ІВАНОЎ

ПРЭМ'ЕРЫ

Прывітанне, дуэнья!

Дзяржаўны музычны тэатр Беларусі паказаў новы спектакль. Патрапіўшы на яго, нават не надта абазнаныя ў мастацтве гледачы міжволі выгукнулі: дык гэта ж — "Дуэнья"! Але ж "Дуэнья" прыйшла да нас з экрана. А "Даратэя" — з самой першакрыніцы, аднайменнай камічнай оперы Ц. Хрэннікава, якую тэатр узяў — ды напоўніў новым жыццём. Лібрэта Я. Халецкага зведала літаратурна-сцэнічную рэдакцыю актрысы тэатра І. Шыцікавай. Пастаноўку ажыццявілі рэжысёр Б. Лагода, музычны кіраўнік і дырыжор А. Сасноўскі, сцэнограф Я. Ждан (мастак па касцюмах тая ж І. Шыцікава), балетмайстар Н. Дзячэнка, хормайстар С. Пятрова. Выканаўцы галоўных роляў працуюць "без дублёраў". Так што ў кожным спектаклі можна пабачыць-паслухаць І. Заянчкоўскую, В. Бажэнава, А. Касцецкага, І. Шыцікаву, І. Цярэнцеву, А. Заянчкоўскага, Д. Якубовіча, В. Сердзюкова, А. Ранцанца...

С. Б.

Сцэна са спектакля "Даратэя".

Фота Віт. АМІНАВА

ВЫСТАВЫ

Віншаванні ў касцёле

Свайму шасцідзесяцігадоваму юбілею прысвяціў вядомы беларускі мастак Алесь Марачкін выставу, якая адкрылася ў дольнай зале мінскага касцёла святых Сымона і Алены. У экспазіцыі з-за абмежаванасці памяшкання прадстаўлена толькі невялікая частка яго знакамітай серыі "Дзеячы гісторыі і культуры Беларусі". Серыя партрэтаў, якія ствараліся на працягу многіх год, прысвечана як асобам далёкай мінуўшчыны краіны, як Еўфрасіння Полацкая, Вітаўт, Рагнеда, так і нашым сучаснікам — Ларысе Геніюш, Знічу, Алесю Пушкіну. У цэнтры экспазіцыі і ўвагі быў партрэт Міколы Ермаловіча, напісаны ящчэ пры жыцці выдатнага беларускага пісьменніка.

У зале сабралася шмат сяброў і прыхільнікаў творчасці Алеся Марачкіна. Прамовы і віншаванні гучалі ад супрацоўнікаў кафедры жывапісу Беларускай акадэміі мастацтваў, дзе выкладае мастак, ад суполкі "Пагоня", на чале якой ён стаяў шмат год, ад Саюза мастакоў і Саюза пісьменнікаў, Таварыства беларускай мовы, ад сяброў, паплечнікаў, знаёмых. Другая частка вечарыны адбылася ў тэатральнай зале касцёла. Яна распачалася выступленнем Галіны Дзягілевай, мастацкага кіраўніка тэатра "Зніч", якая паказала ўрывак са спектакля "Выгнанне ў рай". Алеся Марачкіна віталі пісьменнікі, свае дзённікі і вершы прачытаў і юбіляр. Гучалі старадаўнія беларускія песні, а таксама сучасныя кампазіцыі, напісаныя на вершы мастака.

Н. Ш.

"Душы маёй бяссонніца"

Выстава жывапісу Сяргея Давідовіча "Душы маёй бяссонніца", што адкрылася ў Музеі сучаснага мастацтва, далёка не першая персанальная для мастака. Але ўпершыню яна прадстаўляе частку серыі яго работ, прысвечаных жыхарам сучаснай вёскі. Сяргей Давідовіч больш вядомы як аўтар краявідаў, карцін на сацыяльна-палітычную і асабліва чарнобыльскую тэматыку. Сам Сяргей Фёдаравіч прызнаўся, што краявіды былі для яго этапам вучнёўства і станаўлення ў мастацтве. Досыць хутка ён прыйшоў да тэматычнасці, вобраза чалавека і неабходнасці выпрацоўкі ўласнага стылю. І сапраўды, усяго за дзесяць год творчай працы (столькі спатрэбілася былому палкоўніку міліцыі і дэпутату, старшыні Камісіі па галоснасці, сродках масавай інфармацыі і правах чалавека Вярхоўнага Савета 12 склікання), каб выявіць, выпесціць і данесці людзям свой талент і паэта, і мастака. Сёння Сяргей Давідовіч і сябра Саюза мастакоў, і Саюза пісьменнікаў. І на яго персанальнай выставе прэзентавалася і кніжка прозы "Душы маёй бяссонніца", выпушчаная выдавецтвам "Мастацкая літаратура".

З цікаўнасцю ўглядаешся ў карціны С. Давідовіча, на якіх працуюць, спрачаюцца, лаюцца, танцуюць, хаваюць і гаруюць, адным словам жывуць старыя вяскоўцы. І ў сваіх апавяданнях, і ў карцінах С. Давідовіч шчыры ў спачуванні гэтым людзям, шмат у чым абдзеленых лёсам. Мастак прызнаецца, што многія вобразы ён "спісаў" з суседзяў у роднай вёсцы Карпілаўка, што на Лагойшчыне, дзе засталася бацькава хата.

С. Давідовіч плануе працягваць сваю новую серыю, хаця магчымасцей працаваць у яго няшмат. І мальберт з фарбамі, і пісьмовы стол займаюць адзін з пакояў кватэры. Аднак жонка мастака прызвычаілася і падтрымлівае мужа, які працуе не дзеля вялікага заробку. Зрэшты, многія свае карціны Сяргей Давідовіч ахвяруе дабрачынным арганізацыям, дзе атрыманыя грошы выкарыстоўваюцца для аздараўлення беларускіх дзяцей за мяжой.

Н. ШАРАНГОВІЧ

На здымку: Сяргей Давідовіч (у цэнтры) з паэтам Сяргеем Грахоўскім і артысткай Марыяй Захарэвіч.

Ушанаванне юных творцаў

Грамадскае аб'яднанне "Міжнародны фонд эканамічнага і культурнага супрацоўніцтва паміж гарадамі Мінскам і Тайбэем" (Фонд ТайМін) сумесна з Тайбэйскай гандлёвай эканамічнай місіяй у Мінску правялі ў Музеі сучаснага мастацтва цырымонію ўзнагароджання беларускіх школьнікаў, пераможцаў і прызёраў 30-ай Сусветнай выставы дзіцячага малюнка, якая адбылася ў Тайбэі ў жніўні—верасні 1999 г. Беларусь ужо другі раз прымае ўдзел у гэтай штогадняй акцыі, якая арганізавана тайваньскай "Асацыяцыяй за адукацыю праз мастацтва". Каардынатарам для шасцідзесяці беларускіх школьнікаў, творы якіх былі адабраны для выставы, выступілі Цэнтр выпатанчаных мастацтваў Фонду ТайМін і дырэкцыя Дзіцячай мастацкай школы N 1 Мінска.

Дванаццаць прац юных беларускіх мастакоў з агульнаадукацыйных і мастацкіх школ Гомельскай, Мінскай і Магілёўскай абласцей атрымалі спецыяльныя дыпломы, а творы Яны Бугаёвай з СШ N 19 Гомеля і Зухры Міхайленкі з дзіцячай мастацкай школы Слуцка заваявалі залатыя і срэбны медалі. Фонд ТайМін спадзяецца, што праз малюнкі беларускіх школьнікаў жыхары Тайбэя бліжэй пазнаёмяцца з нашай краінай.

На сённяшні дзень Фонд ТайМін ажыццяўляе шэраг праграм і мерапрыемстваў у галіне культуры і мастацтва. Так, з 21 сакавіка ў кіназале "Беларускага саюза кінематаграфістаў" праходзяць Дні тайваньскага кіно, чытаюцца лекцыі пра сучасны кінематограф гэтай краіны, дэманструецца фотавыстава. Праграма складзена з шасці дакументальных і пяці мастацкіх фільмаў. На чарзе — аналагічная праграма ў Магілёве. Будзе працягнуты цыкл лекцый па старажытнакітайскім мастацтве, арганізацыя выставаў, міжнародныя маладзёжныя музычныя і танцавальныя летнія лагеры ў Мінску.

Н. Ш.

АБСЯГІ

ГРОДЗЕНШЧЫНА...

Кветкі вачамі жанчыны

Так можна было б назваць фотавыставу, якая дэманструецца ў зале Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза мастакоў. Вядомая польская фотамастачка Малгажата Далоўская здымае кветкі. Звычайныя пакаёвыя, якія сотні разоў здымалі і прафесіяналы, і аматары. І тым не менш кветкі Далоўскай унікальныя. З дапамогай спосабу макраздымкі (павелічэнні асобных дэталяў) ёй удаецца ствараць адмысловыя, незаўважныя для простага вока вобразы, перадаваць уласныя ўражанні, уласную імпрэсію... Менавіта так — "Імпрэсія" — і названа выстава Малгажаты Далоўскай. Творы польскага аўтара трапілі ў Гродна дзякуючы ініцыятыве мясцовага фотаклуба, якім кіруе Аляксандр Ласмінскі. Дарэчы, Далоўская вядомая ў Польшчы не толькі як фотамастачка, але і як прэзідэнт фонду "Фатаграфія дзеля будучыні", мэта якога — захаваць для нашчадкаў лепшыя творы сучасных мастакоў.

Лілія НАВІЦКАЯ

ВІЦЕБШЧЫНА...

У коле сяброў

сустрэў сваё 65-годдзе віцебскі паэт, перакладчык і педагог Уладзімір Папковіч. У мясцовай музычнай гасцёўні сабраліся літаратары, музыканты, акцёры, журналісты, навукоўцы, прадстаўнікі ўлады. Уладзімір Антонавіч чытаў вершы. Гучалі ўспаміны і віншаванні. Начальнік упраўлення культуры аблвыканкама, заслужаны дзеяч культуры Беларусі Мікалай Пашынскі адзначыў важкі ўклад юбіляра ў скарбонку нацыянальнай культуры і ўручыў яму Ганаровую грамату аблвыканкама... Уладзімір Папковіч — чалавек, які заўсёды бескарыслівa прыходзіць на дапамогу, — заўважыла народная артыстка Беларусі Святлана Акружная і распавяла пра тое, як паэт знайшоў клініку ў Германіі і дапамог уладкавацца на лячэнне яе сыну-інваліду. Добрыя словы пра паэта гаварылі ў той вечар Давід Сімановіч, Сяргей Рублеўскі, Франц Сіўко, Анатоль Канапелька, Фелікс Гумен...

Часопіс развітаўся з Віцебскам

Унікальны навуковы часопіс "Диалог. Карнавал. Хронотоп" выходзіў у Віцебску 8 год. 27 нумароў гэтага персаніфіцыраванага выдання, прысвечанага творчасці вядомага літаратуразнаўцы і філосафа Міхаіла Бахціна, увайшлі ў каталогі бібліятэк універсітэтаў свету. Вядома, што Бахцін пачынаў свой творчы шлях у Віцебску. Таму выдавец і заснавальнік часопіса, ініцыятар правядзення ў Віцебску Бахцінскіх чытанняў Мікалай Панькоў не без шкадавання прыняў рашэнне пераехаць у Маскву разам з часопісам, адкуль яму паступіла шмат прапаноў, у тым ліку і наконт фінансавай падтрымкі выдання. У сваім развітальным інтэрв'ю Панькоў падкрэсліў, што на Беларусі дзяржаўныя ўстановы ставіліся да часопіса з абыякавасцю, у апошнія гады ў Віцебску не знайшлося ні рубля на выданне. Адзіны орган, які праяўляў цікаўнасць, — падатковая інспекцыя. Між іншым у Расіі выдаўцы навуковых некамерцыйных часопісаў вызвалены ад нагляду падатковых устаноў.

Святлана ГУК

ГОМЕЛЬШЧЫНА...

Чарговыя "сустрэчы"

Тэатральныя калектывы з Масквы, Кіева, Бранска, Івана-Франкоўска прыехалі да калег у Чарнігаў, дзе праходзіў міжнародны фестываль "Славянскія тэатральныя сустрэчы-2000". Гомельскія артысты прапанавалі на суд журы і гледачоў спектакль "Лес" А. Астроўскага. Пастаноўку адзначылі за цікавае рэжысёрскае рашэнне і высокае выканаўчае майстэрства. У намінацыі лепшая жаночая і мужчынская роля перамаглі гамяльчане — Людміла Корхава і Алег Караткевіч.

Стыпендыя за талент

Днямі ў культурным комплексе "Юнацтва" сабраліся прадстаўнікі маладой творчай інтэлігенцыі. У чарговы раз старшыня гарвыканкама А. Якабсон уручыў стыпендыі, прызначаныя для падтрымання таленавітай моладзі. Нагадаем, што гэтыя грашовыя ўзнагароды гарвыканкам устанаўлівае штогод.

Капусцінсія чытанні

Вядомы беларускі пісьменнік Аляксандр Капусцін нарадзіўся на жлобінскай зямлі і ніколі не забываўся на радзіму. Зараз яму споўнілася б 76 гадоў. З гэтай нагоды Жлобінская цэнтральная раённая бібліятэка правяла Капусцінскія чытанні.

Вершы ад душы і сэрца

Каля 45 год працаваў педагогам гамяльчанін Барыс Адашкевіч, які нарадзіўся ў Буда-Кашалёве. Адначасова пісаў вершы. Тры гады таму выдаў першы зборнік "Дзённік душы і сэрца". І вось з друку выйшла ягоная новая кніжка "Два сэрцы на вятры". Яе прэзентацыя адбылася ў Славянскай бібліятэцы абласнога грамадска-культурнага цэнтра. Выдаць зборнік дапамаглі Мінскае аб'яднанне "Інтэграл", буда-кашалёўскія прадпрыемствы і раённы аддзел культуры.

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

БРЭСТЧЫНА...

Парк да 2000-годдзя хрысціянства

плануюць разбіць у вёсцы Вулька-Антопальская, што ў Драгічынскім раёне. Вядома, што ўраджэнец гэтай вёскі мастак-ювелір Мікола Кузьміч аднавіў Крыж святой Еўфрасінні Полацкай. Зараз ідуць падрыхтоўчыя работы: расчышчаецца тэрыторыя, падвозіцца зямля, робіцца планіроўка. Дасягнута папярэдняя дамоўленасць аб выдзяленні Кобрынскім лясгасам 21-га (па колькасці стагоддзяў) дубовага саджанца. Неабходна нагадаць, што ініцыятыва закладкі паркавай сядзібы ў гонар 2000-годдзя хрысціянства і адраджэння Крыжа святой Еўфрасінні Полацкай належыць абласной беларускамоўнай газеце "Народная трыбуна".

Уладзімір ТАРАСЮК

МІНШЧЫНА...

"Капыльскія пацехі"

Другога красавіка ў Капылі прайшоў абласны фестываль гульняў і гумару "Капыльскія пацехі". У ім бралі ўдзел самыя розныя творчыя калектывы. Тэатры гульняў і гумару выступілі з мініяцюрамі, гульнявымі праграмамі і спектаклямі. А асобныя выканаўцы — з прыпеўкамі, байкамі і пародыямі.

Пераможцы "Капыльскіх пацех" абраны кандыдатамі на ўдзел ва Усебеларускім свяце гумару "Аўцюкі-2000".

Галіна НОВІКАВА

Памяці Аркадзя Куляшова

25—26 сакавіка мінулага года ў Магілёўскім дзяржаўным універсітэце імя А. Куляшова адбылася навуковая канферэнцыя "Актуальныя праблемы беларускага літаратуразнаўства", прысвечаная 85-годдзю з дня нараджэння народнага пісьменніка Беларусі Аркадзя Куляшова.

Канферэнцыя была арганізавана філалагічным факультэтам МДУ імя А. Куляшова і Магілёўскай гарадской радай "Таварыства беларускай мовы імя Францыска Скарыны". На жаль, правядзенне канферэнцыі не было ўключана ў план навуковых мерапрыемстваў Міністэрства адукацыі РБ на 1999 г., паколькі ў лютым таго ж года ў МДУ імя А. Куляшова праводзілася Міжнародная навуковая канферэнцыя з нагоды юбілею вядомага педагога-матэматыка Абрама Столяра, які калісьці працаваў у Магілёве. Кіраўніцтву МДУ імя А. Куляшова давялося выбіраць нешта адно, і перавага была аддадзена юбілею прафесара А. Столяра, нягледзячы на тое, што Магілёўскі універсітэт носіць імя Аркадзя Куляшова. Дзіўна, але і ў межах самога універсітэта было адмоўлена ў фінансаванні канферэнцыі, таму яна была праведзена за кошт сродкаў Магілёўскай гарадской рады ТБМ і прыватных ахвяраванняў. У канферэнцыі ўдзельнічала больш за 100 навукоўцаў з усіх рэгіёнаў рэспублікі. Па выніках канферэнцыі быў падрыхтаваны зборнік навуковых прац "Праблемы беларускага літаратуразнаўства. (Да 85-годдзя з дня нараджэння Аркадзя Куляшова)", але зноў жа, наколькі канферэнцыя не патрапіла ў план навуковых мерапрыемстваў МДУ імя А. Куляшова, намеснік рэктара універсітэта па навуковай працы адмовіў у друкаванні зборніка. Сябрамі Магілёўскага таварыства інтэлектуальных і культурных ініцыятыў "Брама" на грамадскіх пачатках былі зроблены рэдагаванне, карэктура, арыгінал-макет і мастацкае афармленне куляшоўскага зборніка. Зараз Магілёўская гарадская рада ТБМ шукае грошы на яго выданне і вымушана звяртацца да недзяржаўных спонсараў з просьбай аб дапамозе. Ужо абяцала дапамагчы Магілёўскае грамадскае аб'яднанне "Кола сяброў". Што ж, чыноўнікам зноў аказваюцца непатрэбнымі выдатныя дзеячы беларускай літаратуры, пра якіх, дзякуй Богу, не забывае беларускі чытач.

Яраслаў КЛІМУЦЬ,
старшыня Магілёўскай гарадской рады Таварыства беларускай мовы

Сустрэча ў Жылічах

Пра Жыліцкі палацава-паркавы ансамбль можна прачытаць у "Слоўніку геаграфічным каралеўства Польскага" (1881). Паведамляецца, што Ігнацы Булгак "...узнёс тут нечуванай раскошы палац з сотняй пакояў, з прыватнай капелай і ўпрыгожыў палац мастацтвам".

Пагадзіцеся, жыць у Жылічах і быць абыякавым да гісторыі Айчыны, да беларускай культуры проста нельга.

Перакананы ў гэтым і ў калектыве Жыліцкай сярэдняй школы. Менавіта для яе вучняў падрыхтаваны і вядзецца спецкурс па этнаграфіі Беларусі (а апякуецца гэтым настаўніца гісторыі Валянціна Герасімава). Невыпадковым падаецца і нядаўнае мерапрыемства, што прайшло ў школе (а ладзілі яго самі вучні з настаўнікамі), — літаратурна-мастацкая кампазіцыя, на працягу якой вядучыя дапамаглі гледачам высвеціць многія пытанні ўсебеларускай і мясцовай гісторыі. Ролю Паўлінкі выконвала намеснік дырэктара школы па выхаваўчай рабоце Наталля Лук'янава. Несцеркі — сацыяльны педагог Анатоль Пензь.

Літаратурна-мастацкай кампазіцыі папярэднічала сустрэча школьнікаў з пісьменнікамі. У Жылічы завіталі празаік Уладзімір Саламаха (ён, між іншым, родам з Кіраўскай зямлі — нарадзіўся ў вёсцы Берасенёўка) і галоўны рэдактар газеты "Чырвоная змена", краязнаўца Алесь Карлюкевіч. У. Саламаха расказаў пра сваю повязь з роднай зямлёй, зазначыў, што многія героі яго кніг — адсюль, з Кіраўшчыны. А. Карлюкевіч пазнаёміў настаўнікаў, вучняў з беларускай маладзёжнай газетай, распавёў пра літаратурныя, асветніцкія праекты "Чырвонай змены".

Святлана ТУРЫНСКАЯ

СЕМІНАРЫ

"Добразычлівасць — гэта прыемна"

У мінулым годзе семінарысты паспелі вылепіць тут апошняга снегавіка. Зараз ад зімы засталіся толькі лапіны снегу ды сіберны вецер. Нямногія выбраліся паглядзець звілістую рачулку — грэліся ў Доме творчасці "Іслач", які і на гэты раз зычліва прыняў творчую змену.

Але пачаўся чарговы семінар маладых на Фрунзе, 5 у вялікай зале былога Дома літаратара. Пасля прывітальнага слова "жывых класікаў" Янкі Брыля і Ніла Гілевіча адбылося ўручэнне літаратурных прэмій ад Дзяржаўнага камітэта па справах моладзі. Не лепшай данінай традыцыі — з улікам невялікага тэрміну семінара — уяўляецца зацягнутая прэзентацыя рэспубліканскіх газет і часопісаў. Выступленні галоўных рэдактараў і проста супрацоўнікаў зводзіліся ў асноўным да рэкламнай інфармацыі і дзяжурнага закліку "Пішыце і прыносьце". На практыцы гэта абарочваецца тым, што для вылучэння на маладзёжныя прэміі ў выданнях з цяжкасцю знаходзяць публікацыі аўтараў, якім да 30-ці гадоў. На будучае такія сустрэчы з беларускімі СМІ варта праводзіць у нефармальнай абстаноўцы — каб яны не проста займалі месца ў праграме, а мелі рэальную карысць. Заўважым, да таго ж, што прэса вялікай цікавасці да падзеі не праявіла — калі не лічыць папярэдняй публікацыі ў "Чырвонай змене" і прысутнасці некалькіх карэспандэнтаў, сярод іх і фотакар "Звязды" Яўген Пясецкі, які па ўласнай ініцыятыве (ці па закліку паэтычнай душы) здымае для гісторыі імгненні літаратурнага жыцця.

Кіравалі на гэты раз семінарскімі групамі в.а. старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў В. Іпатава, намеснік старшыні Н. Гальпяровіч, В. Жуковіч, Л. Дранько-Майсюк, Б. Пятровіч, А. Масарэнка, Л. Караічаў, Я. Каршукоў і аўтар гэтых нататкаў. Н. Загорская, якая хораша завяршыла ўступную частку, прывяла з сабой студэнтаў БУКа, якія актыўна ўдзельнічалі ў абмеркаванні творчасці і паказалі неблагую тэарэтычную падрыхтоўку.

Ад мінулагодняга семінар маладых адрозніваўся не толькі сціплым фінансаваннем (з-за чаго і давялося ўкласціся ў два дні), але таксама жанравай разнастайнасцю твораў (былі прадстаўлены крытыка і драматургія) і лепшай арганізацыяй: паменела багемы і "бурапены", за прынцып узялі адкрыццё новых імён. Сур'ёзным камплектаваннем і адсутнасцю выпадковых людзей семінар абавязаны, несумненна, Алесю Масарэнку. Ён мае талент аб'ядноўваць вакол сябе маладых творцаў і прызначаны не так даўно кансультантам Саюза пісьменнікаў.

Секцыйнымі заняткамі на "Іслачы" былі задаволены і маладыя, і старэйшыя. Нават пры недахопе часу ўдалося ўдзяліць увагу ўсім. Мелі месца дыскусіі, сутыкненні процілеглых думак і воплескі пры асабліва трапных рэпліках, балючае пераадоленне творчай герметычнасці тымі, хто падзяляе погляды якойсьці вузкай суполкі. У прыватнасці, на адной з творчых груп былі аспрэчаны прэтэнзіі мясцовага постмадэрнізму — на прыкладзе бум-бам-літаўцаў — на ролю вядучага літаратурнага напрамку, прызванага, як пісала адна аўтарка, асэнсаваць і падагуліць усе літаратурныя і філасофскія дасягненні XX—XXI стагоддзяў. Што б хто ні думаў сам пра сябе, як бы ні імкнуўся ўразіць публіку, але забяспечанасць мастацкага слова залатым запасам душы была і будзе найпершым крытэрыем яго сапраўднасці.

Алесь МАСАРЭНКА з выхаванцамі.

Творчы шпацыр. У цэнтры — Н. ГАЛЬПЯРОВІЧ і В. ІПАТАВА.

"Мы не можам ведаць, хто з вас, маладых, застанецца ў літаратуры, — гаварыла на падвядзенні вынікаў Вольга Іпатава. — Галоўнае, што вы будзеце абаронцамі роднага слова, носьбітамі самабытнасці". Старшыня Дзяржкамдруку М. Падгайны са шкадаваннем зазначаў, што згублены сувязі з суседзямі (кнігаабмен, творчыя сустрэчы, пераклады) і прапанаваў выдаць зборнік з твораў семінарыстаў, што было сустрэта з энтузіязмам.

Прывяду некалькі водгукаў удзельнікаў семінара.

Ірына ДАРАФЕЙЧУК (Віцебск), паэтка, лаўрэатка маладзёжнай прэміі: "Адзіны хіб сёлетняга семінара — недахоп часу. Столькі цікавых людзей сабралася, з усімі ахвота бліжэй пазнаёміцца — і некалі. Мне і летась, і цяпер пашанцавала з кіраўнікамі: добразычлівыя, з бацькоўскім стаўленнем людзі. Заўважыла, што значна амаладзіўся склад удзельнікаў, стала больш першакурснікаў і школьнікаў. Пашкадавала нават: калі б мне ў свой час такую падтрымку і крытыку, то я на сёння мела б большыя набыткі".

Ігар СКРЫПКА (Слуцк), драматург: "Дзіўная рэч! Сабраліся ўсе незнаёмыя, і ў той жа час усе свае! Мабыць, таму так лёгка было кантактавацца. Усеагульная добразычлівасць — гэта прыемна".

Андрэй ЛЮБЫ (Мінск), паэт: "Галоўнае, што даюць такія сустрэчы — магчымасць бачыць сябе на агульным фоне. І недахопы свае, і вартасці..."

...Ужо на зваротнай дарозе я знайшла ў рукапісе студэнткі з Магілёва Алены Колік наступны верш:

Літаратурная дарога
Сапраўдных бачыла нямнога.
Яны не могуць па заказу
Паэму напісаць адразу.
Паэт з душою верш злівае,
І слова гучнасць набывае.

Гэтая ж аўтарка, выказаўшы падзяку Саюзу пісьменнікаў і Літфонду за арганізацыю "курсаў павышэння кваліфікацыі", пажадала свайм таварышам добрых твораў, добрых настаўнікаў і рэдактараў. "Настаўнік — гэта само жыццё", — ціхенька адгукнуўся хтосьці за спіною...

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Фотарэпартаж Яўгена ПЯСЕЦКАГА

ВЕЧАРЫНЫ

Пацеркі Іны Снарскай

Чароўныя гукі скрыпкі напаўняюць залу, лунаюць у паветры, імкнуцца ўверх, да высокай столі, да нізкіх аблокаў, вырываюцца на прастор...

Так пачалася творчая вечарына маладой паэткі Іны Снарскай, што адбылася ў апошні дзень сакавіка ў Саюзе беларускіх кампазітараў.

Шлях І. Снарскай у літаратуру пачаўся ў наваполацкім літаратурным аб'яднанні "Крыніца", якім кіраваў гісторык і пісьменнік Уладзімір Арлоў і дзе гуртавалася таленавітая моладзь, апантаная прагай дзейнасці на карысць айчыннай культуры. Даўно развіталася паэтка з радзімай, але і сёння ляціць душа на Беларусь, поўніцца таямнічымі ўспамінамі, адмысловымі снамі, глыбіннымі пачуццямі, дзе шчыльна сплятаюцца мінулае і будучыня, гісторыя і сучаснасць, быццё і нябыт, стваючы тую дзівосную субстанцыю, з якой, уласна кажучы, і нараджаецца сапраўдная паэзія. Туга па родных мясцінах, вялікае прыцягненне і веліч Полацка выклікаюць да жыцця светлыя, добрыя, заснаваныя на нечым медытатыўна-асабістым і падсвядомым, вершы. Прасякнутая драматычным асэнсаваннем рэчаіснасці, сваёй ролі і прызначэння ў свеце, усведамленнем лучнасці ўласнага "эго" з бязмежжам сусвету ў адзінстве і супрацьлегласці ўсяго існага — ад раю да апраметнай — паэзія Снарскай выяўляе сакральную сутнасць асобы, яднае дзень і ноч, зямлю і неба, святло і цемру.

Іна Снарская — аўтарка вершаваных зборнікаў "Пацеркі" і "Мая птушка". Падрыхтавана да друку і чакае свайго чытача кніга паэзіі "Лясная панна". На Украіне, чыя багатая гісторыя і высокі дух жывяць творчыя сілы паэткі, І. Снарская вядзе актыўную працу па прапагандзе беларускага слова, часта выступае ў розных аўдыторыях.

Падчас імпрэзы прагучалі песні І. Лучанка, У. Будніка, І. Лашуткі ў выкананні салістаў ансамбля "Свята" В. Статкевіча і Ю. Гіпкоўскай, студэнткі Л. Лапцэвіч, выкладчыцы школы мастацтваў з Вілейкі Т. Захарыч.

Марыя РУДОВІЧ

Некалькі гадоў таму мая даўняя сяброўка і каляжанка, пісьменніца Галіна Багданава назвала "люмпенскай рэвалюцыяй" тыя негатыўныя працэсы, якія акрэсліліся ў нашым грамадстве на пачатку 90-х гадоў. Яе словы я ўспамінаю досыць часта.

І калі бачу, што з кожным годам у горадзе расце колькасць "брытагаловых", людзей бандыцкага выгляду.

І калі бачу каля кожнага магазіна зранку і ўвечар літаральна зграі — іначай і не скажаш — тых, хто скідваецца, у каго на бутэльку не хапае. А ў гэтых "зграях" усё большае вульгарных, нецвярозых жаночых твараў.

І калі бачу старых, якія корпаюцца ў вялікіх скрынях са смеццем, што стаяць каля кожнага дома. Корпаюцца з надзеяй што-небудзь знайсці.

І калі бачу жабракоў, якія просяць міласціну ў падземных пераходах метро. Або тамсама бачу жанчын з маленькімі дзецьмі на руках, якія сядзяць на халоднай бетоннай падлозе, падклаўшы пад сябе кардонку або нейкую анучу. І таксама просяць міласціну.

І калі бачу, як у парку двое старых — дзядзька і цётка — сварацца і ледзь не б'юцца з-за таго, каму трапіць у рукі пустая бутэлька, кінутая ў кустах. Падобна на тое, што гарадскія паркі, скверы, даўно падзелены на зоны. І кожны збірае "ўлоў" менавіта ў сваёй зоне.

І калі на вуліцах горада, у транспарце, у магазіне бясконца чую мацюкі. Уражанне такое, што літаратурная мова засталася толькі для літаратуры, для школьных падручнікаў. Яшчэ для газет, радыё і тэлебачання. А ўсе, хто ведаюць нарматыўную лексіку, ці пра яе забыліся, ці зрабіліся нямымі. Гучыць мат. На ўсе літары алфавіта. Сакавіта. Ажно на каўняры вісіць. Лаюцца пры дзецях, пры жанчынах. Ніхто нікога не саромеецца. Ніхто нікога не баіцца. Раней — тры, пяць, дзесяць гадоў таму — стрымліваліся. Цяпер як быццам усе тармазы адключаны. Лексіка турмы, калоніі, зоны гучыць усюды і паўсюль.

Уражанне такое, што паступовая і непрыкметная люмпенізацыя краіны ідзе штодня, поўным ходам. Бо штодня бачыш люмпенскія норавы і ўзоры паводзін. І таму — колькі абразкоў з той рэчаіснасці, якая вакол нас. Усе яны, на жаль — карцінкі з натуры.

Таццяна МУШЫНСКАЯ

Штрыхі да партрэта эпохі "люмпенскай рэвалюцыі"

Май. Канец навучальнага года. Ужо аб'яўлены адзнакі. Адбыўся ўрачысты сход. Настаўнікі павіншавалі дзяцей, бацькі і дзеці — настаўнікаў. Адзін з вучняў, амаль выдатнік, не можа знайсці свой дзённік з выстаўленымі чацвяртнымі і гадавымі адзнакамі. Знік, нібы яго і не было. Прапажа выявілася праз некалькі дзён. Адзін з вучняў гэтага ж класа кажа з насмешачкай:

— Хадзем я табе пакажу, дзе твой дзённік.

Абышлі школу. Там — канава. У канаве і ляжыць дзённік. Вокладка парэзана. І спісана словамі з трох літар. Гэтыя словы — на кожнай старонцы або праз адну. Там, дзе ў дзённіку напісана "канікулы" — наўскасяк надпіс: "Абыдзешся!" І амаль кожная старонка пашкамутанага на дробныя кавалачкі, нібыта яе дралі мышы.

Нявечылі чужы дзённік двое хлапчукоў. Вучацца яны ўвогуле няблага, абодва вельмі добра малююць. Адзін з іх у дадатак займаецца ў музычнай школе. Падлеткам па 12 гадоў. Як патлумачыць іх беспрычынную агрэсію?

Мне здаецца, што дарослыя, занятыя сваімі сур'ёзнымі справамі і з дзецьмі прафесійна штодзённа не звязаныя (як, напрыклад, педагогі і ўрачы), сваё ўяўленне пра сучасных дзяцей фарміруюць на аснове літаратурных твораў ці артыкулаў у газетах. Ці на аснове кінафільмаў або нават фатаграфій у газетах. Там — вобразы. Там дзеткі чысценькія, акуратненькія, дасціпныя, здольныя, захопленыя. А ў рэальнасці, яны, гэтыя дзеці, вельмі розныя. І святло ў іхніх душах вельмі часта пераблытана з цемрай. Кніга вучыць аднаму, а навакольнае жыццё дужа часта кніжнаму пярэчыць.

Трэці клас. Пачатак верасня. Хлопчыкі на перапынку абмяркоўваюць — цяжка сказаць, ці жартам, ці ўсур'ёз — за якую суму грошай дзяўчынкі распрануцца. Ці хаця б спадніцы падымуць. А вы мне кажаце — Пушкін! "Я помню чудное мгновенье!"

Але што патрабаваць ад дзяцей! Яны — прадукт, вынік таго, што бачаць, чуюць вакол сябе.

Хлопчыку восем гадоў. Пераключае тэлевізійныя каналы і каменціруе:

— Толькі на двух каналах — "Культура" і "ТВ-Масква" голых цётак не паказваюць.

Гарадская інфекцыйная бальніца. У дзіцячае аддзяленне кладуць не толькі дзяцей, але і падлеткаў дванаццаці — чатырнаццаці гадоў. Сын расказвае: дзяўчаты з суседніх палат літаральна ловяць хлопцаў. І цягнуць у ложак. Каб "навучыць" усяму таму, што тыя, магчыма, яшчэ не ведаюць. Хлопцы або ўцякаюць у калідор, або хаваюцца ў туалеце ці суседніх палатах.

Пакуль размаўляем, у палату сапраўды зазіраюць дзяўчаты — вочы і вусны ярка падфарбаваныя. Незразумела, ці то яны ў бальніцы, ці то на дыскатэку сабраліся.

Паставая медсястра расказвае, што з цяперашнімі падлеткамі вельмі цяжка. Дзяўчына можа нафарбаваныя вусны выцерці фіранкамі, якія вісяць на вокнах. Не слухаюцца. Нахаміць могуць, нават не задумваючыся.

А паспрабуеш зрабіць заўвагу, дык накрыўджаныя паненкі гадоў пятнаццаці прыводзяць сваіх "кавалераў". Рост — метр дзевяноста. Узрост — гадоў дваццаць-дваццаць пяць. Амбал з выгляду. Паненка прыводзіць, каб "разабраўся" з медсястрой. Маўляў, будзеш "наязджаць", — адпомсцім.

А вакол інфекцыйнай бальніцы, што на вуліцы Якубоўскага, — пустка. Недалёка — лес, бязлюддзе. Вядома, не па сабе зробіцца. І дактарам няма калі разбірацца ва ўзаемаадносінах падлеткаў. Дактарам лячыць трэба. Вось так.

Амаль побач з маім домам будынак школы. Жнівень. Перад пачаткам навучальнага года ў школе робяць рамонт, заліваюць смалой дах. Работа ідзе ў дзве змены — зранку і да цемнаты. На даху працаваць цяжка, што і казаць. І сонца смаліць, і смала разагрэтая. Рамонтнікі трымаюць каля сябе або магнітафон, або прыёмнік. Відаць, немалой магутнасці. Бо песні, якія яны круцяць, гучаць ці не на ўвесь мікрараён. Выбар "твораў" невялікі — пераважна адно і тое ж. На працягу аднаго і таго ж дня гучыць разоў шэсць:

"Ты скажи, ты скажи,
Чё те надо, чё те надо.
Я те дам, я те дам,
Чё ты хошь, чё ты хошь..."

Пад вечар думаеш: колькі дзён трэба "круціць" гэтую песню, каб тыя, хто вымушаны слухаць, звар'яцелі канчаткова?

Мне расказвалі, што ў Італіі тынкоўшчыкі ці маляры оперныя арыі спяваюць, калі фасады рамантуюць. Як бы гэта памянялася — малярамі, тынкоўшчыкамі? Ці наогул рамонтнымі рабочымі?

Матная лексіка ўсё часцей пранікае ў школу. І што самае страшнае — яна ўспрымаецца як норма. Як звыклы фон. Як прыказка, без якой не абысціся. Калі ўсе вакол так гавораць, дык чаму мне нельга?

Класы, у якіх вучацца абодва мае сыны, не горшыя ў сваіх паралелях і ў школе. А можа, нават і лепшыя.

Сын кажа:

— У нашым класе матам не лаюцца толькі некалькі чалавек. Усе астатнія — ну столькі ведаюць... А ніколі-ніколі не лаецца ў нас толькі адзін Воўка.

Глянеш на гэтых хлопчыкаў — мілыя, сімпатычныя. Вершы вучаць — і на беларускай мове, і на рускай, і на замежнай, займаюцца музыкай і маляваннем, спортам, наведваюць гурткі і г. д. Дзеці і падлеткі цудоўна ведаюць, што пры дарослых лаяцца не трэба. І пры настаўніцы, і пры бацьках яны гэтага рабіць не будуць. А паміж сабой — можна...

У класе другога сына ніколі не лаюцца таксама некалькі чалавек. Адзін хлопчык — з сям'і вернікаў. А рэлігія, як вядома, мацюкацца не дазваляе. У класе да яго ўвогуле ставяцца добра, але пасмейваюцца з ягонай шчырай рэлігійнасці. Называюць "міратворцам", бо як толькі нехта пачынае біцца — не жартам, а ўсур'ёз, ён кідаецца разнімаць.

Школа. Хлопчык пытаецца ў дзяўчынкі, якая яму відавочна падабаецца:

— Светка, а ты еще девственница?

Светка тая размахнулася — і лясь па твары. А хлопец і не надта пакрыўдзіўся. Смяецца. А праз дзень пытаецца пра тое самае.

Хлопчык з візітам вельмі сімпатычны. І дзяўчынка сімпатычная. Пяты клас. Пра што яны будуць адзін у аднаго ў восьмым пытацца?

У школе нечарговы, пазапланавы бацькоўскі сход. Прычына? Усе хлопчыкі класа напісалі заяву: "Просім замяніць нам выкладчыка фізкультуры". Напісалі на лістку са школьнага сшытка і прынеслі да дзвярэй арганізатара пазакласнай работы, на якіх напісана: "Прапановы". Там і пакінулі. У іх жа — прапанова!

Першая рэакцыя настаўнікаў — абурэнне. "Як яны маглі?! Як яны пасмелі?!" На сходзе называюць заяву даносам, а тых, хто пісаў, — даносчыкамі.

А між тым канфлікт паміж вучнямі і настаўнікам фізкультуры наспяваў даўно. Вучні, вядома, не анёлы. Калі іх трыццаць, іх цяжка арганізаваць, супакоіць, прымусіць сябе слухаць. Але ж называць вучняў і вучаніц пятага класа на другую літару алфавіта настаўніку таксама ніхто не дазваляў. Школа, прабачце, — не бардэль.

Але калегі выкладчыка фізкультуры падрабязнасцяў не ведаюць. Таму абараняюць. На сходзе адзін з бацькоў кажа:

— Справа не ў тым, каму яны напісалі. Завучу школы ці ў адміністрацыю прэзідэнта. Справа ў тым, чаму спатрэбілася пісаць.

Яшчэ некалькі карцінак з жыцця школы.

Вучань прынёс з дому магнітафон і на перапынку ўключыў яго на калідоры, як кажуць, на ўсю катушку. Музыка грыміць. Падыходзіць настаўніца.

— Выключы! Ты ўсіх аглушыш!

— А што я, паслухаць не магу?!

— Выключы!

— Не выключу!

— Тады пойдзем да сацыяльнага псіхолага, там пагаварым.

— А за што? Што я такое зрабіў?

Выкладчыца матэматыкі захварэла. Яе замяняе іншая. Заканчваецца ўрок. Настаўніца дыктуе хатняе заданне. Яно не маленькае. Увесь клас запісвае. Раптам голас з месца. Вучань (напэўна, абураны, што заданне немаленькае):

— Ты что, оборзела?

Што адказваць настаўніцы?

Ці прыслухоўваліся вы да той лексікі, якая гучыць з вуснаў дзяцей і падлеткаў — у школе, дома, на перапынку? Якія словы ўжываюцца часцей за ўсё ў размове? Паспрабую пералічыць: "заглохни", "слиняй!", "закачали", "оборзели", "заткнись", "задрали", "урою", "больной", "шизик", "полечись!", "козел", "козлиха", "охренел" і г. д. Я свядома пакідаю словы па-руску, бо, па-першае, беларускіх аналагаў, прабачце, не чула, а па-другое, па-беларуску ніхто не лаецца. На беларускай мове адна інтэлігенцыя размаўляе. Ды і тое не ўся.

У школу пранікае паступова і нахабна не толькі мат, але і камерцыйныя адносіны. "Тавар — грошы — тавар".

Здараецца, што яшчэ даюць спісваць проста так. Без грошай. А здараецца, што і за грошы. Не скажу, што ўсюды. Усюды — не праверыш. На ўсё ёсць "такса", "прэйскурант". У адных класах большая, у другіх — меншая. Спісаць хатняе заданне — плаці адну суму. Праверыць зробленае — іншая сума. Так сказаць, "платныя паслугі".

Размаўляю з адным знаёмым "юным бізнесменам".

— А што? — глядзіць на мяне чыстымі вачыма. Відаць, што нават не сумняваецца ва ўласнай праваце. — Калі ён не ведае, а я ведаю і ягоную работу правяраю, дык няхай плаціць! У яго ж ацэнка лепшая будзе! Я з яго яшчэ мала ўзяў. Бяруць больш... І ён задаволены, і я. Што яму семдзесят пяць ці сто рублёў? Ён жа багаты! За 75 рублёў і кекс не купіш. А я сабе на булачку зарабіў...

І што ты таму хлопчыку скажаш? Нібыта ўсё і правільна. Бацькі дома дзень і ноч пра грошы гавораць. Пра тое, дзе знайсці дадатковы заробак. Усім цяжка. Нібыта ўсё і правільна. І млосна адначасова.

Яшчэ пра "багатых" і "бедных".

У класе вучыцца дзяўчынка. Відавочна, не бедная. У таты ёсць "Мерседэс", на якім ён дачку прывозіць на ўрокі. Хоць дом недалёка ад школы.

Перапынак. Дзяўчынка трымае ў руках грашовую купюру немалой вартасці і аб'яўляе:

— Хто зловіць, таму і будзе!

І што вы думаеце? Штурхаліся, піхаліся — лавілі!

Цікаўлюся ў сына, які расказвае мне гэту гісторыю:

— І ты лавіў?

— Не, я ўбаку стаяў, назіраў... А сябрук мой (называе імя) якраз і злавіў.

Чаму дзяўчынцы прыйшла ў галаву такая думка — пакпіць з аднакласнікаў, праверыць, хто пабяжыць, а хто не? Можа, тата дома купюры падкідае? Цікава, беларускія ці "зялёныя"? Чым не карцінка з твораў Дастаеўскага? Успомніце раман "Ідыёт". Ганя і Рагожын. Сцэна, калі Рагожын кідае пачак грошай у камін. І кажа: маўляў, хто выцягне з агню, таму той пачак і будзе...

Прайшоў год ці два. Пяты клас. Урок геаграфіі. Тая ж дзяўчынка. Настаўніца задае пытанне:

— Назаві сталіцу Украіны.

Маўчыць. Бо не ведае.

З размовы, якая адбылася напярэдадні Новага года.

— Вы ведаеце, якую зарплату маюць шахцёры ў Салігорску?

— Не.

— 500 мільёнаў.

— Але ж у іх вельмі цяжкая прафесія. Гэта рызыка. Ты спусціўся ў шахту, а назад можаш і не падняцца.

— Згодна. Але павары, якія кормяць шахцёраў, нічым не рызыкуюць. Павары атрымліваюць па 200 мільёнаў. А настаўніца ў школе бярэ паўтары стаўкі, каб атрымаць 25.

Што тут сказаць? Напэўна, нідзе ў свеце няма такой непавагі з боку дзяржавы да тых, хто не звязаны з вытворчасцю матэрыяльных каштоўнасцей. Да тых, хто вучыць, выхоўвае, лечыць. Да настаўнікаў, дактароў, артыстаў, бібліятэкараў. Жабрак не можа быць уладаром дум. Прэстыж у яго не той. І выгляд — таксама.

Пакуль дзеці малыя, медыцыну, як кажуць, — не абыдзеш, не аб'едзеш. Сын захварэў. Трэба браць бальнічны ліст. Медсястра лора (доктара "вуха, горла, нос") запаўняе лісток і пытаецца ў мяне:

— Где работаете?

— Часопіс "Мастацтва".

— Не поняла. Как?

Называю па складах. Але, відаць, збег зычных непераадольны. Пасля трэцяй няўдалай спробы кажу:

— По-русски это называется — "Искусство".

Медсястра незадаволена:

— Вот так бы сразу и сказали.

І яшчэ пра мову. Пра нібыта мірнае, "бяскроўнае" суіснаванне рускай і беларускай. Настаўніца школы расказвае мне пра аднаго свайго вучня. Ён з беларускамоўнай сям'і, і там па-беларуску размаўляюць штодня. Прычым, усе — бабуля, дзядуля, тата, мама.

Хлопчык прыйшоў у першы клас. Беларускамоўны. Дзе падручнікі — адпаведныя. І выкладанне — на мове. Але на перапынку дзеці размаўляюць так, як яны размаўляюць дома і на вуліцы — па-руску. І той хлопчык маўчаў. Пагуляць, маўляў, — не хочуць. Маўчаў — і ўсё. Мо не разумеў. А мо не хацеў. Але хіба для дзіцяці сямі гадоў такая сітуацыя і гэтае маўчанне, з дня ў дзень — не стрэс? Не пакута? Бо калі ты маўчыш, ты "выключаны" з усіх кантактаў, гульняў, размоў. Ты — адрынуты. Што павінен быў адчуваць і што думаць той хлопчык? Разважаць, хто памыляецца — аднакласнікі ці мама з татам? І як іх прымірыць? Хіба гэта — не драма, не трагедыя? Няхай і на ўзроўні аднаго маленькага чалавека...

Музыкант — таленавіты, вядомы. Нядаўна вярнуўся з замежнай гастрольнай вандроўкі. Расказвае пра свае ўражанні. А потым дадае:

— Разумееце, Еўропа пачынаецца на захад ад Брэста. Або ад Гродна. Я задыхаюся тут... Мне паветра не хапае. Усё, што мог, я тут зрабіў. Мае дзеці — жабракі. І я — жабрак. Дык я яшчэ крыху лепш за іншых жыву. Я працую. А калі не змагу? Што тады? Калі я выйду на пенсію, у мяне ж на лекі грошай не хопіць.

Збіраецца з'ехаць назусім. Калі будзе такая магчымасць. Яшчэ адзін...

Мужчына разам з сям'ёй перабраўся жыць з Казахстана ў Беларусь. Там ён быў фермерам, меў вялікія ўчасткі зямлі — не адзін дзесятак гектараў. З'ехаў адтуль, бо там неспакойна і ненадзейна. А тут — цішэй.

Размова заходзіць пра сям'ю, дзяцей, іх выхаванне. Ён лічыць, што жанчына павінна сядзець дома, займацца хатнімі справамі, дзецьмі. Але калі яна хоча працаваць, дык няхай працуе. У яго, напрыклад, абедзве жонкі працуюць...

1 студзеня 2000 года. Святочны настрой. Вяртаемся з сынам ад бацькоў дадому. На плошчы Прытыцкага — як заўсёды, натоўп. Амаль усе чакаюць аўтобус N 114. Ехаць у Сухарава. Дачакаліся, залезлі нарэшце. Пасажыры стаяць шчыльна, але, дзякуй Богу, едзем. На прыпынку Адоеўскага заходзяць некалькі чалавек.

(Працяг на стар. 14—15)

"Чорная страла"

Да твораў, прачытаных у юнацтве, хочацца вяртацца неаднойчы. У тым ліку і да літаратуры прыгодніцкай, з вострым, дынамічным сюжэтам, з нечаканымі сітуацыямі і ўчынкамі персанажаў. А да шэрагу такой літаратуры належыць і тое, што з'явілася з-пад пяра вядомага англійскага пісьменніка, на творах якога выхавалася не адно пакаленне, Роберта Луіса Стывенсана. Нарадзіўшыся ў сям'і шатландскага марскога афіцэра, ён па адукацыі быў юрыстам. Асаблівую папулярнасць Р. Л. Стывенсану прынёс раман "Востраў скарбаў", што з'явіўся тады, калі аўтару споўнілася трыццаць тры гады. Услед за гэтым творам пабачылі такія, як "Выкрадзены" і працяг яго — "Катрыёна". А 1888 годам пазначана першае выданне рамана "Чорная страла". Творы Р. Л. Стывенсана даўно перакладзены на дзесяткі моў свету. Не чужая яму і беларуская мова. Раман "Востраў скарбаў" быў упершыню пераўвасоблены яшчэ ў 30-я гады. А ў наш час да яго звярнуўся Алесь Асташонак. Нядаўна ж па-беларуску ўбачыла свет і "Чорная страла". Гэты раман папоўніў серыю "Бібліятэка замежнай дзіцячай

літаратуры", якую ў 1992 годзе заснавала выдавецтва "Юнацтва". Згаданая кніга стала ў "Бібліятэцы..." восьмай, а пераклаў раман "Чорная страла" лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Івана Мележа Віктар Гардзей. Як пазначана ў падзагалоўку, зробленым аўтарам, гэта "аповесць з часоў вайны Пунсовай і Белай ружы". Падзеі адбываюцца ў час праўлення англійскага караля Генрыха VI. Пры ім і пачалася міжусобная вайна паміж дзвюма дынастыямі — Йоркаў і Ланкастэраў, якая называлася вайной Пунсовай і Белай ружы. Завяршэннем гэтага супрацьстаяння стала звяржэнне Генрыха VI у 1461 годзе. Р. Л. Стывенсан вельмі праўдзіва ўзнаўляе гістарычныя рэаліі тых часоў, перадае дакладна мясцовы каларыт. Разам з тым, як заўсёды ў яго раманах, вялікая ўвага ўдзяляецца таму, каб чытач лепш спазнаў тагачасныя абставіны, жыццё краіны праз незвычайныя прыгоды герояў, праз такія сітуацыі, што знаходзяцца на мяжы магчымага і немагчымага. В. Гардзей, перакладаючы "Чорную стралу", імкнуўся, каб раман па-беларуску гучаў натуральна, а беларускамоўны Р. Л. Стывенсан успрымаўся з гэткай жа цікавасцю, як і Р. Л. Стывенсан англамоўны. І гэта перакладчыку ўдалося. На якой старонцы ні разгорнеш кнігу, уражанне, нібыта ўсё і напісана па-беларуску. А наколькі В. Гардзей адчуў "дух" Р. Л. Стывенсана з яго ўменнем па-добраму заінтрыгоўваць, відаць, хоць, з гэтага ўрыўка:

"— Дык вы шпіён з партыі Йорка? — спытала дзяўчына.

— Васпані, — адказаў ён, — я сапраўдны йоркіст і ў нейкім родзе шпіён. Але прычына, якая прывяла мяне ў гэты дом, і якая, безумоўна, выкліча спачуванне і дапытлівасць у вашым добрым сэрцы, не мае адносін ні да Йорка, ні да Ланкастэра. Я цалкам аддаю сваё жыццё ў ваша распараджэнне. Я закаханы, і маё імя... Але тут юная лэдзі раптоўна заціснула сваёй рукою рот Дзіку, паспешліва паглядзела ўверх і ўніз, на захад і на ўсход, і, пабачыўшы, што паблізу няма ні душы, з сілай пацягнула маладога чалавека ўгару па лесвіцы.

— Шшш! — сказала яна. — Хадземце! Размаўляць будзем пасля!"

Дарэчы, гэта ўжо другая "кніга В. Гардзея" ў гэтай серыі. У 1996 годзе выйшаў, перакладзены ім, зборнік казак народаў еўрапейскага кантынента "Крыштальны калодзеж", у якім адразу кідаецца ў вочы выдатная якасць перакладаў. Беларуская мова, як і ў "Чорнай страле", сапраўды давездзена да крыштальнага звону. Ды і раман Гюстава Флабэра "Саламбо" (ён выпушчаны выдавецтвам "Ураджай" у серыі "Школьная бібліятэка"), пераўвасоблены В. Гардзеем, таксама прыклад таму, як трэба перакладаць, каб надаць таму ці іншаму твору беларускі каларыт.

Юрась ВАЙСЁНАК

УГОДКІ

Паклікала Адраджэнне

У творчым і працоўным жыцці Гаўрылы Іванавіча Гарэцкага былі два асноўныя этапы, кожны з якіх ён пачынаў амаль з нуля і паступова дасягаў значных вяршыняў. Першы з іх звязаны з прафесіяй эканаміста, другі — геолага.

Гаўрыла, як і яго брат Максім, вучыўся ў Горы-Горацкім каморніцка-агранамічным вучылішчы, у якое Максім паступіў у 1909 г., а Гаўрыла — у 1914 г. Тут Максім напісаў сваё першае апавяданне "У лазні", Гаўрыла — шэраг допісаў у газеты пра жыццё ў Горках, а таксама арганізаваў Беларускую секцыю вучняў Горацкіх сельскагаспадарчых школ, сябры якой ставілі беларускія п'есы, выступалі перад сялянамі па беларускім нацыянальным пытанні. Ён часта выконваў нават галоўныя ролі ў п'есах У. Галубка, Ф. Аляхновіча і так захапіўся тэатрам, што пачаў марыць аб шляху артыста... Дарэчы, ігра юнака спадабалася У. Галубку і ён падараваў яму сваю фотакартку з надпісам: "Г. Гарэцкаму — У. Галубок". У гэтыя гады канчаткова ўзгартаваліся любоў Г. Гарэцкага да Бацькаўшчыны, адданасць беларушчыне.

Ён працаваў стэнаграфістам у Горках і Смаленску. Валоданне стэнаграфіяй дапамагала ў працы ўсё жыццё, асабліва весці запісы ў палявых геалагічных дзённіках.

У Смаленску браты Гарэцкія склалі першы руска-беларускі слоўнік (1918), які пазней з вялікімі дадаткамі быў перавыдадзены ў Вільні пад назвай "Маскоўска-беларускі слоўнік" (1921). Гаўрыла пазнаёміўся з Янкам Купалам, Фабіянам Шантырам, Алесем Гаруном і інш. Ён сябраваў з многімі пісьменнікамі, навукоўцамі, вядомымі грамадскімі дзеячамі. Любоў да літаратуры, роднай мовы захаваў на ўсё жыццё. У далейшым надрукаваў вялікі артыкул "Горкі і беларускі фальклор", успаміны пра Максіма Гарэцкага, Янку Купалу, Якуба Коласа, Уладзіміра Дубоўку і інш.

Пасля заканчэння вучылішча працаваў інструктарам па землеўпарадкаванні Уфімскага губземаддзела (г. Уфа) і Цэнтразема (г. Масква). У жніўні — верасні 1920 г., паступіўшы ў Пятроўскую (Ціміразеўскую) сельскагаспадарчую акадэмію (г. Масква), перад пачаткам заняткаў з'ездзіў у Мінск і да брата Максіма ў Вільню. Але пра паездку не сказаў кіраўніцтву Цэнтразема і таму пасля звароту ў Маскву быў першы раз пасаджаны на чатыры дні ў турму за "самавольную адлучку".

На эканамічным факультэце акадэміі слухаў лекцыі такіх выдатных эканамістаў, як А. Чаянаў, М. Кандрацьеў, А. Рыбнікаў, А. Фартунатаў, геолага Я. Самойлава і інш. Арганізаваў Беларускую культурна-навуковую асацыяцыю студэнтаў, якая актыўна працавала не толькі па вывучэнні народнай гаспадаркі, культуры і гісторыі Беларусі, але і праводзіла мерапрыемствы, накіраваныя на культурна-эканамічнае адраджэнне Беларусі і падрыхтоўку сваёй нацыянальна свядомай інтэлігенцыі. На гэтыя тэмы надрукаваў шэраг артыкулаў: "Изучение Белоруссии, как фактор ее возрождения", "На новы шлях", "Што нам павінен даць беларускі тэатр", "Дзе быць Беларускай сельскагаспадарчай Акадэміі?" і інш.

У артыкуле "На новы шлях" (1922) ён падкрэсліў: "...надыйшоў час звярнуць на новы шлях. Адраджоныя й ведалі аб ім, але ніколі на яго не ступалі. Цяпер заціхаюць бойкі беларусаў за правы на жыццё і падыходзіць час тварыць гэта новае, уласнае жыццё. Момант самы адказны. Грамадзянскае, культурнае, эканамічнае, дзяржаўнае будаўніцтва паўстае прад беларусамі як вольным народам. Часовыя палітычныя завірухі шыбка мінуцца. Разарванае цела Беларусі зрасцецца, ажывіцца, і трэба цяпер ужо дбаць аб усебаковай культуры гэтага цела. Мова займе пачэснае, падабаючае ёй месца. А папярэднімі задачамі стануць стварэнне новае гаспадаркі, як падмуроўка культурнага рэнесансу".

У гэты час Гаўрыла Іванавіч пазнаёміўся і на ўсё жыццё пасябраваў з Уладзімірам Дубоўкам, які ў вершы "Спагадае хто?" (1923), прысвечаным свайму маладому паплечніку-адраджэнцу, пісаў:

Маладое пакаленне,
Прачынайся, час прыйшоў,
Залатое Адраджэнне
Кліча ўсіх пад родны схоў.

У жніўні 1922 г. Г. Гарэцкі быў арыштаваны, апынуўся сярод вялікай групы прадстаўнікоў вальнадумаючай інтэлігенцыі (галоўным чынам "антисоветской профессуры", якую па задуме Леніна трэба было "арестовать несколько сот и без объяснения мотивов... выслать за границу безжалостно"). У гэтыя дні загінула, трапіўшы пад трамвай, любімая сястра братоў Гарэцкіх Ганна, якая паступіла ў Заатэхнічны інстытут і несла перадачу ў турму для Гаўрылы. Г. Гарэцкага збіраліся выслаць у Нямеччыну, але пасля яго размовы з В. Мянжынскім выпусцілі на волю.

Пасля заканчэння акадэміі (1924) Гаўрыла Іванавіч выкладаў эканамічную геаграфію ў Камуністычным універсітэце нацыянальных меншасцяў Захаду (г. Масква), працаваў дацэнтам, загадчыкам кафедры сельскагаспадарчай эканомікі, эканамічнай геаграфіі і членам праўлення Беларускай дзяржаўнай акадэміі сельскай гаспадаркі (г. Горкі), дырэктарам Беларускага навукова-даследчага інстытута сельскай і лясной гаспадаркі імя У. Леніна (г. Мінск) і адначасова загадчыкам кафедры штандорту Беларускай акадэміі навук. У 1925 г. быў абраны правадзейным членам Інстытута беларускай культуры, а затым (1927—1928) членам Прэзідыума і Навуковай Рады Інбелкульта. Актыўна ўдзельнічаў у стварэнні Беларускай Акадэміі навук, напісаў праект яе структуры. Спецыяльна створаная ўрадавая камісія абрала, а Саўнаркам БССР зацвердзіў Г. Гарэцкага ў ліку першых акадэмікаў-заснавальнікаў БАН, і ён стаў самым маладым (28 гадоў) акадэмікам за ўвесь час яе існавання. У 1927 г. на VIII Усебеларускім з'ездзе саветаў Г. Гарэцкага абралі кандыдатам у члены, а праз два гады на наступным з'ездзе — членам Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта БССР. Ён удзельнічаў у працы многіх камісій, саветаў, камітэтаў і інш. У 1926 і 1927 гг. выязджаў у навуковыя камандзіроўкі ў Польшчу, Германію і Данію.

У гэты час ён выдаў манаграфіі: "Народны прыбытак Беларусі (нацыянальны даход

Гаўрыла ГАРЭЦКІ, 1930 г.

Інтэлігент вышэйшай пробы

Мусіць, кожнага, хто хоць трохі ведаў Гаўрылу Іванавіча Гарэцкага, найперш уражвалі яго высокая інтэлігентнасць, душэўная далікатнасць і арганічная ўнутраная культура. Гэтыя рысы духоўнага вобліку знакамітага вучонага і цудоўнага чалавека выяўляліся ва ўсім і адразу вабілі да яго.

Мае асабістыя дачыненні з Гаўрылам Іванавічам пачаліся пасля таго, як я стаў займацца творчасцю Максіма Гарэцкага і напісаў пра яго невялікую кнігу, што выйшла ў 1968 годзе ў Мінску пад загалоўкам "Максім Гарэцкі". Гэта была першая кніга пра бязлітасна знішчанага бальшавікамі пісьменніка. Афіцыйна яго рэабілітавалі ў канцы 50-х гадоў, але сапраўднае вяртанне твораў мастака ў літаратуру ішло з вялікай цяжкасцю, бо ўлада і пасля рэабілітацыі вельмі насцярожана ставілася да тых, каго яна некалі загубіла.

Натуральна, што сваякі Максіма Гарэцкага выхад кнігі сустрэлі з радасцю. Гаўрыла Іванавіч, які вельмі любіў свайго старэйшага брата і быў яго аднадумцам у справах беларускага адраджэння, падзяляў гэтую радасць. Яму я паслаў некалькі экземпляраў сваёй працы па просьбе дачкі пісьменніка Галіны Максімаўны, якая шмат дапамагала мне ў стварэнні кнігі. Хутка з падмаскоўнага Дзедаўска, дзе тады жыў Гаўрыла Іванавіч, прыйшоў напісаны вельмі выразным почыркам і, вядома, на беларускай мове ліст (ён мае дату 1. VI. 68), у якім гаварылася:

"Дарагі Дзмітрый Якаўлевіч!

Найвялікшая Вам падзяка за кнігі пра Максіма, за ласкавы дарункавы надпіс ад 29.V.68 г.

Кніга Ваша і мне, і маёй жонцы вельмі спадабалася і сваёй пабудовай, і зместам, і настраёвасцю.

Гэта — лепшае, што было напісана пра Максіма за ўвесь час... Вы глыбока зразумелі Максіма і гэта разуменне добра паказалі чытачу.

З хваляваннем і радасцю чыталі мы Вашу кнігу. Укланяемся Вам нізка, да самай зямлі, за Вашу смеласць, за аднаўленне праўды".

Праз пяць гадоў Гаўрыла Іванавіч паўтарыў: "Перачытваю Вашу кнігу пра Максіма — як добра і смела Вы яе напісалі, дзякуй Вам яшчэ раз".

Атрымаць столькі пахвалы ад акадэміка, які здабыў сусветнае прызнанне як вучоны ў галіне геалогіі і добра разбіраўся ў літаратуры, сам час ад часу пісаў талковыя артыкулы гуманітарнага профілю, было, канечне ж, прыемна. Але я выразна ўсведамляў (падкрэсліў гэта і ў прадмове), што мая кніга — толькі **пачатак** вялікай працы па ўзнаўленні сапраўднага вобліку выдатнага мастака. Далікатна сказаў пра тое і Гаўрыла Іванавіч такой фразай: "Вы пабудавалі моцную прыступку да поўнай рэабілітацыі і прызнання месца Максіма ў беларускай культуры... Спадзяюся, дарагі Дзмітрый Якаўлевіч, што з часам Вы створыце акадэмічную манаграфію пра Максіма. Як гэта было б добра!" Гэтае спадзяванне я, аднак, не апраўдаў, хаця да творчасці Максіма Гарэцкага звяртаўся яшчэ шмат разоў.

Былі ў першым лісце Гаўрылы Іванавіча і зноў жа вельмі далікатна зробленыя заўвагі. Адна з іх прынцыпова важная, але аформлена як пытанне: "Ці варта акцэнтаваць маштабнасць творчасці Якуба Коласа і Максіма?" Такім шляхам ставіліся пад сумненне наступныя радкі з маёй кнігі: "Колас як мастак, вядома ж, значна больш шматгранны, чым Гарэцкі. Але пісьменніцкае дараванне, уласцівае Гарэцкаму, было блізкім да асобных граняў магутнага коласаўскага таленту, сугучным яму.

Зрэшты, ні бясспрэчная рознамаштабнасць талентаў, ні тое, што Колас быў значна старэйшы па ўзросту, не перашкаджала пісьменнікам захоўваць вельмі прыязныя, сяброўскія адносіны паміж сабой".

Вядома, я пагадзіўся цалкам з слушным меркаваннем Гаўрылы Іванавіча і ў наступных публікацыях падкрэсліваў "маштабнасць творчай асобы Гарэцкага, рознабаковасць яго таленту" (цытую артыкул "Самааддане служэнне Бацькаўшчыне"), бадай не меншую, чым у Якуба Коласа. Бо хоць Гарэцкі, у адрозненне ад народнага паэта, не пісаў вершаваных твораў, але, як і ён, свабодна адчуваў сябе ва ўсіх празаічных жанрах, а таксама сказаў сваё вельмі арыгінальнае слова ў драматургіі, а яшчэ быў выдатным прафесійным даследчыкам літаратуры, мовы і фальклору, яўна пераўзыходзячы ў гэтых адносінах Коласа.

Ды ў кнізе, якая стваралася ў 1967 годзе, а выйшла ў наступным, я не заварстаў на гэтым увагу, бо тады ўжо само збліжэнне Коласа і Гарэцкага, няхай і з некаторымі агаворкамі, гучала як пэўны выклік.

Тая кніга ўвогуле была палемічнай па сваім пафасе. Яна скіроўвалася супраць ацэнкі Максіма Гарэцкага як нейкага другараднага, малазначнага і фактычна ўстарэлага пісьменніка. Сцвярджалася ж і пасля яго афіцыйнай рэабілітацыі: "Шмат якія творы М. Гарэцкага для нашага часу гучаць ужо анахранічна, яны не могуць задаволіць сучаснага чытача ні сваім зместам, ні эстэтычнымі якасцямі".

На такім фоне я і збліжаў Гарэцкага не толькі з Коласам, але (ужо без агаворак) і з Купалам, і з Багдановічам — нашымі прызнанымі і ў тыя часы класікамі. Але прама назваць класікам і Максіма Гарэцкага я не рашыўся. Былі ў маёй кнізе і некаторыя іншыя вымушаныя ўступкі часу, ад якіх я адмовіўся ў пазнейшых публікацыях. Класікам жа ўпершыню ўпэўнена назваў Максіма Гарэцкага Алесь Адамовіч у сваёй выдатнай манаграфіі "Браму скарбаў сваіх адчыняю...", напісанай ужо ў 70-я гады. Вельмі глыбокі аналіз творчасці Гарэцкага, зроблены тут Адамовічам, цалкам скіраваны на доказ гэтай думкі.

Ды вярнуся да Гаўрылы Іванавіча. Непасрэднае знаёмства з ім адбылося таксама ў 1968 годзе, відаць, у сакавіку месяцы, гэта значыць, яшчэ да выхаду кнігі. Тады Саюз пісьменнікаў Беларусі нарэшце наладзіў вечар, прысвечаны 75-годдзю Максіма Гарэцкага. З дакладам на тым вечары меўся выступаць Алесь Адамовіч. Але ў яго здарылася нейкая тэрміновая паездка. А таму даклад даручылі мне. Рабілася гэта пасля таго, як былі ўжо разасланы запрашальныя білеты, у якіх пазначаны дакладчыкам меўся Алесь Адамовіч. На вечар з Дзедаўска спецыяльна прыехаў Гаўрыла Іванавіч, здаецца, з

Беларусі)" (1926), "Экономическое влияние Москвы на организацию сельского хозяйства области" (1927, у сааўтарстве), "Межы Заходняй Беларусі ў Польшчы (нацыянальны склад насельніцтва Заходняй Беларусі)" (1928). У апошняй вызначыў сапраўдныя этнічныя межы Беларусі і асабліва дасканала заходнюю. Манаграфія была выдадзена на беларускай мове з вялікім англійскім рэзюме і мела значны розгалас, а яе аўтара запрасілі для чытання лекцыі ў Кембрыдж. Дарэчы, гэта кніга фігуравала ў нарадзе Сталіна пры вырашэнні заходняй мяжы Беларусі пасля Айчыннай вайны.

Гаўрыла Іванавіч правёў даследаванне па стану гаспадарчага развіцця Гомельшчыны (яна тады яшчэ не ўваходзіла ў склад БССР) у параўнанні з суседнімі рэгіёнамі, а таксама высветліў нацыянальны склад насельніцтва Гомельскай губерні (1926). У гэтых працах ён даказаў блізасць гаспадарак Гомельшчыны і заходнепалескага тыпу пануючай Беларусі (а не Расіі і Украіны) і вызначыў сапраўдны працэнт беларусаў сярод усяго насельніцтва. Дзяржплан БССР выкарыстаў звесткі Г. Гарэцкага пры распрацоўцы дакладной запіскі, у якой абгрунтоўвалася мэтазгоднасць уключэння Гомельшчыны ў склад БССР. У рабоце "Даследчая справа па сельскай і лясной гаспадарцы БССР" (1929) ён прыйшоў да высновы, што "...нізкая рыначнасць нашай гаспадаркі — прычына нізкай ураджайнасці". У артыкуле "Нацыянальныя асаблівасці насельніцтва БССР і беларускага насельніцтва СССР паводле перапісу 1926 г." на фактычным матэрыяле паказаў, што "...беларусы пераважываюць працэс асіміляцыі выключнай моцы".

Дзейнасць Беларускага навукова-даследчага інстытута сельскай і лясной гаспадаркі (1927—1930) мела для развіцця навукі і народнай гаспадаркі Беларусі вялікае значэнне не толькі ў час яго існавання, але і пазней, бо на базе аддзелаў інстытута ў далейшым былі створаны многія самастойныя навукова-даследчыя і вытворчыя ўстановы, якія працуюць і цяпер: Беларускі навукова-даследчы інстытут земляробства, БелНДІ меліярацыі і воднай гаспадаркі, БелНДІ лясной гаспадаркі (сучасны Інстытут лесу НАН Беларусі), Гідраметэаралагічная служба і інш.

У 1930 г. Г. Гарэцкі за высокія дасягненні ў навуцы адзначаны ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга БССР, але ўзнагарода да адрасата не дайшла ("ордэны змянілі на ордэры"), бо ў канцы ліпеня ён разам з вялікай колькасцю вядомых прадстаўнікоў інтэлігенцыі Беларусі быў арыштаваны, праходзіў па так званай справе "Працоўнай сялянскай партыі" і амаль праз год быў асуджаны да вышэйшай меры пакарання, якую замянілі на 10 гадоў канцлагера. На гэтым закончыўся першы этап яго жыцця.

Г. Гарэцкі трапіў на будаўніцтва Беламорска-Балтыйскага канала. Тут з часам яму пашчасціла атрымаць працу ў Геалбазе Ленінградскага геолагаразведачнага трэста (пас. Мядзведжая Гара, Карэлія). Гаўрыла Іванавіч цалкам аддаўся новай цікавай прафесіі геолага і ў хуткім часе ўжо працаваў інжынерам-геолагам па геалагічных вышуканнях пад Беламорска-Балтыйскі і Кольскі каналы, Ніжне-Туломскую і Верхне-Туломскую гідраэлектрастанцыі. Пасля вызвалення ў 1934 г., яму яшчэ два разы прыйшлося адведаць прэс рэпрэсіўнай машыны таталітарызму: ён быў арыштаваны ў канцы 1937 г., затым выпушчаны і зноў адседзеў у сталінскіх казематах крыху больш года, да ўсяго зноў першапачатковы прысуд-расстрэл.

У час вайны Г. Гарэцкі ўдзельнічаў у будаўніцтве абаронных збудаванняў у Калінінскай, Ленінградскай, Валагодскай абласцях, пад Масквой, а затым у якасці кіраўніка геалагічнай службы ў сістэме Гідрапраекту праводзіў інжынерна-геалагічныя даследаванні пад буйнейшыя гідратэхнічныя збудаванні розных раёнаў. У 1945 г. у Інстытуце геалагічных навук АН СССР (Масква) абараніў кандыдацкую дысертацыю (вучоны савет прапанаваў яе і ў якасці доктарскай, але ВАК з-за адсутнасці трэцяга апанента зацвердзіў толькі першую). Тады на наступны год Гаўрыла Іванавіч на тым жа вучоным савеце абараніў доктарскую дысертацыю на іншую тэму.

Праца па інжынерна-геалагічных даследаваннях пад будаўніцтва шматлікіх гідратэхнічных збудаванняў выклікала бясконцыя вандроўкі і частую змену жыхарства і толькі 1956 г. Гаўрыла Іванавіч пераехаў у Дзедаўск у Падмаскоўі, дзе пражыў больш 10 гадоў. Тут ён працаваў у Гідрапраекце намеснікам начальніка аддзела геалагічных вышуканняў, галоўным геолагам паўднёвых аб'ектаў, галоўным спецыялістам. Гэта быў перыяд значных навуковых і практычных вынікаў, збору вялізнага фактычнага геалагічнага матэрыялу, які пазней дазволіў Г. Гарэцкаму стаць заснавальнікам новага вучэння пра рэкі геалагічнага мінулага — палеапатамалогіі. Ён засеў за складанне манаграфій — і ўжо ў 1964 г. выйшла з друку першая кніга "Аллювий великих антропогеновых прарек Русской равнины. Прареки Камского бассейна", а праз два гады — другая — "Формирование долины р. Волги в раннем и среднем антропогене. Аллювий Пра-Волги".

Увесь час амаль 40-гадовага выгнання з Бацькаўшчыны быў для Г. Гарэцкага несціхальнай тугой па Беларусі, да якой ён імкнуўся ўсім сэрцам і душою і якой марыў прысвяціць усе свае веды, сілы, апошнія гады жыцця... Смерць галоўнага дыктатара краіны, а пасля і поўная рэабілітацыя ў 1958 годзе дазволілі яшчэ больш спадзявацца на магчымасць вяртання на Радзіму. Але дазвол быў атрыманы толькі праз 10 гадоў. У 1965 г. Г. Гарэцкі быў аднаўлены ў складзе правадзейнага членаў АН БССР, але па спецыяльнасці "геалогія", а ў 1968 г. вярнуўся ў Мінск, дзе ўзначаліў створаны ім аддзел геалогіі і палеапатамалогіі антрапагена ў Інстытуце геахіміі і геафізікі АН БССР.

Гаўрыла ГАРЭЦКІ з сынамі Радзімам і Усяславам, 1977 г.

На Бацькаўшчыне апошнія 20 год жыцця для Г. Гарэцкага былі сапраўдным падарункам лёсу, яго самым шчаслівым часам, калі яго мары здзейсніліся. Нягледзячы на досыць сталы ўзрост, ён працаваў так заўзята, так апантана, што нават маладыя супрацоўнікі ў палявых геалагічных экспедыцыях не паспявалі за ім. У яго сапраўды з'явілася "другое дыханне", ён памаладзеў і не адчуваў стомы. Яго цікавілі не толькі геалагічныя навукі і вытворчасць, але і ўсё, што датычыла Беларусі і што рабілася ў краіне: развіццё навукі і вучоныя, энцыклапедыі і тэрміналогія, мова і літаратура, фальклор і этнаграфія, гісторыя і археалогія, тэатр і філармонія, выступленні пісьменнікаў і музеі, беларускамоўныя часопісы і газеты (якія амаль усе выпісваў), эканоміка і наогул народная гаспадарка, жыццё вёскі і горада, народанаселенне і асобныя дзеячы, прырода і асабліва любіў пошукі грыбоў...

Яшчэ ў 1967 г. Гаўрылу Іванавіча прызначылі старшынёй Камісіі па вывучэнні чацвярцёвага перыяду пры секцыі навук аб Зямлі АН СССР і старшынёй секцыі Міжнароднай асацыяцыі па вывучэнні чацвярцёвага перыяду, доўгі час ён на грамадскіх пачатках заставаўся галоўным кансультантам Гідрапраекта. У Мінску ён быў намеснікам акадэміка-сакратара Аддзялення хімічных і геалагічных навук АН БССР, членам тэрмінальгічнай камісіі і рэдкалегіі Беларускай энцыклапедыі, старшынёй створанай ім Беларускай антрапагенавай камісіі і інш.

У 1970 г. была надрукавана трэцяя манаграфія "Аллювиальная летопись великого Пра-Днепра". На наступны год за ўсе тры кнігі Гаўрыла Іванавіч атрымаў Дзяржаўную прэмію СССР.

З часам пабачылі свет яшчэ дзве манаграфіі, шэраг артыкулаў, тэзісаў дакладаў на розных (у тым ліку і міжнародных) канферэнцыях і кангрэсах, была прысуджана Дзяржаўная прэмія БССР, прысвоена званне заслужанага дзеяча навукі БССР. У гонар Г. Гарэцкага палеантолагі назвалі 12 новых відаў выкапнёвых раслін і жывёл. Створаная Гаўрылам Іванавічам буйная беларуская школа геолагаў-чацвярцічнікаў атрымала шырокую вядомасць не толькі ў БССР, але і ў СССР і замежжы.

Памёр Гаўрыла Іванавіч 20 лістапада 1988 г. Ён пакінуў вялікую спадчыну, яго след прыкметны ў многіх галінах навукі, у грамадскім жыцці і справе нацыянальнага адраджэння. Найбольш значны — гэта чацвярцёвая геалогія і палеапатамалогія. Важкі ўклад Г. Гарэцкі зрабіў у эканамічную геаграфію, дэмаграфію, беларусазнаўства, арганізацыю многіх устаноў народнай гаспадаркі — сельскай, лясной, гідраметэаралагічнай ды інш. Ён пакінуў цікавыя працы па археалогіі, этнаграфіі, мовазнаўстве, літаратуразнаўстве. Яго спадчына патрабуе новых даследчыкаў.

Радзім ГАРЭЦКІ

сынам Радзімам, цяперашнім славутым вучоным і гарачым змагаром за беларускае адраджэнне.

Даклад акадэміку прыйшоўся даспадобы. Ён гаварыў пра гэта і мне, і Уладзіміру Дубоўку, з якім даўно сябраваў. Так, у лісце да У. Дубоўкі (цяпер захоўваецца ў аддзеле рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі НАН РБ, ф. 14) Гаўрыла Іванавіч паведамляў, што на вечар з нагоды 75-годдзя Максіма Гарэцкага было разаслана 600 запрашальных білетаў. Але людзей прыйшло малавата — 60—70 чалавек.

На самай справе па нашых мерках гэта была даволі салідная аўдыторыя, калі мець на ўвазе, што вечар наладжваўся ў гонар пісьменніка, творчасць і само імя якога выкрэсліваліся з людской памяці шмат гадоў.

Далей ідзе больш усцешлівае прызнанне: "Але вельмі, вельмі нам спадабаліся прамовы Янкі Брыля, Язэпа Семяжона, Ю. Гаўрука і асабліва даклад Д. Я. Бугаёва".

Калі ўжо закрануўся матыў сяброўства Г. Гарэцкага з У. Дубоўкам, дык, мабыць, нялішнім будзе сказаць, што Гаўрыла Іванавіч, як паказваюць матэрыялы з таго ж аддзела рукапісаў ЦНБ НАН РБ, вельмі ўважліва чытаў творы свайго сябра і дзяліўся з ім уражаннямі, часам выказваў і заўвагі, як правіла, зусім слушныя.

Пра Дубоўкаву аповесць "Жоўтая акацыя" ён напісаў яе аўтару: "Цікавая, арыгінальная кніга, у якой няма падабенства ні з якой папярэдняй.

Кнігу Тваю з удзячнасцю будуць чытаць не толькі юнакі і юначкі, але і дарослыя, асабліва настаўнікі, для якіх кніга Твая будзе настольнай.

Выхаваўчае значэнне Тваёй кнігі бязмежнае — яна прышчэпіць моладзі палкае замілаванне да Радзімы, да прыроды і яе людзей, да жыцця, да раслін, узгадуе тысячы прыродалюбаў і прыродазнаўцаў, будучых батанікаў і аграномаў, лесаводаў і садаводаў.

Ты праклаў векавы мост да людскіх сэрцаў і розуму. Хвала Табе, браце!"

Гэта пісалася ў лісце ад 18 жніўня 1967 года, пісалася патрыётам, які сам бязмежна любіў родную Беларусь, яе людзей і прыроду, якую ён глыбока вывучаў з маладых гадоў, ведаў яе незаменную каштоўнасць для чалавека і хацеў, каб той не губіў сваім варварствам, а наадварот, павялічваў красу Бацькаўшчыны.

Гаўрыла ГАРЭЦКІ з Янкам БРЫЛЁМ, 1976 г.

Прачытаўшы аповесць У. Дубоўкі "Ганна Алелька", Гаўрыла Іванавіч паведаміў: "Ганна Алелька" мне спадабалася. Чаруе хараство мовы, дынамічнасць, яснасць, прастата апавядання. Здаецца часам, нібы чуеш апавяданні Пушкіна, Бакачыо.

Вершаваныя ўстаўкі кранаюць сэрца, выгукаюць слёзы, надаюць апавяданню сапраўдную паэтычнасць.

Аповесць чытаецца з цікавасцю... Веды аўтара бязмежныя, культура — найтанчэйшая, веданне жыцця, асабліва настаўніцкага, глыбокае... Толькі ці занадта станоўчая яна [Ганна] гераіня? Ці не надта лёгка перадольвае яна жыццёвыя перашкоды?"

Учэпістае вока вучонага заўважыла карэнны недахоп Дубоўкавай гераіні, персанажа загалоўнага, цэнтральнага ў творы, аднак даволі ўмоўнага. Але зноў з якою далікатнасцю выказаны папрок!

Набытая ў шматгадовай навуковай працы прафесійная звычка гаварыць пра ўсё вельмі дакладна і ўзважана адчуваецца і ва ўсіх змястоўных, багатых на фактычныя звесткі і глыбокія высновы публікацыях Г. Гарэцкага, прысвечаных брату-пісьменніку ("Успаміны пра брата", "Некалькі малюнкаў з дзіцячага і юнацкага жыцця Максіма Гарэцкага", "Сацыяльны аптымізм Максіма Гарэцкага"), і ў яго ных успамінах пра Купалу ("Вобраз Янкі Купалы ў маім успрыманні"), Коласа ("Такім яго помню"), Дубоўку ("Некалькі сустрэч з Уладзімірам Дубоўкам"), і ў такіх даследчых артыкулах, як "Горкі і беларускі фальклор" ды іншых.

І толькі ў пахвале тым, хто сказаў хоць і не вельмі важкае, але прыязнае слова пра М. Гарэцкага, Гаўрыла Іванавіч асабліва не клапаціўся пра дакладнасць меры. Тут ён часта бываў залішне шчодрым, дапускаў яўныя, вядома, знарочыстыя перабольшанні. Я, напрыклад, быў нямала здзіўлены, атрымаўшы ад яго ліст, другі па ліку (а ўсяго іх у мяне набярэцца цэлы дзесятак плюс адна віншавальная тэлеграма), у якім выказвалася падзяка за прадмову да палымянскай публікацыі твораў М. Гарэцкага, зробленай у 1968 годзе (N 8).

Рыхтавалі тую публікацыю мы разам з Барысам Сачанкам. Прадмова ж была невялікая, называлася яна сціпла ("Некалькі слоў пра малавядомыя творы Максіма Гарэцкага") і на многае не прэтэндавала. Але Гаўрыла Іванавіч дзякаваў і за яе. Вось што ён напісаў у тым лісце, зноў жа з Дзедаўска, датаваным 18.VIII.68.: "Дарагі Дзмітрый Якаўлевіч!

Сёння прыйшоў да нас N 8 "Полымя". Адразу ж прачытаў Вашу прадмову і ўсё Максімава. Вашу прадмову прачытаў галасна сын Усяслаў у часе абеду ўсёй сям'і.

Усе родныя Максіма бязмежна рады і ўдзячны Вам. Мне здаецца, што я толькі што пагаманіў з Максімам — так усё блізка, знаёма да дэталяў у "Меланхоліі".

А цяжка хворай Леаніле Усцінаўне [жонка пісьменніка, тады, зразумела, ужо даўно ўдава] Ваша прадмова і надрукаванае Максімава будзе сапраўдным бальзамам, як і для Галіны Максімаўны".

У тым жа 1968 годзе Гаўрыла Іванавіч пераехаў у Мінск, дзе прайшлі яго апошнія дваццаць гадоў, якія Радзім Гарэцкі характарызуе як "самыя светлыя, спакойныя і плённыя" ў багатым на крутыя павароты бацькавым жыцці.

Працаваў ён цяпер у АН БССР, у Інстытуце геахіміі і геафізікі, да якога я не меў ніякага дачынення. Сустракацца ж з Гаўрылам Іванавічам даводзілася нярэдка, бо ён часта прыходзіў у Саюз пісьменнікаў на літаратурныя вечары, наведваў калі не ўсе, дык многія тагачасныя тэатральныя прэм'еры і некаторыя радавыя спектаклі, увогуле цікавіўся ўсім, што адбывалася ў культуры. Я ў тыя гады таксама бегаў на розныя мерапрыемствы і, калі бачыў Гаўрылу Іванавіча, дык заўсёды падыходзіў да яго выказаць сваю пашану. Размова звычайна адбывалася на хаду, але была шчырай і прыязнай. Абменьваліся думкамі, уражаннямі. Сяброўствам у дакладным сэнсе слова такія адносіны назваць нельга. Але прыхільнасць і непаказная ўвага з боку Гаўрылы Іванавіча адчуваліся нязменна.

Пільнай патрэбы ў перапісцы цяпер не было. Але часам прыходзілі ад яго і лісты, зноў жа з падзякай. Так, ужо ў 1973 годзе ён 4 красавіка напісаў: "Шчыра дзякую Вам за Вашу добразычлівую, змястоўную прамову пра Максіма на вечары ў клубе СП БССР.

Наш Кірылка [унук Гаўрылы Іванавіча] запісаў Вашу прамову на магнітафонную стужку, якую мы пераслалі нашым родным у Ленінград. Леаніла Усцінаўна і Галіна Максімаўна праслухалі па запісу Вашу прамову — ім спадабалася, яны шлюць Вам сваю сардэчную падзяку".

(Працяг на стар. 14—15)

ЛіМ ЧАСАПІС

"Золотая паутина"

Андрэй Скарынкін — паэт вядомы. Праўда, у большай ступені за межамі Беларусі і ў першую чаргу ў Расіі, дзе высокую ацэнку яго творчасці далі многія майстры прыгожага пісьменства. У прыватнасці, выдатны лірык Уладзімір Сокалаў засведчыў, што А. Скарынкін "своеасабливы і моцны талент новага часу". У гэтым, дарэчы, маглі пераканацца і тыя, хто пазнаёміўся з кнігамі А. Скарынкіна, што выходзілі ў той жа Маскве. Цяпер жа пабачыла свет і першая на радзіме: "Беларускі кнігазбор" даў жыццё зборніку А. Скарынкіна "Золотая паутина". Гэтая назва для паэта мае глыбокі сэнс. Як сведчыць выдавецкая анатацыя, А. Скарынкін "імкнецца схавацца ад суровай рэчаіснасці і ўсяго таго, што адбываецца, за залатой павуцінай вечных каштоўнасцяў". Душа лірычнага героя А. Скарынкіна прагне таго пастаянства, якое надыходзіць толькі тады, калі чалавек адчувае гармонію са светам, а ў ім уяўляе сябе патрэбнай часцінкай, пазбаўленай усяго другаснага, наноснага, выпадковага. Але ў сапраўднасці атрымліваецца, што дасягнуць гармоніі цяжка, бо нават тое,

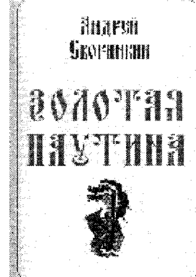

што, здавалася б, сведчыць аб абуджэнні людской душы, яе прагавітым жаданні далучыцца да вечнага, не заўсёды мацуецца на належнай аснове:

Мне жутко, родимые, жутко
Пред тем, что нас ждет впереди.
Страшат не пустоты желудка —
Пугает безверье в груди.

Нет в церкви для Господа места,
Хотя говорим о Христе...
Так прячет пороки невеста
В своей белоснежной фате...

І як бы працяг гэтай тэмы ў паэтычным дыялогу "Встреча школьных друзей". Калі спатканіся колішнія сябры, высветлілася, што адзін з іх стаў святаром. Гэта тым больш дзіўна, што ён "ходил в пороках постоянно". Аднак не прага маральнага і духоўнага ачышчэння, вера прывялі яго да храма, а жаданне знайсці цёплае месца. І рэзонна ў сувязі з гэтым гучыць голас аўтара: "Ну, что ж, друзья, мне нечего добавить...".

Андрэй Скарынкін, аднак, хоць і хоча схавацца за залатой павуцінай, каб на нейкае імгненне адысці ад таго, што выклікае боль у душы, не можа не пісаць пра тое, што разбурае чалавека ў чалавеку, знішчае яго сутнасць, якая вядзе да лжывых ідэалаў. І невыпадкова напісаўся верш "Потерянный рай", якім і адкрываецца кніга:

Тот дивный скит,
в котором много лет
Скрывался я от гибельных сует,
Где серебрился голос мой криничный,
Сегодня превратился в дом публичный...
Единственное место на Земле,
Где я творил с улыбкой на челе,
Вкушая дар Божественной свободы,
Не замечая, как проходят годы!
Но вот опять бездомным стал пиит...
Найдется ли другой достойный скит,
Куда бы я в минуты потрясений
Мог убежать, минуя царство теней?!

Гэта таксама пошукі. І таго прыстанішча, дзе душа лірычнага героя можа адпачыць, супакоіцца. Але гэта і пошукі самога ў сабе, таксама вельмі патрэбныя сёння. А дарога да вечных каштоўнасцяў для А. Скарынкіна гэта і дарога туды, дзе самыя светлыя ідэалы некалі былі нормай. Як і высокая маральнасць, духоўнасць. А таму ў яго творах інтанацыйна ажывае даўняя эпоха, што адчуваецца і па тым, наколькі радок нярэдка набліжаецца да напісанага некалі вядомымі майстрамі, але, як слушна сказана ў анатацыі, "гэта не з'яўлеецца эпігонствам, гаворка хутчэй ідзе аб унутраным сваяцтве, аб духоўнай агульнасці, аб адзінстве ў разуменні света прыгожага".

Юрась ВАЙСЁНАК

ПАЭЗІЯ

Мікола
АРОЧКА

Каб людзям даць цяпло...

Санет

Нас цешыць сімволіка дрэва,
Што вырасла з пня-кругаля.
Ды ў лесе шукаў я дарэмна
Адродзін такога камля.

На зрэз мурашы па сугрэве
Шнурочкам паўзуць спакваля.
Адсюль да кашлатага спеву
Табе — як далёка, зямля!

Два вечных пачаткі: краса
У бітве з дзікунствам ляза
А ўсё ж тут Адродзіны здзейсняцца!

На шчасце, прадбачлівы Час
На высечках кожнага з нас
Пакінуў — як старку-насенніцу!

Наказ печніка

Крэўніку ІВАНКУ

Пячнік, мой родзіч, цудадзеяч гліны,
Тварэц пахуча-звабнага цяпла,
Я помню: твой наказ мне здаўся дзіўным,
Не пасаваў да нашага жытла.

"Будзь майстрам-печніком,
не камінарам,
Не трубачыстам, а будаўніком,
Ты глінай дыхай, жарам, а не гарам,
Ладкуй цагліны, кахліны радком!

Выкладвай пільна люхты цеплавыя
І кладку вывярай на постук, гук,
І пелюсці, і ходы дымавыя,
Але нідзе не пэцкай сажай рук!.."

Калісьці і Табе настаўнік-майстра
Такі ж даваў жыццёвы запавет,
Ды парушыць прыходзілася часта
Той запавет пад навалаччу бед.

І чысціць, і скрабці, марацца ў сажу,
Каб людзям даць прадушыну цяпла...
Як сёння шмат у роздуме мне кажа
І твой наказ, і дол паўскрай сяла.

Заўзятар

Меў заўзятар перонны разлік:
Сесці ў рэйсава-дальні цягнік.
Каб не бегчы за ім наўздагон, —
Хоць убіцца ў апошні вагон!
На апошнім падножку вісець,
Хоць на буфер — абы паспець!
Колы зменяць кірунак-разгон:
Стане першым апошні вагон!..
Ды наспеў адваротны адлік:
Сеў заўзятар не ў свой цягнік.

Падсочка

Дажывае гонкасць бору,
Бор той не стары.
Галаву задзёршы ўгору,
Ходзяць тут майстры.

І разцом шаргочуць моўчкі —
Кветкі з-пад ляза.
Не жывіца ад падсочкі,
А бурштын-сляза.

Льецца ў посуд, нібы ў лейку,
Праз канаўку-роў.
Меднаствольцам паўвеку,
Маладая кроў...

Ды заступніцкае моцы
Я не маю тут.
Сам я чуюся ў падсочцы,
Як і ўвесь мой люд.

Трыножнік Алены Чароўнай

Трыножнік, з чырвонага золата куты,
У хвалях зазззяў, нібы рыба луской.
У сетку рыбацкую трапіў —
адкуль ты
З такою аздобаю, тонкай разьбою?

Загадку задаў рыбакам сваім косскім
Стары Пасейдон, паспрыяўшы з уловам.
Рашылі паднесці дарунак боскі
Найслыннаму ў ведах і ў мудрасці слова.

Дзівіўся дарунку найслыннейшы Фалес:
То ж гэта трыножнік Алены Чароўнай!
Шпурнула яна яго ў бурныя хвалі,
Калі са слязамі плыла з Іліёна.

Вяшчунны трыножнік не даў ёй збавення,
Ратунку ля сценаў траянскіх — Парысу.
З легенды знячэўку, як цудатварэнне,
Усплыў ён, зіхотны, у пене, у пырсках.

Каму ж гэты дар —
мудрэйшаму з мудрых?
Ды Фалесу гэтак падумаць грэшна!
Ён быў чалавекам элінскай культуры,
Трыножнік Біянту паслаў: ён мудрэйшы!

Біянт, найвучонейшы муж цнатлівы,
Паслаў да Хілона той дар нябесны...
Сямёх мудрацоў абышоўшы, у Фівы
Вярнуўся трыножнік назад —
да Фалеса...

Вяшчунны трыножнік, суціш нашы звады.
Як добра, што ўсплыў
ты з прадонністай нетры!
Шматзначную прытчу сівое Элады
Я вам пасылаю з трыножнікам, мэтры!

Праскрыпцыі або Смерць Цыцэрона

Няма большага драпежніка, чым чалавек, у якім дурныя страсці лучацца з уладай.

ПЛУТАРХ

Славуты, цудамоўны Цыцэрон
Не мог мячу дыктатара скарыцца.
І помслівай пачварай наўздагон
За ім пусцілася праскрыпцыя.

Выслухвала ўзбярэжны плюхат хваль,
Сцяжыны і праходы аблажыла.
О, лецішча, у кушчах прыхавай,
Прымі яго, знямоглага, з насілак.

Спаві ў лістоту, ў цытрусавы сад
Таго, хто ўладным дарам красамоўцы
Высока ўзнёс на консульскі пасад
Драпежнасць лютую сваіх забойцаў.

У іх ён заслужыў сваім даверам
У спісах смерці самым першым стаць.
Як страшна ўсё ж за чалавека-звера,
Які ў сабе сваю дурную страсць

З уладай дзікай абвянчаў — тады
Над морам нават хорам Апалона
Не перапыніць чорнае бяды,
Не данясе прадвесця грай варонаў...

Радок праскрыпцыі, як дзіда ўслед,
Прайдзе праз засень лаўраў, кіпарысаў,
Праніжа ўсё, што дорыць свету цвет,
Каб валадарыў пострах чорных спісаў...

. . . .

Але прыўстаў дух мужнасці з насілак
І шыю агаліў — на ўзмах ляза...
А над чалом — над жахам і насіллем —
Вілася вінаградная лаза.

Змітрок МАРОЗАЎ

Калінавая гронка на стале

Крыж

Самотны крыж
на могілках забытых
Не памятае, хто пад ім ляжыць...
Дзіця тут, можа,
сном анёльскім спіць?
А мо стары, карэннем дрэў спавіты?

Сцёр пазалоту надпісаў на плітах
Няўмольны час. Крук роспачна крычыць,
Нібы жадае мёртвых разбудзіць, —
Няма каму ў акрузе сеяць жыта.

Забралі жней і сейбітаў клады,
Без веку шмат адчэзла маладых,
Атручаных гарэліцаю таннай.

Пад скрушны крыж
на могілках старых
Кладу букет рамонкаў палявых,
Кладу з віной і пакаяннем.

•

Калі жыццё губляе сэнс,
Хачу тады на час забыцца,
Пайсці ў дрымотны,
цёмны лес
І, бы ў дзяцінстве, заблудзіцца.

Мо там ад дробязей зямных,
Ад валтузні пустой, мышынай,
Ад крыўдных слоў
і думак злых
Знайду жаданы адпачынак.

Пачую шмат паданняў там
Ад мудрых дрэў і траў пахучых,
А зло пакіну ведзьмакам —
Няхай адзін аднога мучаць!

•

Я з табой сустракаўся аднойчы:
Вочы ў вочы зірнулі без слоў...
З той пары я малюю штоночы
Пачуццёвай палітрай радкоў
Вобраз твой...
Сэрца верыць і хоча,
Каб той міг паўтарыўся ізноў.
Я з табой сустракаўся аднойчы:
Вочы ў вочы зірнулі без слоў...

•

Вільготны водар позніх кветак.
Пяшчотны дотык мілых рук...
Пагавары са мной пра лета
Пасля спатканняў і разлук.

Лагодай верасня сагрэты,
Лаўлю твой кожны ўздых і гук...
Вільготны водар позніх кветак.
Пяшчотны дотык мілых рук.

•

Калінавая гронка на стале —
Кастрычніка апошні падарунак,
Нібыта развітальны пацалунак,
Калінавая гронка на стале.

З табой мы развіталіся. Але
Ты для мяне пакінула надзею,
Што ў завіруху сэрца адагрэе
Калінавая гронка на стале.

•

Кожны з нас нараджаецца
на белы свет
Для незамутнёнай праўды.
Ды ўжо ледзь не з першых крокаў
свайго жыцця
Сутыкаецца з маной.
І нярэдка, сам не жадаючы гэтага,
Пачынаеш маніць: знаёмым,
сябрам, родным людзям.
Але горш за ўсё на свеце,
Калі чалавек маніць сабе самому.
Душа ў ім тады камянее,
А спустошанае цела брыдзе
Па выбоістай дарозе жыцця ў нікуды.

•

"Не замінайце жыць", —
Вы ціха мне сказалі,
Бы павуцінку-ніць
Між намі разарвалі.

Яе мы аднавіць
Не зможам аніколі...
Не замінайце жыць.
І дзякуй Вам за волю.

•

Калі мяне пужаюць пеклам,
Ці зычаць райскія палі,
Заўжды кажу з усмешкай ветлай:
"Рай з пеклам толькі на зямлі".

ПРОЗА

Уладзімір МІХНО

МЕХАНІК

АПАВЯДАННЕ—БЫЛЬ

Жыву я, можна сказаць, на хутары. Вёска выстраілася ў дзве шарэнгі і маршыруе ўдалячынь, аж за тры кіламетры, і толькі некалькі хацін дэзерціравалі са строю, падаліся бліжэй да возера. Мая хата адбеглася далей за ўсіх, схавалася ў густую лазу і толькі там, упэўніўшыся, што яе ніхто не даганяе, супакоілася, прысела. Выйдзеш зімою, марозна зорнаю ноччу — аніводнае жывое душы. Здаецца, толькі ты адзін ва ўсім свеце, самотнік і пустэльнік. Прыслухаешся — не, у хляве спрасоння балбочуць куры, па блізкай шашы гады ў рады праімчыць якая легкавушка з горада, на небе між зорак светлячком прапаўзе спадарожнік — жыве свет...

Во і ў Просіным акне, на куханьцы, бывала, усю ноч блішчыць святло. Што там яны рабілі — аднаму Богу ведаць. Можа, Механік сядзеў ды курыў, а можа, праспаўшыся, з вечара хадзіў куды красці, ды святло забываўся патушыць? Прося была маёй бліжэйшай суседкаю. Колькі сябе помню, старая жыла ўдваіх з сынам, хадзіла згарбелая, кійком перад сабою дарогу мацала, але свайго ніколі не ўпускала. Наадварот, людзі расступаліся, давалі ёй дарогу, зважалі на яе старасць, а яна як бы і не заўважала людзей: то там, то тут наробіць галасу — у краме да яе не прыткніся, да студні, што ля яе хаты, блізка не падыходзь. Не даў Бог характару — даў голас. Голас опернай спявачкі. А калісьці ж, як быў я зусім яшчэ малы, помню, суседка спявала. А ці пшанічку жне, а ці капешачку растрасае, а ці бульбачку падбірае — спявае Прося, і песня, вясёлая, раздольная, далёка ляціць па нашых Азерцах. Прося любіла і ўмела працаваць. Нават мала сказаць — любіла. Ёсць такія людзі — працаголікі, — для якіх праца становіцца не толькі жыццёвай неабходнасцю, але і адзіным паратункам. Забяры ў Просі яе кароў, свіней, забяры яе агарод, — і што? Лепей жывую кладзі тады ў труну. Без працы Прося не была б чалавекам, асобаю. Свінства яна трымала, і кароў цэлы статак бегаў у яе, а вось агарод, як па цяперашніх мерках, быў невялікі. Людзі панабіралі зямлі ў полі, душацца, давяцца. Прося да поля ўжо й не дабяжыць, каб надта і хацела, затое ля хаты, старасцю прыгнутая да зямлі, яна зямельку гэтую рукамі замшэлымі, парэпанымі ад працы перабярэ, бывала, перамацае кожную друзачку, кожную травіначку пагладзіць. Зямля на яе агародзе пульхная, як пух. Сына, бывала, падахвоціць, без каня, пад рыдлёўку, бульбачку пасадзяць, і пакуль тая бульбачка паспее, ні травіначкі на ёй, ні быліначкі пад мікраскопам не знойдзеш. Агарода на полі не брала, затое ж якую свяшчэнную вайну вяла яна з суседзямі за межы! Тут ужо яе опернага голасу станавілася мала, у ход ішло тое, што было пад рукамі: ці вілы, ці граблі, і, вядома ж, не ў апошнюю чаргу — яе доўгі кій, з якім не расставалася і на працы. Завядзецца, бывала, з другою маёю суседкаю, з Хадоскаю, аж пыл на мяжы курыць.

— Сінягрыбачка, — дражніцца Хадоска, — сінягрыбачка. Хадзі ж сюды, бліжэй хадзі. Усё ж табе зямелькі мала. Бач ты, карга старая, цэлую сотку майго агарода апрыходавала. Я ж цябе накармлю зямелькай, бадай табе дошкі сушылі.

А "сінягрыбачка" як не чуе, лупіць мяжу, барануе ручкамі дзёран лепш за культыватар, ды раптам як выпрастаецца, як схопіць свой доўгі кій і — напрэймы, бягом, кіем, як Будзённы шабляю, размахвае:

— Ах ты, курва сцёбаная, каб цябе рак паеў! Ты мною будзеш камандаваць, сука, каб тваімі дзеткамі на тым свеце камандавалі...

І пайшло — маць-перамаць. Ды якія ж выбраныя слоўцы! Далібог, я ў войску праслужыў, а такіх не ведаю. Канцэрт па заяўках.

А калі не падзялілі з Хадоскаю слівы, якія раслі на мяжы, — тут ужо ўся вёска дзіву давалася. Выходжу я аднаго разу з хаты, вачам сваім не веру: трашчыць нешта. Гляджу, аж Прося са сваім Колем учапіліся за слівіну, ды з карэннем яе цягнуць. Куды падзеўся кій, дзе сіла бралася, шалёная, злосная, нячыстая сіла! Дрэвам мо ўжо гадоў па пятнаццаць, тоўстыя, каранiстыя. І што ж вы думалі — вычубілі ўсе як ёсць, мяжу раскапалі, перабралі, зноў жа рукамі, кожны камочак. Вось гэта сялянская натура!

Коля, Просін сын, на рабоце быў таксама спрытны. Каб не гарэлачка, мо і сёння жыў бы ён за маткаю, як у Бога за пазухай. Не паспее певень саскочыць з куросадня, як Коля-Механік ужо ў сваіх кірзавых салдацкіх ботах і ў салдацкіх штанах, зашмальцаваных, прамасленых, як бы толькі што ў іх ляжаў пад машынаю, ды ў гэткім жа самым швэдары наждачкай пілуе дровы. Наждачку прымодзіць-прыладзіць — аж гарыць у руках, ніякая іншая піла і непатрэбна. Напілуе дроў і тут жа ў граду складае. А складзе ўсё роўна як пад лінеечку. Скончацца дровы — Механік сякеру за плечы і ў алешнік. Глядзіш, ужо й валачэ алешыны са дзве. А на дрывотніку ў яго ані трэсачкі, ані тырсінкі абы-дзе валяцца не будзе. У яго на дрывотніку парадак — як у дбайнай гаспадыні на куце. Таксама і да іншае работы хвацкі быў Механік: калі пожню скосіць, усёдна як карова языком зліжа, калі абчэша-абкорыць слупы агарод гарадзіць, дык тыя малойцамі па дзесяць гадоў стаяць, не гніюць, як жалезныя, калі ж паставіць плот, то роўненькі, як па струначцы. Плот, у адрозненне ад гаспадара, ніколі п'яным не валяўся.

— Так, Фёдорович, — сустрэне, бывала, мяне на вуліцы, а часцей і забяжыць у хату, — ты мне, это, пожалуйста, которое свёртывается, чтобы поджечь...

Я ўжо ведаю, хуценька нясу яму газеціну, карабок запалак, абы хутчэй з хаты выправадзіць. Колю ў хаце доўга трымаць не будзеш. Вочы ў яго так і бегаюць, так і круцяцца, каб за што зачапіцца. На хвіліначку адхінешся — і не заўважыш, як сёе-тое з хаты перакачуе ў яго шырокія кішэні ці за пазуху.

Ужо на вуліцы, прысеўшы да плота, скруціць сабе самакрутку з тытуню, якога багата расце ў іх на агародзе кожнае лета, запаліць, зацягнецца, з асалодаю прыжмурыць вочы.

— А может, Фёдорович, это, чайку немножко найдётся? А я тебе столбик принесу или метёлочку свяжу...

— Ідзі, Коля, ідзі. Няма ў мяне чаю, папілі ўвесь. Маці вунь прыбяжыць ззаду, калі будзеш той слуп несці, ды нас з табою кіем як агрэе.

— Что мать, мать ни при чём, какое ей дело?

Ага, каб Прося ды была ні пры чым! Механік ужо даўно вынес бы ўсё чыста з хаты і прадаў бы, ці за гарэлку, ці за чай. Абы старая куды адхінулася, Коля торбу за плечы і з хаты — пайшоў па вёсцы прадаваць. І купляюць людзі, ведаюць Просіну бяду, а купляюць, бо і самі даўно ўжо прадалі чорту душу. Механік, здавалася, усё ўжо сцягнуў з хаты: якое было сала, якое было збожжа, дабраўся да слоікаў ды шклянак, да талерак, бачкоў, цабэркаў. Спрабаваў быў прадаць пральную машыну, газавы балон, тэлевізар, ды Прося бегала ззаду: што адбірала галасам, а што выкупляла ў людзей. Хто ведае, мо гэта была ім Боская кара? Прося і сама па маладосці, любіла зачапіць чужое, а Коля дык і ўвогуле да сівога воласа не вылазіў з турмы. Краў ён, праўда, па дробязях. Пачалося з таго, што да суседкі Хадоскі п'яны залез у хлеў ды паскручваў галовы курам. Пасля гэтага яго ахрысцілі яшчэ й Шашком. Коля адседзеў сваё, а красці не перастаў. Ледзь толькі вып'е, так і пабег па акрузе: у каго курыцу падчэпіць, у каго якую анучу, у каго свіныя плечы з кладоўкі вынесе. Замкі ў кладоўках перапілваў ды так памайстэрску, што нават і не заўважыш. Можа, за гэта яго празвалі Механікам, не ведаю.

Другі раз сядзеў Механік у турме "за голую костачку". У кагосьці ў горадзе паўкабана прыватызаваў. Дык маці пасля хадзіла па вёсцы і кляла:

— За голую костачку сыночка пасадзілі.

Можа, і не краў бы гэтак Механік, каб Прося яго перад людзьмі не выгароджвала ды не апраўдвала. Яно зразумела, свая кашуля да цела бліжэй, але ж завошта на людзей брахаць?

Супакоўся Механік крыху толькі пад старасць, калі галава збялела, як быццам яе мукой абсыпалі, а рукі сталі калаціцца не толькі з пахмелля, а ўвесь час. Зрэшты, пахмелле ў яго было кожны дзень. Калі не было грошай на гарэлку, пасылаў матку ў краму па чай. Да чаю таксама прывык на нарах, дзе без чыфіру не ўяўлялі сабе жыцця.

А неўзабаве піць пачала і Прося... Болей не спявала Прося песні. Ці да песень тут! Мужа не дачакалася з вайны. Хата згарэла. Не жыла, гаравала ў істопцы. Новую хату сама па бярвенцу склала, агледзела як лялечку. Нічога для сябе, усё для сыночкаў. Хаця б яны пажылі па-людску. Малодшы Мішачка з гарэлкі згарэў — піў, пакуль хвароба не прычынілася. Малады памёр, недзе на свеце. Куды ні ўцякай, ад сябе не ўцячэш. Пасля Мішавай смерці Просі як рот замазалі: пацішэла, асунулася, пра песні зусім забылася. Якія тут песні, калі кожны дзень у хаце песня адна і тая ж... Думала, старэйшы, Коля, за розум возьмецца, а ў яго толькі й гаворкі — давай яму на гарэлку грошы, а то заб'е. Дык і заб'е некалі. Нядоўга... Якая яна ўжо... Старая, лядашчая, ледзь соўгаецца, а гаспадарка ўся на ёй, і хатка на яе гарбе трымаецца. Заваліцца некалі — гэты алкаголік за месяц усё ў хаце прап'е і вуглы дымам пусціць. Не заладзілася ў сына жыццё. Малады быў ажаніўся, унука Прося займела, нацешыцца не магла, думала — во пад старасць шчасце. Ды якая жонка будзе жыць з алкаголікам? От і нявестка на свеце недзе, і ўнук далёка, а яна адна са сваім горам жыць сабралася. Ды колькі таго жыцця! І Прося — запіла...

Цяпер агарод у Просі ўжо не быў такім культурным, як калісь. Праўда, яшчэ па даўняй завядзёнцы акуратна садзілі бульбу, буракі, касілі пожню, каровы ж трэба было нечым карміць. Але ўжо і бульба звялася, і агародніна не хацела расці, а часта і каровы стаялі някормленыя ў хляве. Сам гаспадар на гарэлцы не разгавеецца, а жывёлу і тым болей не накорміць.

Тым часам Прося стала радзей паяўляцца на людзях, і людзі хутка забываліся пра яе. І зусім бы забыліся, людзі зараз што ваўкі — галодныя, злыя, драпежныя, калі б зрэдчас новымі канцэртамі не нагадвалі пра сябе Прося з Колем. Я тыя канцэрты кожнага разу чуў, бо іхняя істопка стаіць наводшыбе, за маёю хатаю.

— У-убью, убью-у! — раптам прачыналася наша вуліца.

Прося вывальвалася з хаты і, дзе паўзком, дзе рачком, уцякала ў істопку.

— Смотрите, смотрите, кто пошёл! Подстилка солдатская, курва...

— Злодзей! Злодзей!

— У-убью-у!

Я слухаў і не ведаў, куды хавацца. Было шкада іх і сорамна адначас. Я разумеў, што ўжо нічым не дапаможаш ім, я толькі пытаўся ў Бога, за што ён вызначыў людзям такую кару? Але Бог маўчаў...

А памерла Прося нечакана. Ніхто і не думаў, што ўсё так хутка скончыцца. Тыдні са два яе не бачылі, казалі, хварэе. Ездзіла ў горад прадаваць малако, прастудзілася, злягла. Ці мала людзі хварэюць. Кагадзе паштарка прыносіла Просі пенсію, расказвала, што баба ўжо вунь палепшала, мусіць, бо ізноў крычала-кляла невядома каго за тое, што пенсіі ёй мала дабавілі. Пасля гэтага Механік зачасціў у магазін, браў бутэльку за бутэлькаю. Адкуль грошы ўзяліся? Зразумела, адкуль... У магазіне ж я яго і запыніў...

— Як там Прося? — пытаюся. — Кажуць, хварэе?..

— Ой, мать совсем... совсем, это, плоха, — і дзе ён навучыўся гаварыць не панаску, мабыць, таксама ў турме. — Вчера, это, скорую вызывал...

А назаўтра чую: Прося памерла. Я не паверыў. Я і не мог паверыць. Ведаеце, што гэта значыць, — пражыць трыццаць з гакам гадоў з аднымі суседзямі. Якія б ні былі гэтыя суседзі — прывыкаеш. Я думаў, што Прося з Колем — мой крыж на ўсё жыццё...

Балалайка наша на хаўтурах хвалілася:

— Слухайце, бабы, думаю, нешта не тое. Просі не відаць, а Механік увесь час з грашыма па бутэлькі бегае. Пайду-шка я пагляджу, што там такое.

— А не баялася, што Прося на вілачнік пасадзіць? — усміхаліся бабы.

Усе ведаюць: жывая Прося Балалайку і на двор не пусціла б. Гэта ж ёй Механік усё сваё дабро з хаты праз плот перакінуў. А тая за бутэльку-другую і пабрала. Якое там дабро, адны транты, ды на халяву і воцат салодкі.

— А ўжо Прося мяне на вілачніку не ўтрымае. Дык слухайце ж. Заходжу я, адчыніла дзверы, гукаю, а сама ў сенцах стаю.

— У сенцах стаіш, каб спрытней было ад Просі ўцякаць?

— Аняго, хто б ад каго ўцякаў... Гукаю — ціха, як павымiралі. Але, чую, на печы нехта шавеліцца. Я — да печы, аж там Коля, цёпленькі...

— Ты да яго адразу і палезла, — рагочуць бабы.

— Куды там лезці, цьфу на вас, абсацуйся ўвесь, прасці, Госпадзе, смярдзіць на ўсю хату. "Дзе матка?" — пытаюся. А ён нічога сказаць не можа, толькі бурчыць. Я хапіла качаргу, давай яго тузаць. Агоўтаўся нарэшце. "Дзе матка?" — "О, тётка, иди посмотри, что там с бабушкой, лежит и не разговаривает..." Я ў тую хату, аж Прося ўжо халодная. На падлозе ляжыць, пад галавою валёнак, а спадніца, прасці, Госпадзе, да пупа заголеная...

— Відаць, грошы шукаў.

— А мо і памерці дапамог, ці грэх, ці два, многа ёй, бабе старой, трэба... Прыдушыў мо падушкай ды грошы выцягнуў.

— Аднаму яму ведаць, дый Богу...

Весела на хаўтурах. А каму тут плакаць? Няма Просі — няма каму плакаць ды галасіць па сваёй няшчаснай долі... Ляжыць Прося на куце ў прыгожай блакітнай хусце з чырвонымі кветкамі, у новенькай суконцы і ў кофце. Ляжыць як маладая, таксама пасміхаецца, нібы хваліцца, што яна нарэшце вольнаю стала, што гора сваё адгаравала і пайшла дадому. А яны тут — як хочуць... Ніколі не бачыў Просю ў такім уборы. Дзякуй добрым людзям, на смерць бузельчык сабрала ды ў іх прыхавала, а то і на куце голаю ляжаць прыйшлося б. Усё людцам прадаў бы.

Механіка з печы да вечара не маглі сагнаць, каб ішоў матку хаваць. Унука таксама толькі цёмначы прычакалі. Увесь дзень ляжала Прося адна ў пустой халоднай хаце. Як яшчэ каты не аб'елі. Галодныя, няшчасныя каты гаротна сядзелі ля яе труны, неслі ганаровую варту, смуткавалі па сваёй гаспадыні, — мусіць, яны таксама адчувалі, што закончылася жыццё ў гэтай хаце...

Просю пахавалі, і хата пачала паміраць...

Справіўшы клёцкі па матцы, Механік болей ужо й не прасыхаў. З печы ён, праўда, споўз на ложак, бо на печы была такая ж халадэча, як і ва ўсёй хаце, прыкрыўся рыззём, якое яшчэ заставалася. Страшна было на яго глядзець. Здавалася, ён нікуды не выходзіў са сваёй бярлогі, а вось жа недзе ўмудрыўся змарозіць нагу, бо абутку не было чаго. Нешта ён яшчэ паспеў вынесці ды прадаць Балалайцы, пакуль матка ляжала на покуці. Зараз ужо бегаць за ім і адбіраць не было каму. Механік стаў поўным гаспадаром паўпустой, паміраючай хаты. Вольнаму — воля. Толькі ж гаспадаром пабыць яму доўга не давялося. Гніла, не загойвалася нага, і Механік злёг зусім. Мо б ён і хадзіў яшчэ, каб праспаўся ды не было чым пахмяліцца, але праспацца яму не давалі людзі.

(Працяг на стар. 12)

Свята для сябе

Ужо традыцыяй стала святкаванне Дня тэатра на гасціннай сцэне Купалаўскага тэатра. Сюды прыходзяць людзі, у якіх любоў да прафесіі пераважыла цягу да хлебнага месца. Вядома ж, як і ўсе мы, яны хочуць смачна есці і добра апранацца, але калі смачна ды добра не атрымліваецца — гэта для чалавека тэатральнага не канец свету. Сапраўдная катастрофа для яго здараецца, калі немагчыма іграць, ставіць, пісаць... Калі няма каму перадаць свае здабыткі.

Дзень тэатра — свята не столькі прафесійнае, колькі сяброўскае. Усе добра ведаюць адзін аднаго, віншуюць, абдымаюць і дораць кветкі. Так было і на гэты раз. Самым афіцыйным — пасада абавязвае — быў міністр культуры РБ Аляксандр Сасноўскі, які зачытаў віншаванні і агучыў некаторыя статыстычныя звесткі, што тычыцца стану айчыннага тэатра: у мінулым годзе адбылося 67 прэм'ер, прычым павялічалася колькасць пастановак па творах беларускай драматургіі. У Віцебскім акадэмічным тэатры імя Я. Коласа сабралася такая кампанія таленавітых рэжысёраў, што тэатр нават не можа забяспечыць усіх працай. Але больш за ўсё радуе запоўненасць залаў: у балеце — 100%, у оперы — 95%, у дзяржаўных драматычных — 95%. І лічбы гэтыя, як запэўніў міністр, "не надутыя".

Пра цяжкі фінансавы стан тэатраў Міністэрства культуры, безумоўна, ведае і дапамагае ім, чым можа. Сёлета адчувальную грашовую падтрымку яно выдзеліла лепшым паводле вынікаў рэспубліканскага агляду-конкурсу спектаклям сезона. У лялечнікаў гэта "Братка асёл" (п'еса С. Кавалёва, рэжысёр Д. Нуянзін) і "Трагедыя аб Макбеце" паводле Шэкспіра (рэжысёр — А. Жугжда) Брэсцкага і Магілёўскага абласных тэатраў лялек адпаведна. Сярод драматычных пастановак лепшымі былі прызнаны "Чорная нявеста" (п'еса А. Дударава, рэжысёр — В. Баркоўскі, Віцебскі тэатр імя Я. Коласа) і "Стомлены д'ябал" (п'еса С. Кавалёва, рэжысёр — Р. Таліпаў, Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі). А яшчэ Ганаровую грамату ад міністэрства атрымала Г. Махаева, прэзідэнт клуба аматараў тэатра "Таленты і прыхільнікі".

Саюз тэатральных дзеячаў таксама не застаўся ўбаку ад ушанавання лепшых. Старшыня СТД А. Дудараў трапна зазначыў: "Звычайныя святы для акцёра — час самай напружанай працы. А вось Дзень тэатра — гэта свята для саміх сябе". Менавіта таму штогод саюз ганаруе тэатральных дзеячаў "Крыштальнаю Паўлінкай" за яркае і таленавітае жыццё ў тэатры. На гэты раз "Паўлінку" атрымаў народны артыст СССР Ф. Шмакаў. Нагадаю, што раней "Паўлінку" атрымлівалі С. Станюта, З. Канапелька, А. Саўчанка, А. Клімава, Н. Гайда, В. Раеўскі, Б. Гарлаван, Р. Янкоўскі. А. Парфяновіч стаў уладальнікам другога прыза — "Крыштальнай зоркі".

Многія оперныя спевакі і артысты балета, якім раней уручалі прыз за яркі дэбют, ужо зрабіліся прызнанымі майстрамі. Так што сёлетняя ўладальніца "Крыштальнай кветкі" Д. Стэцура з балетнай групы Музычнага тэатра мае ўсе шансы паўтарыць, а можа, і пераўзысці іх поспех. Не забыліся адзначыць званнямі ганаровых членаў СТД і "ветэранаў сцэны", "рыцараў тэатра" Л. Герасімовіч, І. Кургана, У. Шэліхіна (апошняга віншавалі завочна, бо нават у прафесійнае свята ён вёў канцэрт).

"Хто яшчэ, як не крытыкі, скажа нам, чаго мы не вартыя", — пажартаваў А. Дударэў, але зазначыў, што парфесійная крытыка ідзе тэатру толькі на карысць. Таму СТД не пашкадаваў дыпломаў за актыўную дзейнасць у друку для вядомых тэатразнаўцаў Т. Арловай, Л. Грамыцы, Т. Гаробчанцы. Апошняя падымалася на сцэну яшчэ раз, каб атрымаць ад старшыні Беларускага саюза тэатральна-мастацкай крытыкі Р. Смольскага спецыяльную прэмію імя У. Няфёда. Уклад Т. Гаробчанкі ў развіццё тэатральнай крытыкі сапраўды заслугоўвае пашаны: яна была адным з аўтараў трохтомнай "Гісторыі беларускага тэатра", а ў мінулым годзе выдала кнігу пра славутую беларускую актрысу З. Канапельку.

"Дзень тэатра" — рэдкая магчымасць для акцёраў адпачыць, седзячы ў глядзельнай зале. Працаваць у святочны дзень прыйшлося толькі артыстам Гомельскага абласнога тэатра, якія паказалі свой "Дзень нараджэння Чэлентаны". Менавіта гэты "каламбур а ля дэль-артэ з выкарыстаннем прыёмаў рамана з жыцця вышэйшага свету часоў сананцы, напісанага калісьці знакамітым С. Мрожакам недзе ў Еўропе" быў прызнаны на "Маладзечанскай сакавіцы-99" лепшай пастаноўкай года.

Юлія ПАЛАЧАНІНА

ВЫСТАВЫ

На сустрэчу з гісторыяй, далёкай і блізкай

"Можа, хто спытае: "гдзе ж цяпер Беларусь?" Там, братцы, яна, гдзе наша мова жывець: яна ад Вільні да Мазыра, ад Віцебска за малым не да Чарнігава, гдзе Гродна, Мінск, Магілёў, Вільня і шмат мястэчкаў і вёсак". Гэтыя словы класіка беларускае літаратуры Францішка Багушэвіча ўзгадаліся мне па дарозе ў старажытнае Заслаўе, дзе сёлета, 28 студзеня, адчынялася выстава "Зямля і космас Язэпа Драздовіча". На чыгуначнай станцыі "Беларусь" — тут трэба сыходзіць — я ўпершыню адчула, як недарэчна гучыць у гэтым назове святое для кожнага з нас слова, нібыта мая вялікая Радзіма раптоўна звузілася да аднае кропкі, прыпынку, дзе туды і назад снуюць электрычкі. І тады міжволі падумалася, а як было ў тыя не такія й далёкія 20-ыя гады нашага стагоддзя, калі тут вандраваў Язэп Драздовіч, праводзіў археалагічныя раскопкі, замалёўваў для гісторыі помнікі архітэктуры і драўлянага дойлідства. Ягоны Заслаўскі альбом, на жаль, не захаваўся, згарэў у пажары. Але засталася мапа гэтага старажытнага места, на якой пазначаны курганы, царква, замчышча, а ўнізе подпіс — мястэчка Ізяслаўль. Не ведаю, ці так было насамрэч, ці так мусіла быць. Магчыма, гэты назоў бытаваў у народзе як напамінак пра сваю гісторыю, ле пачатак, апеты Міколам Ермаловічам у вершы "Беларусь":

Тут Рагнеда ўзняла нашу славу,
Беларусі зару запаліла.
Тут Айчыну яна Ізяславу
Разам з воляй здабытай уручыла.

З тае пары мінула 1015 гадоў. Але людзі гэтай зямлі памятаюць яе далёкую, так і больш блізкую гісторыю. Прынамсі, пра тое, як яны шануюць спадчыну выбітнага мастака Язэпа Драздовіча (1888—1954), якраз і сведчыць выстава, наладжаная ў выставачным комплексе Гісторыка-культурнага музея-запаведніка "Заслаўе". Нам, Таварыству беларускае мовы, усцешна, што ажыццявіў гэтую ідэю галоўны арганізатар экспазіцыі, кіраўнік суполкі ТБМ "Нашчадкі Рагнеды" Юры Малаш. Даследчыка і збіральніка творчасці Язэпа Драздовіча ў ягонай душы абудзілі папярэднікі — Арсень Ліс, пяру якога належыць кніга "Вечны вандроўнік", першае і на сённяшні дзень адзінае даследаванне жыццёвага і творчага шляху мастака, ды Аляксей Марачкін, што, вандруючы сцежкамі "дзядзькі" Язэпа, уратаваў дзесяткі ўнікальных твораў, вярнуў ім жыццё.

З лёгкай рукі Арсеня Ліса шмат хто спрычыніўся да асобы Язэпа Драздовіча. Спраўдзіліся прарочыя словы ягонага блізкага сябра Пётры Сергіевіча: "Нас яшчэ пашукаюць..." І вынік гэтых пошукаў даволі значны — дзве рэспубліканскія выставы да 90-ых і 100-ых угодкаў мастака, адкрыццё музея ў Гарадцы, Германавічах і Падсвіллі, што на Віцебшчыне, надмагільны помнік, канферэнцыі, наладжаная Культурна-асветніцкім цэнтрам імя Я. Драздовіча, вечарыны, пленэры. І ўсё гэта плён працы руплівай. У свой час эстафету росшукаў і вывучэння асобы мастака падхапіў Гісторыка-культурны музей-запаведнік "Заслаўе", яго супрацоўнікі, а перадусім згаданы вышэй Юры Малаш. На адкрыцці выставы ён шчыра прызнаўся, што Язэп Драздовіч захапіў яго, як тыя марскія хвалі, што цягнуць у свае бязмежныя глыбіні, каб наталіць прагу адкрыцця.

Язэп Драздовіч — гэта чалавек-легенда, магутны культурны пласт. Ён сказаў сваё адметнае слова ў розных відах выяўленчага мастацтва — графіцы, жывапісе, драўлянай скульптуры, разьбярстве. Маляваныя дываны, самая багатая калекцыя якіх знаходзіцца ў Заслаўскім музеі, — асобная унікальная старонка творчасці Язэпа Драздовіча. Ён пісаў іх "дзеля пашырэння эстэтычнага пачуцця ў народзе" ў цяжкія, нішчымныя гады свайго жыцця, калі практычна не меў анiякага заробку. Вандруючы ад аднаго гаспадара да другога, ён зарабляў на кавалак хлеба і адначасна ствараў сапраўдныя шэдэўры.

Акрамя выяўленчага мастацтва, Язэп Драздовіч займаўся археалогіяй, збіраў фальклор, нейкі час настаўнічаў. Як пісьменнік, пакінуў багатую літаратурную спадчыну, што чакае сваіх даследчыкаў і выдаўцоў. Праз усё жыццё пранёс ён вялікае зацікаўленне Сусветам. Касмічную тэму ў сваёй творчасці Язэп Драздовіч асэнсоўвае як мысляр, пісьменнік і мастак. Менавіта гэтай тэме, найменш даследаванай і мала вядомай шырокаму гледачу і прысвечана новая экспазіцыя ў Заслаўі.

Зорнае неба з дзяцінства вабіла хлопчыка Юзіка сваёй таямнічасцю. На ўсё жыццё запалі ў ягоную юную душу словы, пачутыя ад маці Юзэфы: "Вучыся і пазнай нябесныя бегі". І гэтае захапленне астраноміяй ніколі не пакідала мастака. У 1931 годзе сваім коштам ён выдаў кнігу па касмалогіі "Нябес-

Адваротная сіметрыя

З ГІСТОРЫІ АДНАГО ДОМА

Адсяленне дзесяці мастакоў з майстэрняў на Дзімітрава, 3 ужо перастала быць сенсацыяй. Як і руйнаванне ўсіх навакольных старых мінскіх вулачак, якое адбывалася на нашых вачах на працягу апошніх год. Сёння тут пабудавана некалькі сучасных гмахаў, адзіны напамін пра гарадскую даўніну — цяпер таксама пусты дом-майстэрня мастакоў. Нагадваючы гісторыю, скажу, што ў доме, пабудаваным у XIX ст., у 1948 г. (пасля рамонту) атайбаваліся мастакі і дом быў перададзены на баланс іх творчага саюза. Тут на працягу паўстагоддзя працавалі многія славутыя творцы: З. Паўлоўскі, Р. Кудрэвіч. А. Гугель, Я. Красоўскі, Я і Г. Ціхановічы, С. Адашкевіч... А колькі тут гасцявала навукоўцаў, пісьменнікаў, дзеячаў культуры — ад ансамбля "Харошкі", палітыка і навукоўца З. Пазняка, гісторыка М. Ермаловіча, мастакоў І. Сурвілы (цяпер старшыні Рады БНР), Л. Тарасевіча, дачкі Ф. Рушчыца Барбары, этнографа М. Раманюка да дзяржаўных чыноўнікаў. Тут рыхтаваліся адраджэнскія выставы, захоўваліся і рэстаўраваліся карціны, маляваныя дываны, работы Сергіевіча, Сеўрука, Драздовіча, тут адбываліся першыя пасяджэнні БНФ. А ў сваёй майстэрні скульптар А. Шатэрнік стварaў знакамітую шыльду "25 сакавіка"...

Думаецца, толькі пералічанае можа дазволіць гэтаму дому прэтэндаваць няхай не на дзяржаўную мемарыяльную значнасць, але на ўвагу нашу да таго асяродка, што панаваў у гэтым будынку. Доўгі час ён быў месцам вірлівага культурнага жыцця сталіцы і за паўстагоддзе існавання стаў для нас сам гістарычнай рэаліяй. Але таталiьнае зруйнаванне вуліц Замкавай, Вялікай Татарскай, Нямігі адбывалася на нашых вачах і, на жаль, для большасці насельніцтва засталося толькі актам горадаўпарадкавання. А ўжо знікненне адзінага захаванага дамка, які зараз знаходзіцца ў досыць нягеглым выглядзе, тым больш прайдзе незаўважаным.

Пра стан майстэрняў мастакі, якія там працавалі апошнім часам, гаварылі на з'ездах Саюза мастакоў, пісалі лісты ў прэсу. Але дарэмна. Стан памяшканняў сапраўды быў жахлівы: тынк асыпаўся, старыя трубы лопаліся, дах працякаў, вада паступала з перабоямі, каналізацыі не было ўвогуле. Будынак патрабуе капітальнага, а не касметычнага рамонту, і на гэта трэба патраціць вялікія грошы, па падліку больш за 100 мільёнаў рублёў. Творчы саюз мусіў папрасіць мастакоў вызваліць памяшканне, прапанаваў усім невялікія часовыя закуточкі на Мастацка-прамысловым камбінаце, падшукваае зараз месца А. Шатэрніку. Праз пэўны час саюз абяцае выдзеліць больш прыстасаваныя для работы памяшканні, як гэта адбылося ўжо з С. Малішэўскім, М. Апіёкам. Але гаворка ідзе не столькі пра само высяленне, але пра далейшы лёс дома. Грошай на капітальны рамонт саюз не мае, запрошаныя ад горада архітэктары не занеслі будынак у рэестр помнікаў архітэктуры, затое вызначылі стан яго зносу ад 80 да 100%. "Калі б засталася Няміга, — разлумачыў першы намеснік старшыні Беларускага саюза мастакоў У. Басалыга, — сама забудова была б помнікам. Калі ўсё побач пабурана ўшчэнт, гарадскія ўлады патрабуюць змяніць знешні выгляд дома, бо інакш яго лёс можа быць незайздросным. Гэта такое балючае пытанне, з якога мы проста не бачым сёння выйсця, ды і самі мастакі не дадуць рады, дзе ўзяць столькі сродкаў".

Ніводная камерцыйная структура на сённяшні дзень не адгукнулася на рэальнае капіталаўкладанне ў аднаўленне будынка, варыянт са зносам і будаўніцтвам новага дома застаецца найбольш рэальным. Але ва ўсіх выпадках саюз атрымае ў аднаўленым памяшканні далёка не ўсе плошчы. Гэта, на жаль, рэаліі сённяшняга часу.

25 сакавіка ў пустым будынку майстэрняў на Дзімітрава 3, Віктар Маркавец і Алесь Разанаў ладзілі апошняе заключнае мерапрыемства, якое можна назваць развітаннем. Развітацца з домам, які наведала, здаецца, уся беларуская інтэлігенцыя, прыйшлі розныя людзі: Лявон Баршчэўскі, Сяргей Харэўскі, Вячка Целеш, Алесь Шатэрнік, Уладзімір Арлоў, Яўген Гучок, Алесь Пушкін, Міхась Скобла... Прамовы былі "гарачыя" і эмацыянальныя, чыталі вершы, спявалі. Зрэшты, нібы сам дом зрэгуляваў настрой прыйшоўшых з мітынговасці да хатняй утульнасці і шчырасці.

МУЗЫКА

"Усё падпарадкоўваю спевам..."

На мяжы стагоддзяў, азіраючыся ў мінулае, міжволі задаеш сабе пытанне: хто ж будзе вызначаць наша музычнае мастацтва ў будучым? У нейкім сэнсе адказаць на яго дапамагаюць розныя конкурсы і фестывалі. Адзін з іх, які носіць імя А. Дворжака, адбыўся 32-гі раз у знакамітым курортным горадзе Чэхіі — Карлавых Варах — мінулай восенню. На ім былі прадстаўнікі Беларусі, Украіны, Расіі, Чэхіі, Харватыі, Славакіі, Германіі, Японіі, Амерыкі.

Колькасная перавага была на баку Украіны і Чэхіі, таму паміж імі і ўзнікла своеасаблівае спаборніцтва. Але ж Беларусь хаця і выглядала больш сціпла па колькасці ўдзельнікаў (была прадстаўлена двума студэнтамі Акадэміі музыкі — Настай Масквіной і Яўгенам Ермаковым), але ў прафесійным плане паказала сябе не горш. Пра гэта сведчыць дыплом міжнароднага конкурсу, атрыманы Настай Масквіной. Яна паспяхова прайшла ўсе тры туры опернага профілю, выканаўшы вельмі ёмістую і складаную праграму з арый Баха, Моцарта, Дворжака, Бойта, Семянякі, палову "сцэны ліста Таццяны" з оперы "Яўгеній Анегін" Чайкоўскага, а таксама арыю з оперы Чылеа "Адрыена Лекуўрэр" у суправаджэнні аркестра.

— Я вельмі задаволеная вынікамі конкурсу, — кажа Наста. — Гэта можна лічыць перамогай, бо не маючы вопыту міжнародных спаборніцтваў, з першага разу стаць дыпламантам вельмі цяжка. Для мяне гэта была ацэнка сябе, самасцвярджэнне. На конкурсе я зразумела, што вучуся ў педагога з сусветнай школай.

Да сустрэчы са сваім педагогам Людмілай Колас Наста прайшла доўгі шлях. Былі І ДМШ па класе скрыпкі, і спробы паступіць у музычную вучэльню, і заняткі бардаўскай песняй, запісы кружэлкі ды лазернага дыска ў Германіі, і праца акртысай у Рускім тэатры, потым — універсітэт культуры, аддзяленне тэатральнай рэжысуры. Такім чынам, Беларуская акадэмія музыкі, дзе яна займаецца ўжо на IV курсе, — гэта другая вышэйшая адукацыя Насты.

— Паступова я адчула, што трэба заняцца ўласным голасам, але ж ніколі не думала, што буду займацца класікай, опернымі спевамі. Аднойчы мяне прывялі ў Акадэмію музыкі да Лідзіі Галушкінай. У яе я брала прыватныя ўрокі. І, слухаючы іншых дзяўчат, адчувала, што спяваю не горш і магу вучыцца ў акадэміі. Я хацела паступіць на падрыхтоўчае аддзяленне, але паступіла адразу на І курс. Спачатку я заходзіла ў гэтыя сцены, як у храм ці ў нейкі казачны замак. Я лічыла і лічу, што гэта самая элітарная навучальная ўстанова ў Мінску, дзе набываюць адукацыю самыя таленавітыя і цікавыя людзі.

Лідзія Галушкіна прывяла Насту ў клас Людмілы Колас, знанай у свой час опернай салісткі, заслужанай артысткі Беларусі, лаўрэата розных конкурсаў, таленавітага педагога з выдатнай школай (Кіеўская кансерваторыя, доўгатэрміновая стажыроўка ў Італіі).

— Людміла Якаўлеўна на занятках не паказвае, а расказвае, як трэба выконваць той ці іншы твор, і мне гэта імпануе. Яна тлумачыць чыста тэхнічныя рэчы: як дыхаць, куды дасылаць гук, якія пры гэтым мецъ адчуванні. Дзякуючы таму, што ў яе голас больш высокі (каларатурнае сапрана), чым

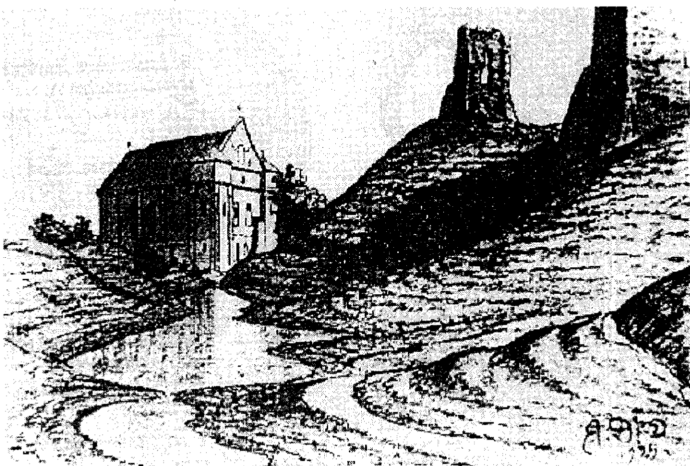

Я. Драздовіч. Навагрудак, туш. 1930 г.

ныя бегі". Астранамічныя веды пашыраў сярод вяскоўцаў па ўласнай методзе. З дапамогай гарбуза ды свечкі наглядна тлумачыў змену фазаў месяца. Ён стварыў сваю тэорыю паходжання планет Сонечнай сістэмы. У 1954 годзе, калі адчуў, што яго пакідаюць фізічныя сілы, адправіў у Мінск, у Акадэмію навук важкі рукапіс "Тэорыя руху ў касмалагічным значэнні". На жаль, да гэтага часу навуковая праца Драздовіча не зацікавіла беларускіх астраномаў.

Як чалавек схільны да містыкі, ён пакінуў фантастычныя дзённікавыя запісы сваіх астральных вандровак на іншыя планеты. Стварыў цэлую серыю жывапісных твораў на касмічную тэму: "Сустрэча вясны на планеце Сатурн", "Космас", "Горад Трывеж на Месяцы" і шмат іншых.

У экспазіцыі выставы, акрамя графічных і жывапісных прац, маляваных дываноў і літаратурных твораў, незвычайная інсталяцыя, у якой графічныя малюнкі мастака з жыцця на Месяцы набылі аб'ёмную форму.

Выстава "Зямля і космас Язэпа Драздовіча" будзе працаваць амаль год. Нагадаю, што сёлета старажытнае Заслаўе стане і месцам паломніцтва, бо якраз спаўняюцца 1000-ыя ўгодкі смерці князёўны Рагнеды. Прыпыніцеся на чыгуначнай станцыі "Беларусь", і вы сустрэнецеся з нашай слаўнай гісторыяй, далёкай і блізкай.

Ірына ЛЯКСЕЕВА

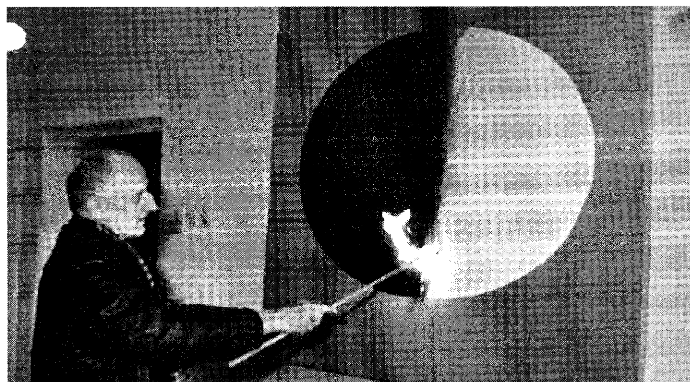

І гэта было нечаканасцю ў пустым памяшканні, дзе віселі творы, сабраныя з сумесных канцэптуальных праектаў В. Маркаўца і А. Разанава. "Самі гэтыя сцены прамаўляюць творамі мастацтва, якія тут нарадзіліся, — зазначыў лесь Разанаў. — Мы толькі дапамаглі ім выказацца. У мастацкага твора ёсць тры асноўныя каардынаты: хто, што і куды. І менавіта калі перакрыты шлях у "куды", то твор не адбываецца. Так і нашы работы, якія ў свой час стварылі пэўны мікракантэкст, імкнуцца вырвацца на вялікі прастор, дзе сустрэча з палітыкай адчуваецца штодзень".

Створаныя Маркаўцом і Разанавым канцэпцыі засталіся актуальнымі ў сённяшняй сітуацыі: сутнасныя адносіны рэчаў, прамоўленыя ў шасці "яйкаквадратах", разумненне жыцця па дзеянні, а не знешняй назове ("Цвікі", "Піла і сякера" з "Функцыянальных кантэкстаў"), кансістэнцыі "жаху", "смагі" з серыі "Ісваў", "гарадскі краявід", на які накладзена вайсковага колеру сетка (з серыі "Зместаформы")... Алесь Разанаў прадставіў дзве апошнія работы з серыі "яйкаквадратаў" — "Вялікае абмежаванне" грамадства і "Ланцуговую рэакцыю", дзе гэта размежаванне дамалёўвалася перад удзельнікамі акцыі агнём.

Наталля ШАРАНГОВІЧ,
Фота М. ПРУПАСА.

у мяне (лірычнае сапрана), яна ўмее расказаць, як браць высокія ноты. Дыяпазон майго голасу вельмі развіўся, і ў гэтым таксама заслуга маіх настаўнікаў. Рэпертуар мой пакуль невялікі. На оперных творах больш спасцігаеш тэхналогію, бо яны тэхнічна даволі цяжкія. А ў камерных рэалізуеш тую душэўнасць, якая ў мяне ёсць, і нават зашмат. Эмоцыі захлістваюць мяне. Іншым разам штосьці не атрымаецца вакальна, але я заўсёды спяваю вельмі эмацыянальна. Зараз пільную ўвагу звяртаю на оперную, на старажытную музыку, якая настройвае на пэўны класічны лад. Камерны рэпертуар па-свойму складаны: там, як нідзе, ясна адчуваюцца твае тэхналагічныя вакальныя хібы. У камернай музыцы — шматфарбнасць, рознахарактарнасць... Каб усё гэта данесці, трэба валодаць сваім голасам і эмоцыямі. Пакуль жа, я лічу, з камерным рэпертуарам у мяне вельмі "афіцыйныя" адносіны.

Вядома, што навучанне і творчасць забіраюць шмат часу. Чалавек староннi можа палічыць дзівацтвам, напрыклад, тое, што спевам неабходна аддаваць столькі каштоўнага часу, які можна было б выкарыстаць у іншых мэтах. Аднак...

— Калі я пачала прафесійна займацца спевамі, яны зрабіліся маёй любоўю. Кнігі, тэатры, музеі — усё цяпер падпарадкавана аднаму: прафесійнай справе. Я знайшла сябе ў гэтым. Ёсць у мяне сям'я, маленькі сын. Як суадносіцца сямейнае жыццё з творчасцю? Проста так нічога не бывае. Усё наша жыццё — суцэльныя складанасці. Але сям'я — гэта самая прыемная перашкода.

Алена ЯРАШЭВІЧ,
студэнтка Акадэміі музыкі

На здымку: Наста МАСКВІНА са сваім педагогам — Людмілай КОЛАС.

ДАТЫ

Дзівосны дар

ДА 100-годдзя Івана КАЗЛОЎСКАГА

Як толькі прамаўляеш імя Івана Казлоўскага, знаёмае многім аматарам мастацтва, адразу ўспамінаеш празрысты, серабрысты, роўны голас прыгожага пяшчотнага тэмбру. Гэты голас на працягу многіх дзесяцігоддзяў быў часткай нашага музычнага свету, саграваў, радаваў і прымушаў трапятаць душу.

На здымку: І. Казлоўскі (Альмавіва) з Т. Ніжнікавай (Разіна) у "Севільскім цырульніку" на сцэне ДАВТ Беларусі. 1955 г.

Дагэтуль помню, з якім хваляваннем услухоўвалася ў гэты голас, пачуты тады з пласцінак, са старэнькага прыёмніка: гучалі "Я встретил вас...", "Вечерний звон", "Ах ты, ноченька", іншыя старадаўнія рамансы, арыі з опер. Асабліва запомнілася пласцінка, на якой была знакамітая арыя Ленскага "Куда, куда вы удалились..." У гэтай ролі І. Казлоўскі паказаў свой найрэдкі талент: ён умеў любіць, умеў гэтую любоў данесці да гледача.

На жаль, мне не ўдалося ўбачыць І. Казлоўскага ў спектаклях славутага Вялікага тэатра. Але я мела шчасце не толькі далучыцца да ягонай творчасці на юбілейным вечары, прысвечаным 80-годдзю спевака, а і некалькі разоў, калі вучылася ў Маскве, пабываць на яго сольных канцэртах у Вялікай зале маскоўскай кансерваторыі, пачуць найшырокі камерны рэпертуар гэтага цудоўнага вакаліста.

З якой элегантнасцю, шырынёй эмоцый, шматграннасцю настрояў выконваў ён тады рамансы М. Глінкі, А. Даргамыжскага, П. Чайкоўскага, С. Рахманінава, Ф. Шуберта, Ф. Ліста! Адметнымі гранямі зіхацеў талент артыста, калі ён звяртаўся да народных песень, і ў першую чаргу да мелодый сваёй роднай Украіны. А з якой абаяльнасцю спяваў старадаўнія рускія рамансы!

Тады я не была яшчэ знаёмая са спеваком, ён здаваўся мне незвычайным, недасягальным. І вось па шчаслівай выпадковасці апынулася я ў яго гасціннай маскоўскай кватэры на вуліцы Няжданавай. Хваляванне знікла адразу ж, калі я ўбачыла прыветнага, лагоднага чалавека, у вачах якога свяціліся незвычайная сардэчнасць і дабрыня. Мы гутарылі пра творчасць, паэзію, пра яго нядаўні канцэрт. Ён жыва цікавіўся маёй вучобай, прапанаваў тэмы для напісання курсавых работ, успамінаў свае гастролі ў Мінску, дзе ў яго было шмат сяброў і прыхільнікаў. Расказваў пра свайго сябра, вядомага С. Гейчанку, пра дарагі для іх куток — Міхайлаўскае. Дарэчы, менавіта там, на месцы пахавання А. С. Пушкіна ў Святагорскім манастыры, упершыню выконваў Іван Сямёнавіч забыты твор С. Рахманінава "Маналог Пімена".

Пазней неацэнную падтрымку аказаў мне І. Казлоўскі ў творчай камандзіроўцы ў Жытомір. Там была незабыўная сустрэча з сябрамі спевака. Яны расказалі, як у гады першай сусветнай вайны прыехаў у шумны горад над Дняпром таленавіты падлетак Ванечка Казлоўскі, якога адразу прынялі ў Таварыства артыстаў пры Кіеўскім народным доме. І як зусім маладзенькаму хлопчыку-спеваку цяжка тады жылося без падтрымкі. Вось і давялося акцёру Волкаву-Харытоненку пасяліць яго ў сябе і на правах старэйшага апекавацца. Сваю дружбу яны захавалі на ўсё жыццё. У 1960-м Казлоўскі прыязджаў у Жытомір на юбілей свайго сябра і разам з гледачамі спяваў у тэатры "Солнце низенько, вечер близенько"...

Так, Радзімай І. Казлоўскага была Украіна. Тут, у сяле Мар'янаўка непадалёк ад Белай Царквы, у сялянскай сям'і правёў ён свае дзіцячыя гады і да канца жыцця захаваў і асаблівае пачуццё да сваіх родных, простых працавітых людзей, і любоў да меладычнай украінскай мовы.

Давялося яму служыць у Чырвонай Арміі, удзельнічаць у спектаклях Палтаўскага перасоўнага музычнага тэатра (там выканаў сваю першую буйную партыю — Фауста), вучыцца ў Кіеўскім музычна-драматычным інстытуце па класе прафесара С. Мураўёвай, працаваць салістам Харкаўскага і Свярдлоўскага оперных тэатраў. Яго незвычайны талент быў заўважаны, і маладога спевака запрасілі ў Маскву, на сцэну знакамітага ва ўсім свеце Вялікага тэатра.

Мне расказвалі, што за год да смерці выдатнага спевака Леаніда Собінава ў яго развітальным юбілейным спектаклі ўдзельнічаў і Казлоўскі. І пры канцы імпрэзы Собінаў узяў маладога саліста за руку, разам з ім наблізіўся да рампы, зрабіў жэст у бок Казлоўскага, нібы намякаючы публіцы на свайго пераемніка. Зала гучнымі воплескамі прыняла гэты жэст. І адразу загаварылі, што з'явілася новая зорка першай велічыні.

Непаўторным быў Казлоўскі і ў оперных спектаклях, і ў канцэртным рэпертуары. Нават у паважным узросце ён упершыню выканаў цыкл "Серэнады" Бенджаміна Брытэна, пазнаёміў аўдыторыю з вялікімі новымі творамі маладых кампазітараў. А пра яго выключную працаздольнасць і ашчаднае стаўленне да голасу хадзіла мноства легенд...

Лідзія БЯСПРОЗВАНАЯ,
даўняя чытачка "ЛіМа"

ТЭАТР

"Мы не паўтараемся..."

З 8-га па 13-га красавіка жыхары сталіцы змогуць пазнаёміцца з Мінскім абласным драматычным тэатрам з Маладзечна. Напярэдадні гэтай падзеі наш карэспандэнт сустрэўся з мастацкім кіраўніком тэатра, заслужаным дзеячам культуры Рэспублікі Беларусь Мікалаем Мацкевічам.

— Мікалай Пятровіч, ваш тэатр фактычна ўпершыню прыязджае ў Мінск з такой насычанай праграмай. Вы прывозіце адразу шэсць спектакляў. Чаму такія гастролі сталіся магчымымі толькі зараз, а не, скажам, 3-4 гады назад?

— Сапраўды, гэта нашы першыя шматдзённыя гастролі ў сталіцы. Чыста ў творчым плане яны маглі б адбыцца і значна раней. Перашкаджала фінансавае становішча, іншыя прычыны. Разам з тым, я не сказаў бы, што мінчане зусім незнаёмыя з нашым тэатрам, бо з аднадзённымі гастролямі мы наведвалі сталіцу неаднойчы. Так, на сцэне Тэатра юнага гледача мы ў свой час паказвалі "Двое на арэлях" У. Гібсана, на Купалаўскай сцэне — "Чорную нявесту" Ж. Ануя, на сцэне Дзяржаўнага маладзёжнага тэатра, дзе мы будзем выступаць і зараз, — "Саламею і яе амаратаў" С. Кавалёва. Спадзяюся, што ў Мінску ўжо ёсць прыхільнікі нашага тэатра. Разлічваем на тое, што іх стане значна больш.

— Скажыце колькі слоў пра тыя спектаклі, якія пабачаць мінчане.

— Адкрываем гастролі спектаклем "Сэкс па перапісцы" па п'есе маладога беларускага драматурга Лявона Вашко. Мы першымі паставілі гэту п'есу і тым самым пазнаёмілі гледачоў з цікавым аўтарам, які ўмее нестандартна мысліць і пісаць. У Маладзечне спектакль нязменна збірае аншлагі. "Двое на арэлях" У. Гібсана ў нас ідзе некалькі гадоў. У спектаклі заняты заслужаная артыстка Беларусі В. Кавалерава і артыст Я. Іўковіч. Пастаноўка ўздымае вечныя пытанні адзіноты, узаемадапамогі, самаахвярнасці. Спектакль "Караль" па п'есе С. Мрожака паставіў В. Расстрыжэнкаў. У гэтай працы тэатр выказаў сваю грамадзянскую пазіцыю. Спектакль скіраваны супраць канфармізму, які раз'ядае нашы душы. "Восем закаханых жанчын" — чыста жаночы спектакль, у ім няма ніводнай мужчынскай ролі. Па жанры — сямейны дэтэктыў. Спектакль "Вавілон" па п'есе А. Дударава — наша самая апошняя праца. Яе прэм'ера была прымеркавана да Міжнароднага дня тэатра. Маладзечанскі глядач прыняў яе на "ўра". Спадзяёмся на поспех і ў Мінску. Спектакль карысна было б паглядзець і чыноўнікам, каб зразумець, што ў нашым жыцці варта змяніць, з чым трэба змагацца. Часам мы змагаемся не з тым, з чым трэба. Для дзяцей мы прывозім "Чарадзейства ў краіне Оз" Г. Булыкі па матывах твораў Ф. Баўма. У спектаклі шмат пластычных нумароў, песень, музыку да якіх напісала А. Атрашкевіч. Наогул, як вы заўважылі, наш тэатр мае ўласны твар. Мы не паўтараем ніводнага мінскага тэатра.

Гутарыў М. СЕРАФІМОВІЧ

ЧАСАПІС

"Крыніца", N 58

Першы нумар часопіса за 2000 год адкрываецца матэрыяламі пад рубрыкай "Я". Яны прысвечаны постаці Алеся Адамовіча. Міхась Тычына нагадвае асноўныя вехі жыццёвага і творчага шляху выдатнага крытыка, літаратуразнаўцы, празаіка, грамадскага і палітычнага дзеяча, знаёміць з выказваннямі пра яго пераважна беларускіх ды расійскіх пісьменнікаў і дзеячаў культуры, а таксама друкуе артыкул "Радавод Алеся Адамовіча". Апублікаваны фрагменты з "Зялёнага сшытка" А. Адамовіча — нататкі пра літаратурныя, грамадскія і палітычныя падзеі. Публікацыю падрыхтавала дачка пісьменніка Наталля. Пра асобу, дзейнасць і творы А. Адамовіча дзеляцца думкамі і ўспамінамі Іван Афанасьеў, Аляксандр Станюта, Ала Сямёнава і Дзмітрый Бугаёў.

Паэтаграфічны раман — гэтак вызначыў жанр свайго твора Леанід Дранько-Майсюк. Гэта і згадкі пра адну сустрэчу з Уладзімірам Някляевым, і вершы, і ўспаміны маленства.

З падборкаю вершаў у часопісе выступае Алена Ігнацюк (Брэст).

Эжэн Іянеска вядомы нашаму чытачу як драматург, адзін з творцаў тэатра абсурду. Цяпер беларускі чытач можа пазнаёміцца з Іянэска-празаікам. Алесь Асташонак пераклаў ягоны раман "Адзінотнік". Пачатак гэтага твора таксама змешчаны ў першым нумары часопіса.

"Крыніца" развітваецца з XX стагоддзем і II тысячагоддзем хрысціянскай эры ды спрабуе з дапамогаю дзеячаў культуры зазірнуць у наступныя стагоддзе і тысячагоддзе. "Якую падзею ў Беларусі Вы лічыце галоўнаю ў XX ст.?", "Якую падзею Вы лічыце галоўнаю ў мінулым тысячагоддзі?", "Пра якую падзею ў Беларусі XXI ст. Вы марыце?" — на гэтыя пытанні адказваюць Галіна Булыка, Аляксандр Сасноўскі, Рыгор Барадулін, Аляксей Дудараў, Анатоль Сідарэвіч, Валеры Мазынскі, Адам Мальдзіс, Ігар Лучанок, Анатоль Клышка і Валеры Жывалеўскі.

Ф. ТРОНКА

"Беларускі гістарычны часопіс", N 1

"XXI стагоддзе будзе стагоддзем адукацыі" — так адказвае на пытанні галоўнага рэдактара "БГЧ" В. Кушнера міністр адукацыі Рэспублікі Беларусь В. Стражаў. У першым за сёлетні год нумары штоквартальніка змешчана і шэраг іншых матэрыялаў, што выклікаюць цікавасць у чытача. Гэта артыкулы "Фарміраванне дзяржаўнасці і ўзаемаадносіны Украіны і Беларусі ў сярэдневякоўі" У. Бадрухіна, "Савецка-фінляндская вайна 1939—1940 гг." В. Кушнера і В. Фісунова, "Нацыянальная структура гарадскіх рад у перыяд з 1919 па 1939 год у Віленскім, Навагрудскім і Палескім ваяводствах" Я. Мілеўскага, "Знешнепалітычная дзейнасць і дыпламатыя БНР у 1918 г.", "Гістарычны факультэт БДУ: позірк на мінулае і сучаснае" А. Яноўскага, "Архіўныя крыніцы па гісторыі рамяства Беларусі перыяду позняга феадалізму і метады іх даследавання" А. Лютай, "Педагагічны друк і рэформа школы" А. Сачанкі, "Роля крыніцазнаўства ў падрыхтоўцы спецыялістаў-гісторыкаў" С. Ходзіна і А. Яноўскага і іншыя. І, вядома ж, не застанецца незаўважанай гістарычная даведка "Кіраўнікі Беларусі", падрыхтаваная С. Барысам, у якой згадваюцца прозвішчы ад князя Рагвалода да Прэзідэнта РБ А. Лукашэнкі. У нумары прапануецца пачатак гэтага спісу.

"Маладосць", N 2

Багата ў нумары паэзіі: вершы Т. Цвіркі, П. Міцкевіча, Р. Барадуліна, Т. Барысюк, З. Дудзюк, Я. Міклашэўскага. Змешчаны навелы М. Адама, апавяданні У. Гаўрыловіча, І. Стадольніка, заканчэнне рамана-дакумента А. Пашкевіча "І дам табе вянок жыцця". Чытач мае магчымасць пазнаёміцца і з апошнімі старонкамі "Нататкаў пра бадзянні ў 1924—1929 гады" М. Улашчыка. Публіцыстычныя развагі "Храм" С. Сяргей прысвячае сваім землякам-жыхарам вёскі Шавялі Ляхавіцкага раёна. Пра Кірылу Тураўскага ("Златавуст") разважае В. Болбас. "Да Лынькова ў Крынкі" — згадкі У. Саламахі пра народнага пісьменніка Беларусі М. Лынькова, яго родныя мясціны, пра тое, як захоўваецца памяць аб выдатным творцы. А В. Гардзей ("Далёка бачны таполі юнацтва") прамаўляе слова ў сувязі з 75-годдзем народнага пісьменніка Беларусі І. Навуменкі. Графіку Ю. Качаргінай прадстаўляе А. Янкоўскі ("Глядзець на свет вачыма дзіцяці...").

АСОБЫ

Не згубіўся ў чужамоўным свеце...

ДА 90-годдзя Барыса КІТА

6 красавіка споўнілася 90 гадоў Барысу Уладзіміравічу Кіту — амерыканскаму беларусу, чыё імя ў ліку многіх сусветнавядомых вучоных уведзена ў прэстыжныя энцыклапедыі і даведнікі свету, а таксама ў капсулу часу, якая замуравана ў сцяну Капітолія.

Больш чым 25 гадоў Барыс Кіт займаўся касмічнымі даследаваннямі, выкладаў матэматыку ў Вашынгтонскім Мэрылендскім універсітэце, пазней чытаў лекцыі ў еўрапейскіх універсітэтах, у Індыі, Японіі, друкаваўся ў многіх навуковых часопісах, напісаў (у сааўтарстве) падручнік па касмічным паліве. Ён — фізік, хімік, доктар філасофскіх навук, у галіне матэматыкі і гісторыі навукі, старэйшы сябра Амерыканскага астранаўтычнага таварыства, Ганаровы сябра Брытанскага міжпланетнага таварыства, сябра Дырэктарыяту Нямецкага астранаўтычнага таварыства, сябра Камітэта Міжнароднай акадэміі астранаўтыкі (Парыж), акадэмік і віцэ-прэзідэнт Міжнароднай акадэміі навук Еўразіі, заслужаны прафесар Вашынгтонскага універсітэта, залаты медаліст Нямецкага таварыства імя Германа Обэрта, нязменны ўдзельнік усіх Міжнародных астранаўтычных кангрэсаў, якія штогод праводзяцца ў розных еўрапейскіх сталіцах і дзе яму даваліся сустрэцца і пазнаёміцца з беларускімі касманаўтамі Кавалёнкам і Клімуком.

Але ўсяму гэтаму папярэднічала звычайнае жыццё беларуса, выхадца з сялянскай сям'і. Дзед яго працаваў у маёнтку графа Храптовіча ў Шчорсах, а бацька, як і многія нашы суайчыннікі, падаўся на заробкі ў Пецярбург, дзе і нарадзіўся будучы акадэмік і быў ахрышчаны ў царкве Смольнага манастыра. У 1918 годзе сям'я вярнулася на радзіму. Дзяцінства і юнацтва Барыса Кіта прайшло ў найпрыгажэйшых, гістарычных мясцінах Беларусі — Мір, Карэлічы, Навагрудак, Вільня і супала з пераломнымі падзеямі XX стагоддзя — Першай сусветнай вайной, рэвалюцыяй, грамадзянскай вайной, панаваннем у Заходняй Беларусі палякаў, падзеямі 1939 года, нямецкай акупацыяй. Барыс Кіт вучыўся ў Наваградскай беларускай гімназіі, скончыў Віленскі універсітэт імя Стэфана Баторыя, працаваў выкладчыкам матэматыкі, затым дырэктарам Віленскай беларускай гімназіі. Перад самай вайной быў прызначаны інспектарам школ Баранавіцкай акругі.

Падчас другой сусветнай вайны Барыс Кіт працаваў настаўнікам у Паставах, затым арганізаваў адміністрацыйна-гандлёвую школу ў Маладзечне. Але за сваю беларускую дзейнасць як пры палях, так і пры немцах, праследаваўся, трапіў у гестапа і быў бы расстраляны, каб яго не выратавалі былыя вучні. Цэлы месяц, седзячы ў камеры страшнай Глыбоцкай турмы, чакаў смерці, бачыў, як амаль штодня фашысты расстрэльвалі яго сяброў па няшчасці. Цудам ацалеўшы ад гітлераўцаў, Барыс Кіт у 1944 годзе вымушаны быў ратаваць сваё жыццё і ад сталінскай улады, якая амаль усіх, хто жыў пад акупацыяй, лічыла калабарантамі. І многія беларусы, якія працавалі ў дазволеных акупантамі ўстановах, але не пайшлі ў выгнанне, трапілі ў ГУЛАГ не толькі за настаўніцкую і іншую працу, але і за тое нават, што вучыліся ў школах. У 1944 годзе наогул пачаўся масавы выхад свядомых беларусаў, якія не прымалі ні польскай, ні нямецкай, ні бальшавіцкай акупацыі Бацькаўшчыны. І хутчэй за ўсё Барыс Кіт стаў бы вязнем ГУЛАГу і не дажыў бы да сённяшняга юбілею. Але ён з жонкай і сынам трапіў напачатку ў Германію, затым у ЗША. Быў адным з арганізатараў беларускага зямляцтва ў Саўт-Рывэры (штат Нью-Джэрсі). Аднак з прычыны размежаванняў паміж рознымі групоўкамі суайчыннікаў (сам Б. Кіт *ніколі не належаў ні да якіх партый і груповак, не прымаў удзелу ў палітычнай дзейнасці*), ён пакідае Саўт-Рывэр. Працаваў у Чыкага, Лос-Анжэлесе, затым у Вашынгтоне, дзе і пачалася яго касмічная кар'ера. Аднак заўсёды Барыс Уладзіміравіч найперш адчуваў сябе педагогам, настаўнікам, заўсёды, згадваючы імёны вядомых цяпер еўрапейскіх вучоных, з гонарам гаворыць: "Гэта мой вучань". Вучняў у яго шмат і ў Беларусі. Калі ў свой першы прыезд на Бацькаўшчыну ў 1992 годзе на сустрэчу з Настаўнікам з'явіліся многія былыя вучні Маладзечанскай адміністрацыйна-гандлёвай школы, то цяпер яму пішуць лісты шматлікія вучні і прыхільнікі з Мінска, Вільні, Паставаў, Маладзечна. У Навагрудку, ганаровым грамадзянінам якога ён быў абраны і дзе ў краязнаўчым музеі, куды ён перадаў сваю навуковую і дакументальную спадчыну, адкрыты мемарыяльны пакой Б. У. Кіта, вісіць яго вялікі партрэт, намаляваны мастачкай Раісай Сіплевіч. У свой другі прыезд на Беларусь Барыс Уладзіміравіч наведаў Гродна і быў абраны ганаровым прафесарам Гродзенскага Дзяржаўнага універсітэта.

У жыцці кожнага чалавека надыходзяць моманты, калі ён непазбежна задумваецца над пытаннямі: як я жыў, што зрабіў добрага для Бацькаўшчыны, які след пакінуў у гісторыі, памяці людзей? Барысу Кіту ёсць што адказаць на гэтыя пытанні. Равеснік веку, грамадзянін планеты па маштабах сваёй дзейнасці, больш чым 50 гадоў пражыўшы за межамі Бацькаўшчыны, ён быў і застаўся беларусам. Беларуская зямля, дзе яго карані, вытокі трываласці, таленту, дагалеецця, паспрыяла захаванню лепшых якасцяў нацыянальнага характару — дабрыні, памяркоўнасці, працавітасці, вернасці роднай

мове, якую ён (валодаючы англійскай, нямецкай, французскай, польскай, рускай) лічыць адной з найпрыгажэйшых еўрапейскіх моваў і заўсёды карыстаецца ёю. Якім бы амерыканцам Барыс Кіт ні быў, ён належыць да той часткі беларусаў, якая не згубілася ў чужамоўным свеце, згуртавалася на эміграцыі, працягвала беларускую справу, несла веды пра Беларусь іншым краінам і народам. Барыс Кіт сцвердзіў званне беларуса ў вольным свеце, паказаў, на што здольны чалавек у незалежнай краіне.

Мне давялося ўпершыню сустрэцца з Барысам Уладзіміравічам у доме Масея Сяднёва ў Глен-Кове пад Нью-Йоркам якраз у той год, калі Беларусь аб'явілі незалежнай. Трэба было бачыць радасць нашых суайчыннікаў! Барыс Кіт адразу пачаў думаць, чым і як ён можа дапамагчы далёкай радзіме. Як у настаўніка, у яго адразу ўзніклі праекты адкрыцця шырокай сеткі школ з беларускай мовай навучання, як працяг той дзейнасці, якой ён займаўся ў перадваенны і ваенны перыяд, а затым праект заснавання Беларускага нацыянальнага універсітэта па тыпу еўрапейскіх, дзе лекцыі чытаюць сусветнавядомыя вучоныя. Ён, разам са сваім адвакатам, разаслаў больш тысячы лістоў у пошуках спонсараў з багатых фундацый для ажыццяўлення гэтых праектаў, дзе ўжо былі складзены праграмы, вызначаны факультэты, філіялы універсітэта ў буйных гарадах Беларусі. Ужо вяліся перамовы з тымі вучонымі, якія пагаджаліся чытаць лекцыі ў Нацыянальным універсітэце Беларусі. Аднак час перамяніўся і, як заўсёды, у неспрыяльны бок для беларусаў.

І ўсё ж Барыс Кіт, а разам з ім і ўсе свядомыя беларусы, вераць у лепшае. Можна толькі пазайздросціць незгасальнаму аптымізму гэтага, як ён сам сябе называе, "апошняга з магіканаў" той беларускасці, якой ён прысвяціў доўгае, цікавае, багатае на падзеі, сустрэчы, дасягненні, жыццё.

Лідзія САВІК.

Фота Ул. ВЫДЗЕРКІ.

МЕХАНІК

(Працяг. Пачаатк на стар. 9)

Зрэшты, мо я занадта гучна ахрысціў гэтых драпежнікаў, якія збегліся з усяе акругі да паміраючага Механіка, як збягаюцца шакалы, учуўшы смяротны пах здабычы. Шакалы і сталі гаспадарамі ў Просінай хаце. Знекуль прылясцеў у нашыя Азерцы Сіваграк. Даўно ўжо яго не бачылі. Сівагарка чакаў, мусіць, той жа самы лёс: маці сваю ён выгнаў, хата ў яго згарэла, і сам ён падаўся з вёскі ў вырай, дзе прымусць, дзе накормяць, дзе цяплей. Нехта ж і прымаў во, і карміў, і прыграваў... Ці ведаў Сіваграк, ці думаў, што ў Просінай хаце, ля паміраючага Механіка, ён бачыць адбітак свайго лёсу? Нават груган грugану вачэй не клюе, а чалавек гатоў чалавека з'есці жыўцом, каб спатоліць свае прымітыўныя інстынкты. Сіваграк прыйшоў гаспадаром у чужую хату, гэта было яму не ў навіну. Пах мярцвячыны, напэўна, быў саладзейшы за "чарніла", і Сіваграк, п'янкі ад гэтага паху, дзейнічаў... Шакалы стаўлялі ля Механіка бутэльку, каб ён не паспеў агоўтацца, а самі гаспадарылі ў хаце. Прадавалі з хаты ўсё, што можна было прадаць. Спачатку яны яшчэ баяліся, дзейнічалі болей уначы, нават для маскіроўкі павыкручвалі ўсе лямпачкі. Просіна хата аслепла, як бы ёй выкалалі вочы, і ўжо болей з таго часу ніколі ў ёй не запальвалася святло. Спачатку шакалы баяліся, але потым асмялелі, як смялее любы драпежнік, калі бачыць, што яго ахвяра ўжо не падае прыкмет жыцця. Смялеюць ад беспакаранасці. Шакалы асмялелі і пачалі вылазіць нават днём. Вынеслі з хаты канапу, шафу, новы драўляны ложак, паздымалі фіранкі з вокнаў. Усё, што згарбелая Прося дзесяцігоддзямі нажывала, складвала, беражліва захоўвала, яны вынеслі за тры дні і прадалі... Чужога не шкада. А людзі... Мае вяскоўцы ахвотна бралі хто за бутэльку, хто за дзве дармовае Просіна багацце, хоць добра ведалі, адкуль яно... Як яшчэ Просю не выцягнулі з труны ды не знялі з яе тую прыгожую сінюю хустку?..

Я думаў, што ў тыя дні наступіць канец свету. Не верылася, што Бог маўкліва вытрымае такі здзек і застанецца раўнадушным. Я нават бы не здзівіўся, калі б здарыўся цуд — каб Прося паднялася з труны і, загаласіўшы "каб вас рак паеў", кінулася б збіраць па вёсцы сваё дабро. Але цуд не здарыўся, Прося не ўстала, і Бог цярпліва чакаў, маўчаў. Я зразумеў, што тварыць на гэтым свеце зло можна беспакарана...

Тым часам шакалы, вынесшы з хаты ўсё чыста і пакінуўшы Механіку толькі жалезны ложак, на якім ён паміраў, узяліся за будынкі сядзібы. Распрадаўшы і будынкі, яны, зрабіўшы сваю чорную справу, зніклі некуды, як раставаліся. Ахвяра болей іх не цікавіла. Але ж Механік яшчэ быў жывы...

Апошні раз я бачыў Механіка, як ні дзіўна, ля маёй брамы. Была ўжо вясна, я выйшаў фарбаваць веснічы, раптам чую:

— Что, Фёдорович, красим? Надо, надо...

Я не паверыў вачам і вушам. Да мяне ішоў... нябожчык. Ішоў і гаварыў чалавечым голасам. Твар колеру зямлі, вялізны сівы каўтун на галаве і чорнае, як у нясмаленага вепрука, доўгае шчацінне на барадзе, на шчаках, ля скроняў. На голым целе вісела нешта накшталт паліто і ці то закарэлыя, прасмаленыя споднікі, ці то ўсё тыя ж салдацкія штаны, якія ўжо страцілі свой колер. Адна нага была босая і сіняя, абгорнутая поліэтыленавай плёнкаю, другая таксама босая, толькі на ёй боўталася палова парванага чаравіка. Кадр з фільма жахаў...

Я думаў пачуць: "Фёдорович, это, хлебушка немного можно?", сабраўся быў бегчы ў хату па хлеб. Апошнім часам Механіку было не да чаю, прасіў у людзей адно — хлеба. Сабраўся бегчы, але ён нічога болей мне сказаў, толькі зірнуў на мяне неяк па-новаму, праніклёна. Я адчуў, што ён развітваецца, і скалануўся. Ён паклыпаў сваёю дарогаю...

Назаўтра я ездзіў у горад, а вярнуўшыся, убачыў на нашай вуліцы пажарную машыну і людзей ля Просінай хаты. Я ўсё зразумеў. Здарылася тое, што павінна было здарыцца... Людзі баяліся толькі, каб не ўспыхнула хата свечкаю і не пагарэлі іншыя. Мы, як заўсёды, баяліся і перажывалі кожны толькі сам за сябе...

А пажару не дала разбушавацца Балалайка. Яна часам прыносіла Механіку хлеба і супу. Прынесла, аж вокны ў хаце нібы хто коўдрамі завесіў. Яна ўсё зразумела: не Прося ж новыя фіранкі вывесіла. Балалайка за клямку, а з калідора дым валіць. Справіла гвалт — збегліся людзі, вынеслі Механіка з хаты мёртвага ўжо, павэнджанага, карчаком паклалі на зямлю...

Хавалі Механіка ціха і непрыкметна. Цёплым сакавіцкім днём машына падвезла да Просінай хаты яго труну, паставілі на табурэткі на вуліцы. У хату заходзіць не мела сэнсу: нічога, апрача пагарэлай падлогі ды печы, не засталося. Не было нават стала, каб справіць па чалавеку памінкі. Не бяда. Ён і там цэлых сорак дзён спраўляў памінкі — матчыны і свае.

На могілках побач з Просіным курганком вырас яшчэ адзін, на ім стаіць гранёная шклянка, а вось гарэлкі наліць няма каму. Ціха тут. Ніхто не садзіць "ракаў", не лупіць межы і не вырывае з карэннем дрэў — Просі нарэшце хапіла і тае зямлі, якую ёй адмералі.

Зайздросцім, ненавідзім, сквапнічаем, загараемся на чужое... Жыццё чалавечае — нішто, і сам чалавек ёсць прах...

Я думаю, што суседзі мае — гэта мой крыж на ўсё жыццё, а вось жа зараз гляджу на адзінокую, самотную, пакінутую і забытую Просіну хату, якая перажыла сваіх гаспадароў, гляджу і сумую. Сумую па святлу ў яе вокнах. Раніцою выйду, слухаю, ці звініць нажоўка ў Механіка. І раптам чую:

— Фёдорович, мне, это, чайку немножко, если можно и, это, короче которое свёртывается, чтобы поджечь...

Жыццё наша — гэта ўчора, а сёння — адны ўспаміны...

ПАМЯЦЬ

Верны рыцар Беларусі

7 САКАВІКА дажджліва-пахмурным днём сябры і паплечнікі правялі ў апошні шлях Міколу Ермаловіча. Ён пры жыцці быў легендай нашага нацыянальнага Адраджэння. У іншых народаў і пры іншых абставінах такіх людзей пры жыцці аб'яўляюць нацыянальнымі героямі. Ды ён за славай і не гнаўся і на дзяржаўныя пашаноты не прэтэндаваў. Дастаткова было прызнання блізкіх па духу людзей ды ўсведамлення, што жыццё не марна пражыта, бо ўдалося дасягнуць такога, пра што ён да канца васьмідзесятых і не марыў. Маю на ўвазе не нейкія жыццёвыя даброты, якіх Мікола Іванавіч не толькі не меў, але і не прызнаваў. Усёй сваёй да апошняга дня апантанай сутнасцю быў заклапочаны іншым: як мага болей паспець зрабіць, годна давяршыць мэту свайго жыцця. Здавалася, можна і супакоіцца. Бо ён жа адзін узняў з небыцця велізарны пласт нацыянальнай гісторыі, зрабіў тое, што ў сілу аб'ектыўных прычын не здолеў здзейсніць ні акадэмічны інстытут гісторыі, ні разам узятыя (а іх дзесяткі) кафедры гісторыі пры вышэйшых навучальных установах. Яго асноўныя працы: "Па слядах аднаго міфа", "Старажытная Беларусь. Полацкі і Новагародскі перыяды", "Старажытная Беларусь. Віленскі перыяд".

Пры напісанні гэтых кніг ён ішоў па цаліку, зацята адмаўляючы нацыянальны нігілізм і самаплюйства, упарта пераадольваючы ўсё, што паўставала на яго не тое што няпростым, а наўсцяж абстаўленым патырчакамі і заваламі драматычным шляху. Быццам вышэйшая сіла ўвесь час выпрабоўвала яго на нязломнасць і сілу духу. Пра гэта сказаў сам Мікола Іванавіч падчас вельмі грунтоўнай гаворкі са сваім паплечнікам, мастаком Уладзімірам Крукоўскім, якая надрукавана ў "Нашай Ніве" 28 лютага:

"Вы ведаеце, "Старажытная Беларусь" для мяне заўсёды будзе ў жалобнай рамцы. Як пачала "Маладосць" яе друкаваць, дык дзён за дзесяць да выхаду першага ўрыўка памерла мая маці. На 95-м годзе жыцьця. А перад заканчэньнем друкаваньня памерла жонка. Мне звоняць, каб я прыехаў карэктуру вычытаць, а я кажу: "Не магу, жонка ў труне ляжыць". Вось так".

А цяпер была завершана і здадзена ў выдавецтва праца яго жыцця ў найбольш шырокім і выверанымі варыянце, якая неўзабаве выйдзе кнігай пад назвай "Беларуская дзяржава. Вялікае княства Літоўскае". Але, трымаючы яе ў руках, мы, аднадумцы і паплечнікі, схілім галовы ў журбе і смутку, ды нізка, да самай зямлі, паклонімся гэтаму чалавеку, Беларусу з вялікай літары.

Мікола яшчэ хлапчуком пашкодзіў зрок і спакваля стаў па сутнасці невідушчым. Лекары ўвогуле забаранялі яму займацца навукай, нават чытаць, але ён, амаль сляпы, усведамляў, што куды страшней за слепату фізічную слепата духоўная. І з году ў год, з дня ў дзень ён садзіўся на электрычку і ехаў з Маладзечна ў Мінск, у нашае асноўнае кнігасховішча (цяпер Нацыянальная бібліятэка), падымаўся ў беларускую залу і сядаў за свой стол. Усяго на пару гадзін, бо больш проста фізічна было немагчыма. Дапамагалі, але не ратавалі адмысловыя акуляры са знарок дапасаванымі да ягоных вачэй лінзамі. Чытаў і пісаў ён своеасабліва: літаральна вадзіў акулярамі па паперы. Але варта яму было выйсці ў калідор, як яго тут жа абступалі сябры і знаёмыя, і тут Мікола Іванавіч раптоўна пераўвасабляўся ў палымянага, неспакойнага ў рухах і словах прамоўцу. Толькі аднаго-адзінага чалавека магу паставіць, назваць побач з ім, хто з такой апантанасцю кожнае імгненне, кожную хвілю быў напагатове ўступіць ці то ў спрэчку, ці то ў сяброўскі дыялог за Беларусь. Гэта Ларыса Геніюш.

З Міколам Іванавічам мяне пазнаёміў мой найдаражэйшы сябра аспіранцкай пары, чалавек тонкай паэтычнай душы, фенаменальнай памяці і глыбокага праніклівага розуму Рыгор Семашкевіч, які быў сябрам літаратурнага аб'яднання пры Маладзечанскай раённай газеце, куды наведваўся і Мікола Ермаловіч.

Для нас, студэнтаў, а потым і аспірантаў Мікола Іванавіч быў духоўным бацькам і бясспрэчным аўтарытэтам. Выхоўваліся мы найперш на беларускай перыёдыцы міжваеннага перыяду. Як заходнебеларускай, так і савецкай, якая тады ў асноўным была ў спецхранах, але нам, аспірантам, яе выдавалі ў адпаведнасці з падпісанымі навуковымі кіраўнікамі паперамі. А "Старажытную Беларусь" спазнавалі па рукапісе Міколы Ермаловіча. Яе стварэнне (напісанне) — гэта штосьці неверагоднае, на мяжы ірэальнага. Бо мала таго, што падымаліся замоўчаныя пласты беларускай гісторыі, дык жа і падтрымкі з боку афіцыйнай гістарыяграфіі не было ніякай. Больш таго, дзе маглі і як маглі, ігнаравалі, замоўчвалі, здзекаваліся. Гэта свае нібыта, каб на добры лад, пабрацімыгісторыкі. А былі ж яшчэ і "органы" — яўныя (партыйныя) і патаемныя. Пад наглядам "людзей нябачнага фронту" Мікола Іванавіч увесь час знаходзіўся — з ім неаднойчы праводзіліся так званыя прафілактычныя гаворкі: ушчувалі, перасцерагалі, раілі кінуць займацца "глупствам". "У 66-м годзе, — расказвае ён У. Крукоўскаму, — на нарадзе агітатараў у Маладэчне начальнік мясцовага КГБ Іваноў выступаў: "Вот и у нас завелось жывое ископаемое". І цытуе: "Вот посмотрите, что он говорил в 1948 году, в 49-м, в 50-м". Я тады зразумеў, што даўно пад каўпаком. У 84-м прыязджалі зь Менску да мяне: "До нас дошли сведения, что Вы пишете историю, в которой хотите доказать извечную самостоятельность Белоруссии". Я кажу: "Пішу, калі хочаце — пачытайце там і там фрагмэнты, ужо надрукаваныя". А яны: "А может, Вы нам дадите рукопись?" А я ім: "Як надрукую, тады і пачытаеце". Данос, па-мойму, быў з Інстытута гісторыі. Мне расказвалі, недзе яшчэ ў 81-м быў сход у інстытуце і Капыскі гаварыў: "Вы знаете, нам надо обратиться в ЦК партии, чтобы запретили печатать Ермаловича. Он нам мешает".

І якую ж сілу волі трэба было мець, які гарт у душы, як любіць Беларусь і яе народ, як верыць, што справядлівасць і праўда ўрэшце адолеюць хлусню, крyцельства і здзек над гістарычнай памяццю, каб, не зважаючы ні на што, угрызацца, як рудакоп, у пласты гісторыі, сляпіцца, усё больш страчваючы зрок, у бібліятэцы і спяшацца назад, дахаты, каб вечарамі зарабляць сабе і сям'і кавалак хлеба на пражыццё. "Пэнсія, ведаеце, 67 рублёў, а ў мяне, — расказвае ён, — сям'я, паспрабуй пражыві. Аформіўся ў таварыстве сляпых надомнікам. Клеіў кардонныя каробкі, неблагі быў даробак".

І колькі было непадробнай чалавечай радасці, калі адбыўся першы прарыў у беларускі афіцыйны друк! Гэта былі тэзісы выступлення (усяго невялікая старончка тэксту) у ратапрынтна выдадзеным навуковым зборніку. Прызнацца, я тады глядзеў на яго як на хлапчука, бо сам ужо друкаваўся і такіх, як Мікола Іванавіч, праблемаў не меў, значнасці гэтай, здавалася, ардынарнай падзеі не ўсведамляў. Ды лёд тады не толькі трэснуў, але і пайшоў — услед пачалі з'яўляцца артыкулы і рэцэнзіі ў "Нёмане", "Полымі", "Маладосці", "ЛіМе".

Паралельна з афіцыйнай працай над гісторыяй Беларусі ішла і іншая, патаемная літаратурная, самвыдавецкая праца. "У 60-я гады, — расказвае, — я ж яшчэ выдаваў рукапісны часопіс "Падсьнежнік". Пазьней, ужо ў 75—76 гадах, на падставе гэтых "Падсьнежнікаў" надрукаваў каля 50 нумароў "Гутаркі".

Заўважу, пару гадоў назад я быў загарэўся выдаць гэтыя гутаркі. Складаюцца яны з вершаў, прозы, а найбольш з публіцыстыкі. Зразумела, сёе-тое час адсеяў, сёння яно ўжо не мае ранейшай актуальнасці, у чым і была прычына таго, што мы з Міколам Іванавічам вырашылі адкласці задуму з выданнем на потым...

Шчаслівы тым, што непасрэдна прычыніўся да выдавецкага лёсу Міколы Іванавіча. Калі ён пачаў пры зацікаўленым спрыянні Генрыха Далідовіча друкаваць у "Маладосці" раздзелы "Старажытнай Беларусі", я тады працаваў загадчыкам рэдакцыі крытыкі і драматургіі ў выдавецтве "Мастацкая літаратура". Часопіс добра, а кніга яшчэ лепей — падумаў сам сабе, падаў ідэю аўтару, чаму ён, зразумела, мог толькі ўзрадавацца. Побач са мной у рэдакцыі працаваў Сяргей Шупа. Ідэя выдаць "Старажытную Беларусь" яго захапіла. Спачатку мы нават нікому не казалі, што рыхтуем кнігу да выдання, якая не была профільнай для нашай рэдакцыі. Дзякаваць Богу, у выдавецтве "Мастацкая літаратура" тады працавала адданае беларускай ідэі начальства і, прыплюшчыўшы вока, не толькі пагадзілася з нашымі намерамі, але і зрабіла належнае, каб кніга выйшла на высокім паліграфічным узроўні.

А я, апрача дзяржаўнай пасады, быў тады і кіраўніком Згуртавання беларусаў свету "Бацькаўшчына". І добрую долю накладу замовіў на патрэбы гэтай грамадскай арганізацыі. Такім чынам "Старажытная Беларусь" трапіла ў шмат якія замежныя беларускія асяродкі. Але найбольш яе "асела" на Беласточчыне. Я падгаварыў Міколу Іванавіча і ён, нягледзячы на гады і зрок, пагадзіўся паўдзельнічаць у дабрачынным культурна-асветніцкім чыне на Беласточчыне. Мы заладавалі ў "Рафік" паўтысячы асобнікаў — і паехалі. Ды на мяжы нам нашы беларускія мытнікі сказалі стоп. Вярнуліся назад у Гародню. Я пайшоў да начальніка. Прозвішча яго абнадзейвала. Але ніякім ён сваяком ні Міхасю, ні Ігару Чарняўскім не быў. Хібо што сваяком па духу. Бо калі я яму паказаў "Старажытную Беларусь", ды патлумачыў, як яна будзе дарэчы беларускай вучнёўскай моладзі на Беласточчыне, ён адразу ж загаварыў пабеларуску, паціснуў мне руку і тут жа набраў патрэбны тэлефон...

Са зменай начальства ў "Мастацкай літаратуры" доступ туды Ермаловічу быў перакрытым. "Віленскі перыяд" старажытнай Беларусі я выдаваў, скажам так, ва ўласным выдавецтве "Бацькаўшчына". Кніга мела прыстойны, а як па цяперашнім часе дык для беларускамоўных выданняў проста велізарны наклад (25 тысяч асобнікаў), але разышлася вельмі хутка, дзякуючы папулярнасці імя аўтара.

Ганарар Міколу Ермаловічу я выплаціў па вышэйшай дзяржаўнай стаўцы. Апрача гэтага сказаў, што можа браць столькі кніг для дарчых надпісаў, колькі яму спатрэбіцца. І вось тут даводзілася гэтыя кнігі даваць яму амаль сілком і заўсёды чуць словы няёмкасці, словы прабачэння, што ён задарма бярэ тое, што каштуе грошы. І ў гэтым не было і каліва прытворства, позы, фармальных адгаворак, усведамлення, што не ён некаму, а кожны з нас і ўсе мы разам яму абавязаны, былі і будзем заўжды яму павіннымі...

Напісанае Міколам Іванавічам мы планавалі выдаць асобнай кнігай пад умоўнай назвай "Беларуская дзяржава". Сродкі на гэтае грунтоўнае выданне павінны былі паступіць ад рэалізацыі кніг "Адкуль наш род" Уладзіміра Арлова і "Беларусь на гістарычных скрыжаваннях" Янкі Запрудніка, гранты на выданне якіх былі атрыманы ад фонду Сораса. Ды напаткала нечаканка — дзейнасць фонду, як вядома, была на Беларусі забаронена, а я са сваім выдавецтвам трапіў пад гнеў уладаў.

Акрыяў і стаў на ногі толькі праз два гады. І зноў да Міколы Іванавіча з прапановай: давайце выдаваць "Беларускую дзяржаву". Ён жа толькі развёў рукамі. Выявілася, што за гэты час падпісаў дамову з прыватным выдаўцом Ваніным, паводле якой на працягу пэўнага часу толькі ён (Ванін) меў права выдаваць Ермаловіча.

— На здароўе, — кажу, — няхай выдае.

— Ды не, ведаеце, сцвярджае, што няма на гэта грошай...

— Дык навошта ж трэба было вам тую дамову заключаць...

— Каб жа я ведаў... Ён жа абяцаў...

І столькі роспачы, столькі болю было ў ягоным скрушлівым узрушэнні, што я проста перастаў даймаць роспытамі, ведаючы чыста жыццёвую, практычную непрыстасаванасць Міколы Іванавіча. А чаму Ванін узяўся, ды не выдаў Ермаловіча, для мяне і дасюль з'яўляецца загадкай: ягоная фірма мела прыстойныя абароты, карысталася выгаднымі заказамі ад навукова-метадычнага цэнтра вучэбнай кнігі і сродкаў навучання Міністэрства адукацыі Беларусі і, такім чынам, выдаваць было за што.

Але ж неяк ён з тым Ваніным развязаўся, бо гады паўтара назад сам патэлефанаваў і сказаў мне пра гэта. Але сродкаў, на жаль, у мяне тады не было. Ды потым лёс сутыкнуў з Кастусём Тарасавым, кніга якога "Беларусь", як высветлілася, ужо гатовай праляжала некалькі гадоў без руху. І я ўзяўся дапамагчы, увайшоўшы ў хаўрус з выдавецкай структурай "Лекцыя". Вырашыў папрасіць дапамагчы фінансава ў выданні знаёмых мне людзей як тут, у Беларусі, так і сярод беларусаў замежжа. У першым выпадку, хоць звяртаўся вусна і рассылаў па ўстановах дзесяткі лістоў, адгукнуўся толькі пробашч касцёла святых Сымона і Алены, вядомы прыхільнік і спавядальнік беларушчыны ксёндз Уладзіслаў Завальнюк, а вось дыяспара на покліч "Беларусі" аб дапамозе праявіла нават большую актыўнасць, чым я спадзяваўся. У дабрачыннай акцыі паўдзельнічалі такія тры аўтарытэтныя беларускія асяродкі, як Беларуска-Амерыканскі культурна-грамадскі цэнтр у Саўт-Рывэры ўключана з вернікамі прыналежнай да яго праваслаўнай царквы Еўфрасінні Полацкай, Беларуска-Амерыканскае задзіночанне і Федэральная Рада беларусаў Аўстраліі з цэнтрам у Мэльбурне. Ды мае часовыя хаўруснікі вырашылі на гэтым проста пагрэць сабе рукі. Імёны ахвярадаўцаў "Лекцыя", праігнараваўшы маю думку, у кнізе не пазначыла, а сабраныя грошы проста прапанавала падзяліць паміж мной і імі. У дачыненні ж да замежнікаў "хаўруснікі" са святой дзіцячай наіўнасцю заявілі: "Ну і што тут такое! Вядома ж, такі гераізм праявілі, што па пару дзесяткаў долараў з чалавека сабралі! Не пабяднелі! А імёны, калі ім так карціць, можна апублікаваць у "Голасе Радзімы", "Нашым слове", ці яшчэ дзе..."

Чуць такое мне было, мякка кажучы, непрыемна. І я на ўсе тры адрасы паведаміў, як мы іх "аддзячваем" за бескарысную дапамогу "Беларусі"... А потым падумаў, што якраз мо і добра, што так атрымалася, што ёсць магчымасць пераадрасаваць сабраныя дыяспарай грошы на выданне доўгачаканай кнігі Міколы Ермаловіча. Акрылены такой думкай, тэлефаную Міколу Іванавічу. Але ў ягоным адказе не радасць, а зноў роспач:

"Вой, вой, каб жа я, Яўген, ведаў... Вы ўжо выбачце, але ж я пасля той нашай размовы... Гэта ж каб ведаць! Ай-я-яй...

— Дык не перажывайце вы так, — гавару бадзёрым голасам. — Мо зноў Ванін падрадзіўся! Такое бяды. Абы выдаў...

— Ды ну яго з тым Ваніным! Гэта ж Кастусь Цвірка падмеўся...

— Цві-і-рка-а? — здзіўляюся я.

— Ага, ён! Ужо некалькі месяцаў назад. Кажа, што кніга ўжо набрана і нібыта нават будзе неўзабаве выдадзена...

— Ну то і добра! Але ж мы ж з ім сутыкаемся раз-пораз, ён жа павінен быў сказаць. Ці ён не ведае, што я, як выдавец "Віленскага перыяду" абаронены, як і вы, законам аб ахове аўтарскіх і выдавецкіх правоў, што без маёй, як і вашай, аўтара, згоды, ніхто не мае права гэты тэкст перавыдаваць...

— А ці ж я ведаю... Я ж, Яўген, нічога не ведаю, гэтых законаў, мне ж нічога не трэба, абы выйшла кніга. Я ж ужо і так зняверыўся яе дачакацца... А ты ўжо прабач! Ці ж я ведаў...

— Мікола Іванавіч, дарагі! Ды не бярыце вы ўсяго да галавы! А з Цвіркам — мы паразумеемся. Абы была кніга!..

ПераканаIны — будзе! Толькі што Мікола Іванавіч не парадуецца разам з намі, не патрымае яе ў руках, не прыкладзецца тварам да яе старонак...

Але досыць успамінаў і згадак. Час падумаць пра тое, як будзе ўшанавана памяць незвычайнага чалавека, які прысвяціў і да самага астатку аддаваў жыццё Беларусі.

Апрача "Беларускай дзяржавы", абавязкова патрэбен яшчэ адзін том, куды ўвойдзе "Па слядах аднаго міфа", згаданыя тут "Гутаркі", надрукаваныя і ненадрукаваныя ў перыёдыцы артыкулы і рэцэнзіі. Трэба неадкладна пачаць збіраць і пісаць успаміны з разлікам, каб выдаць такую кнігу да гадавіны смерці. Будучаму рэдактару хачу пажадаць быць строгім у адборы матэрыялу. Бо нават пахаванне і сказаныя там словы паказалі, што знойдзецца шмат добраахвотнікаў паказаць сябе вялікімі сябрамі, дбайнікамі і ахоўнікамі Міколы Іванавіча. Будзем шчырымі: так ужо рупліва Міколам Іванавічам ніхто не цікавіўся, дый ён сам гэтага не хацеў. Мне ён дазваляў сябе праводзіць толькі да метро. Увогуле стараўся не паказваць сваёй невідушчасці — заўсёды на мастацкіх выставах хадзіў ад адной карціны да другоай, хоць што ён там мог угледзець — аднаму Богу вядома.

Мне, так і не дачакаўшыся бацькі ў Маладзечна, куды ён павінен быў у нядзелю прыехаць, ужо з Мінска пасля 10 вечара патэлефанавала ягоная дачка і, душачыся слязамі, паведаміла трагічную вестку. Яна сапраўды нечаканая і заўчасная. Бо на свае семдзесят дзевяць Мікола Іванавіч не выглядаў, а ягоная мама, як памятаем, памерла ў дзевяноста пяць. Але ж яна была відушчай. А таму мо найперш трэба падзякаваць Богу, што чалавек у такім стане, не карыстаючыся кіёчкам-стукалкай, не прапускаючы ніводнай значнай грамадска-культурнай падзеі, столькі гадоў прахадзіў па тлумных мінскіх вуліцах і, наколькі мне вядома, ніколі не трапляў у аварыі. Іншая справа, што, на добры лад, пры такім чалавеку заўсёды павінен быў быць побач не проста павадыр, а павадыр-паплечнік. Такім яму была яго верная сяброўка жыцця, якая яму і чытала, і пісала пад дыктоўку і ўсюды разам з ім хадзіла. Але ж ёй не наканавана было дагледзець Міколу Іванавіча і ў старасці. Лёс яго выпрабоўваў на нязломнасць неаднойчы. І ён мужна праходзіў праз яго ўдары. А вось тады, пасля смерці жонкі, захістаўся і скалануўся нібы дрэва пад ударам маланкі. Роспач і страх перад будучыняй апанавалі яго. Але ўсведамленне таго, што ён не сам сабе належыць, а Беларусі, утрымала яго ад поўнай спаняверанасці і вярнула да актыўнага грамадскага і творчага жыцця. Гэта, паверце, не словы, бо так яно на самай справе і было. Тое, што Саюз пісьменнікаў дамогся яму кватэры ў Мінску, — парадавала, бо наблізіла да таго, чым ён увесь час жыў і чаго не мог спатоліць правінцыйны горад. Праўда, зноў жа каб на добры лад, кватэру тую маглі б улады даць і ў цэнтры Мінска, а не далёкім ад яго гарадскім ускрайку. Але Мікола Іванавіч на гэта і не прэтэндаваў... Прапаноўваю: вуліцу мала каму вядомага Рафіева пераназваць у вуліцу імя Міколы Ермаловіча, на якой ён жыў і дзе яго напаткала апошняя трагічная часіна. Апрача гэтага, яго імя абавязкова трэба прысвоіць вуліцам у родным Дзяржынску і ў маім родным Наваградку. Бо гэта ж найперш дзякуючы Міколу Ермаловічу мы пачалі ўсведамляць значнасць гэтага старажытнага горада для нашай гісторыі, для нашай свядомасці і памяці. У свой час я прапаноўваў тагачасным гарадскім уладам зрабіць Ермаловіча ганаровым жыхаром Наваградка, але ў тых былі свае арыенціры і свае ўлюбёнцы. Апрача назваў вуліц, зразумела, імя Міколы Ермаловіча можа быць нададзена культурна-асветным установам: школам, бібліятэкам і г.д. У тым ліку і беларускай зале нашай Нацыянальнай бібліятэкі, дзе ён так рупліва і самаадддана працаваў, выводзячы з небыцця "на свет цэлы" старажытную Беларусь, а заадно і навучаючы, выхоўваючы сваіх маладзейшых паплечнікаў, якія працавалі побач з ім.

Ужо сёння трэба падумаць і пра тое, каб яго ўскрылёная, надзвычай каларытная пастаць была ўвасоблена ў адмысловым помніку, выкананым не халтурным "шматстаночнікам", а Майстрам. Не будзе на гэта грошай у дзяржавы — такой бяды, абыдземся: аб'явім, як і ў выпадку з Ларысай Геніюш, народнае рушэнне і, пераканаы, патрэбная сума будзе сабрана...

Жывым жа — жыць. Такой змабілізаванасці духу і цэляў, якіх ён дамогся, дасягнуць не лёгка і не проста. Але імкнуцца да гэтага трэба. Зробленае ім абавязвае.

Яўген ЛЕЦКА

З тых, хто будаваў беларускі дом

Калі згадваць выдатных суайчыннікаў, якія руплiся, каб беларусы маглі "людзьмі звацца", адным з першых трэба назваць пісьменніка і грамадскага дзеяча Язэпа Дылу. Лёс наканаваў яму доўгае і няпростае жыццё, але па ім Восіп Лявонавіч імкнуўся ісці хораша і ўпэўнена, а жыць прыгожа і годна. Сын служачага з горада Слуцка, ён у 1898 годзе скончыў мясцовую гімназію і на наступны год паступіў у Юр'еўскі (цяпер Тартускі) універсітэт, але на трэцім курсе быў выключаны за ўдзел у антыўрадавых выступленнях.

У 1903—1904 гадах з'яўляўся супрацоўнікам рэдакцыі газеты "Северо-Западный край", пазней вёў нелегальную работу сярод сялян, выконваючы заданне Мінскага камітэта РСДРП, а з 1906 па 1918 год — на выдавецкай рабоце ў Пецярбургу, Арэнбургу, Казані, Маскве. Я. Дыла ўваходзіў у Часовы рабоча-сялянскі ўрад Беларусі, у якім з'яўляўся камісарам працы. Пасля быў старшынёй Дзяржаўнай планавай камісіі БССР, намеснікам старшыні Камісіі па раяніраванні БССР, сапраўдным членам і вучоным сакратаром Інстытута беларускай культуры, дырэктарам Першага беларускага дзяржаўнага тэатра, дырэктарам Інстытута па вывучэнні мастацтва пры Інбелкульце, намеснікам загадчыка Белдзяржкіно па літаратурнай частцы. Як і многіх прадстаўнікоў нацыянальнай інтэлігенцыі, яго не мінулі рэпрэсіі. У 1931 годзе быў арыштаваны і высланы з Беларусі.

Жыў і працаваў у Саратаве.

Як літаратар Я. Дыла дэбютаваў у 1912 годзе на старонках газеты "Наша ніва". Напісаў п'есы "Панскі гайдук", "Юнак з Крошына", гістарычную аповесць "Настасся Мякота" (больш вядомая пад пазнейшай назвай "У імя дзяцей"), творы для дзяцей. Пакінуў пасля сябе шэраг успамінаў. Творчая спадчына Я. Дылы найбольш поўна прадстаўлена ў кнізе "Творы", выпушчанай выдавецтвам "Мастацкая літаратура" ў 1981 годзе. Але шмат што з напісанага ім сённяшняму чытачу невядома. Гэта тысячы апавяданняў, літаратурна-крытычных артыкулаў, рэцэнзій, перакладаў.

У гэтыя дні з дня нараджэння Я. Дылы спаўняецца 120 гадоў, а памёр Восіп Лявонавіч 7 красавіка 1973 года.

"Беларуская думка", N 3

Нядаўна споўнілася 160 гадоў з дня нараджэння класіка беларускай літаратуры Ф. Багушэвіча. Пра жыццёвы і творчы шлях найвыдатнейшага сына Беларусі, пра тое, наколькі важна прыслухоўвацца да меркаванняў Ф. Багушэвіча сёння разважае ў артыкуле "Адвакат простага люду" А. Марціновіч. Якая яна, сённяшняя беларуская проза? З чым ідуць у літаратуру новыя аўтары? Пра гэта можна даведацца з артыкула В. Анціпенкі "Сена на асфальце і... дождж у космасе", аўтар якога разглядае апавяданні, змешчаныя летась на старонках часопіса "Маладосць". Яшчэ адзін важны юбілей прыпаў на сакавік — 100-годдзе з дня нараджэння аднаго з пачынальнікаў беларускага кіно, вядомага рэжысёра У. Корш-Сабліна. Пра яго гаворка ў артыкуле А. Дзмітрука "Пад небам вечнасці". "Яшчэ стаяць на рэйдзе брыганціны" — творчы партрэт лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь В. Лукшы, напісаны рэктарам Віцебскага дзяржаўнага універсітэта імя П. М. Машэрава, доктарам гістарычных навук, прафесарам А. Русецкім. Сакавік — свята жанчын. З вершамі ў "БД" выступаюць Г. Булыка і Т. Мушынская. Праблемы нацыянальнага кіно і ўвогуле сучаснага кінематографа ў цэнтры ўвагі намесніка міністра культуры РБ Ю. Цвяткова ("Экран праз прызму часу"). Л. Валадкевіч ("Творчасць, як паходзіць радасці") цікавяць пытанні выхавання ўсебакова развітой асобы. А. Кіянка ("Пошук дае плён") рэцэнзуе кнігу М. Мікуліча "Пошук вядзе ў глыбіню", якая выйшла ў Гродне. Змешчаны ў "БД" і іншыя цікавыя матэрыялы.

Ён казаў Радзіме: "Я так любіў цябе, мая адзіная..."

"Усяму жыццю Гаўрылы Гарэцкага ўласціва бязмежная любоў да сваёй Бацькаўшчыны, да мілай яго сэрцу роднай Беларусі. Яна была ягоным болем і бядой, якія прыносілі многа цяжкасцей, крыўд і пакут, і ягоным вялікім шчасцем, якое давала яму сілы выжыць і перамагчы неверагодныя фізічныя нягоды і маральныя перажыванні". Такімі словамі Радзім Гаўрылавіч Гарэцкі пачынае другую частку сваёй выдатнай кнігі "Ахвярую сваім "я"..." (Першая частка, як вядома, прысвечаная пераважна Максіму Гарэцкаму).

Звернем увагу на тое, што Гарэцкі-малодшы не толькі вызначае любоў да Радзімы як дамінанту маральна-псіхалагічнага воблiку бацькі, але адначасова гаворыць і пра тую ролю, якую гэта пачуццё адыграла ў ягоным лёсе.

Сапраўды, тут ёсць *пра што падумаць*. Мімаволі задаешся пытаннем: што ж гэта за феномен — любоў Гаўрылы Гарэцкага "да мілай яго сэрцу роднай Беларусі"? Любоў, якая адначасова салодкая і горкая, светлая і змрочная, шчаслівая і няшчасная?

Пытаешся, у пошуках адказу светла згадваеш нешматлікія, кароткія, але заўсёды хвалюючыя сустрэчы з ім (у Саюзе пісьменнікаў, у рэдакцыі "Літаратуры і мастацтва"), перачытваеш кнігі яго сына, годнага прадаўжальніка яго справы "Шляхам адраджэння" і "Ахвярую сваім "я"...", і прыходзіш да пэўнай высновы, пачынаеш усведамляць, што гэта была за Любоў.

Ну, вядома ж, верная, нязменная, непазбыўная. Такая, пра якую сказана: "Не адракаюцца, любячы" (Не отрекаются, любя").

Ну, вядома ж, бязмежная, самааддаяная, самаахвярная. Пра што гаварыць словы, вынесеныя ў назву кнігі. Пра што нагадвае яшчэ раз нам яе аўтар: "Ахвярнасць Радзіме, беларускай ідэі — вось у чым духоўнае адзінства Максіма і Гаўрылы Гарэцкіх". Пра што сведчыць і дзённікавы запіс самога Гаўрылы Іванавіча. "Праца па вывучэнню геалогіі Беларусі — як мэта апошніх гадоў майго жыцця, — занатоўвае ён у дзённіку. — Гэта — самае галоўнае, самае важнае, самае значнае. У ахвяру гэтаму я нясу самога сябе, сям'ю, сваё каханне, усё". (Тут і далей цытую па кнізе "Ахвярую сваім "я"...").

Але гэта яшчэ не ўсё, гэтым яшчэ не вычэрпваецца любоў Г. Гарэцкага да Бацькаўшчыны. Яго патрыятычнае пачуццё — феномен, які мае і іншыя грані і вымярэнні.

Цікава, што адно з гэтых вымярэнняў геніяльна прадказаў на адной з самых першых старонак сваёй першай кнігі "Рунь" старэйшы брат Максім Гарэцкі. Уявіўся яму *"такі сур'ёзны, думны, з невясёлымі, але хаваючымі агні вачамі беларус... які хацеў словам адраджаць чалавека ў беларусе (не ў другім кім, бо ён — сын беларускага народу і найлепш мог паслужыць Беларусі). Але запала яму неяк у галаву, што, вось, пракоі слова ў нас знаходзяцца, а пракакаў-эканамістаў няма"*.

Прарок слова Максім Гарэцкі прадказаў з'яўленне прарока-эканаміста ў асобе малодшага брата Гаўрылы Гарэцкага. Другі стаў дзейна дапаўняць першага. Унук прыгоннага селяніна, сын селяніна беззямельнага, ён становіцца аграномам-каморнікам; ён выбірае падчас вучобы ў акадэміі спецыяльнасць "эканамічная геаграфія"; ад свайго імя і імя сваіх равеснікаў ён з юнацкай палымянасцю заяўляе, што "да енкаў, да слоў мы хочам даць працу, мы маем рэальную мэту: праз 20-25 гадоўператварыць Беларусь у Данію"; ён абіраецца дырэктарам першага (і апошняга, на жаль) у гісторыі Беларусі навукова-даследчага інстытута сельскай і лясной гаспадаркі; ён вывучае эканоміку і арганізацыю сельскагаспадарчай вытворчасці ў Польшчы, Германіі, той жа Даніі (сталінскай калектывізацыі была абсалютна рэальная альтэрнатыва!); ён выступае з аргументаванымі публікацыямі, прысвечанымі стану і перспектывам развіцця нацыянальнай эканомікі...

Пра родную Беларусь ён гаварыў натхнёна ў будучым часе, ён насамрэч быў "прарокам-эканамістам".

Праўда — што неабходна тут жа зазначыць — эканамічнае адраджэнне краіны не было для Г. Гарэцкага самамэтай, не зводзілася да "хлеба надзённага", а тым больш — да прымітыўнай "шырпатрэбаўскай" устаноўкі "накарміць народ". Стварэнне новай гаспадаркі ён разглядаў як частку, кажучы *яго словамі*, "інтэгральнага рэнесансу" (не блытаць з "інтэграцыйным"), як умову рэнесансу культурнага. "У адроджанай эканаміцы Беларусі, — пісаў ён у артыкуле "На новы шлях", — закрасуюць мастацтва, навука, закрасуецъ беларуская мова". "Святое адраджэнне" і "інтэгральны, г. зн. комплексны, усебаковы, рэнесанс", былі для яго сінонімамі.

Такая вось была яго любоў да Бацькаўшчыны — надзвычай дзейная, мэтанакіраваная, па-гаспадарску руплівая.

І яшчэ яна была глыбока аплодненая беларускай нацыянальнай ідэяй, прасякнутая абвостраным пачуццём адказнасці за лёс беларусаў як нацыі, як краіны, духам пратэсту супраць усялякіх ворагаў беларушчыны, агульнай рысай якіх было, — прыводжу зноў жа яго словы, — "адмаўленне за беларусамі права на годнасць нацыі, непрызнанне беларусаў за асобны народ, беларускай мовы за самастойную

Інтэлігент вышэйшай пробы

(Праця́г. Пачатак на стар. 6—7)

Цытую ліст з намерам падкрэсліць, як клапаціўся Гаўрыла Іванавіч, каб захавалася для будучыні ўсё, што датычылася сапраўднай, а не фармальна-адчэпнай толькі рэабілітацыі Максіма Гарэцкага.

Гэты ж клопат асабліва выразна выявіўся ў вельмі настойлівых захадах, якія рабіў Г. Гарэцкі для перавыдання твораў брата. Справа тут таксама ішла нялёгка, хаця была энергічная падтрымка тагачаснага кіраўніцтва нашага Саюза пісьменнікаў.

У канчатковым выніку турботы завяршыліся пасяхова: у выдавецтве "Мастацкая літаратура" ў 1973 годзе выйшаў двухтомнік М. Гарэцкага агульным памерам звыш пяцідзесяці друкаваных аркушаў — першае прыстойнае выданне твораў выдатнага мастака пасля фізічнага знішчэння яго самога. Але пакуль кнігі пабачылі свет, давялося пахвалявацца нямала.

За падрыхтоўку гэтага выдання, прымеркаванага да 80-годдзя М. Гарэцкага, я ўзяўся па даручэнню Саюза пісьменнікаў. Складальніцкая праца для мяне была ў навіну, *бракавала і часу*. Але адмовіцца *ніяк не* выпадала — з-за разумення, як важна, каб творы яшчэ аднаго нашага класіка вярнуліся да чытача.

Пазней, калі высветлілася, што моцна падціскаюць тэрміны здачы двухтомніка ў выдавецтва, я папрасіў на падмогу ў якасці сааўтараў-укладальнікаў Ю. Пшыркова і Б. Сачанку. *Выбар тлумачыўся тым, што* абодва яны мелі прамое дачыненне да новых публікацый шэрагу твораў пісьменніка. І гэтыя публікацыі цяпер выкарыстоўваліся ў двухтомніку. Так што тут была і праява звычайнай справядлівасці. Вядома, і Пшыркоў, і Сачанка ахвотна згадзіліся на супрацоўніцтва і сваю частку працы зрабілі вельмі аператыўна.

Але "прабіваць" выданне на той стадыі, калі яшчэ не ішла гаворка пра падрыхтоўку твораў да набору, давялося часткова мне, а галоўным чынам Гаўрылу Іванавічу. Зразумела, ён меў і афіцыйныя паўнамоцтвы, бо, як і я, Ю. Пшыркоў, Б. Сачанка і Леаніла Усцінаўна, уваходзіў у склад камісіі па літаратурнай спадчыне Максіма Гарэцкага, але ўсё рабіў зусім не фармальна. *Для яго гэта была* найважнейшая жыццёвая і, калі не баяцца гучных слоў, кроўная справа, безумоўна неабходная для нашай культуры і самой будучыні Беларусі. Бо ён выдатна ўсведамляў, што нацыя, якая не можа належна ўшанаваць і нават замоўчвае сваіх творцаў такога маштабу, як Максім Гарэцкі, будучыні не мае.

З падрыхтоўкай і выданнем двухтомніка звязана палова ўсіх лістоў Гаўрылы Іванавіча, якія захаваліся ў мяне. Яны прысвечаны практычным пытанням той падрыхтоўкі і з'яўляюцца дакументальным пацвярджэннем самага актыўнага ўдзелу ў ёй акадэміка, паранейшаму вельмі шчодрага на пахвалу адрасату. Каб не паўтарацца, я не буду іх цытаваць, а толькі прыгадаю некаторыя эпізоды нашага змагання за тое, каб двухтомнік выйшаў у прыстойным выглядзе.

Пагроза падсцерагала ў самым пачатку. І набыла яна выгляд прапановы выдаць замест двухтомніка адну кнігу памерам у 40 аркушаў. Мы горача, са спасылкай, якія творы трэба абавязкова перавыдаць, даводзілі, што гэтага недастаткова.

Вырашальная гутарка была ў Р. Канавалава, які тады ўзначальваў Дзяржаўны камітэт па друку. Пра гэтага чалавека ў пісьменніцкім асяроддзі хадзіла пагалоска, што ён занудлівы і надта ж афіцыёзны чыноўнік, ад якога нічога добрага чакаць нельга. Ягоныя выступленні, якія мне здаралася чуць у Саюзе пісьменнікаў, сапраўды былі афіцыёзнымі і ўражанне пакідалі, мякка кажучы, нялепшае. Але пры сустрэчах у сувязі з выданнем твораў М. Гарэцкага ні знарочыстай афіцыёзнасці, ні *ягонай занудлівасці* Канавалаў не праявіў. Было хутчэй наадварот. Нас ён прымаў карэктна-ветліва, без чыноўніцкай фанабэрыі, уважліва выслухоўваў аргументы, а да Гаўрылы Іванавіча і ўвогуле ставіўся з падкрэсленай павагай. Думаю, што яна была шчырай. Ва ўсякім разе, мы без асаблівай цяжкасці пераканалі Канавалава, *што Максіму Гарэцкаму трэба "даць"* двухтомнік. Выданне меркавалася ў серыі "Выбраныя творы" і большым за два тамы быць не магло. Запрасілі мы аркушаў 65-70. Канавалаў зазначыў, што і сам любіць творы пісьменніка, разумее, што гэта выдатны майстар слова, і на 65 аркушаў даў дазвол. Прычым адразу пазваніў у выдавецтва, каб там планавалі такі памер. Званок быў, здаецца, у "Беларусь", бо размова адбывалася ў пачатку 1972 года, калі новае выдавецтва "Мастацкая літаратура", дзе выйшаў двухтомнік, яшчэ не функцыянавала.

Акрыленыя ўдачай, мы з Камітэта па друку накіраваліся да выдаўцоў дамаўляцца пра далейшыя практычныя крокі. Але выдаўцы з ходу паднеслі непрыемны сюрпрыз — адхапілі 10 друкаваных аркушаў з тых, што прызначаліся на творы М. Гарэцкага. Аказваецца, там некаму з жывых творцаў якраз столькі не хапала для поўнага задавальнення сваіх амбіцый. Ды не пасаромеліся адбіраць у загубленага пакутніка. Мяне гэта ўразіла страшэнна. Гаўрыла Іванавіч таксама быў трохі збянтэжаны, але палічыў, што не варта падымаць шум, каб не наклікаць горшую бяду.

Ды непрыемнасці на тым не скончыліся.

Гаўрыла Гарэцкі з Парфірам, 1917 г.

Моцна ціснула цэнзура. З-за яе ніяк нельга было ўключаць у двухтомнік прынцыпова важную для разумення М. Гарэцкага аповесць "Дзве душы", п'есу з вострай пастаноўкай нацыянальных праблем "Жалобная камедыя" і шэраг іншых твораў такога плана, не кажучы ўжо пра апавяданне "Ашуканы палітрэдактар" ці горка-спавядальныя "Скарбы жыцця" — "лебядзіную песню" мастака, якая разам са згаданым апавяданнем упершыню трапіла ў друк толькі ў 1993 годзе.

Зразумела, нічога з гэтага мы і не прапаноўвалі. Але ўсё роўна некалькі аркушаў яшчэ страцілі. Думаецца, страты маглі б быць і значна большымі, калі б нам не так пашанцавала з выдавецкім рэдактарам. Ім быў Алесь Бачыла, які шмат змагаўся з цэнзарамі. Аднак і ён не ўсё мог адстаяць.

Ужо ў карэктуры знялі апавяданне "Рунь", загалоўнае ў першай кнізе пісьменніка (а мы ж па прапанове Гаўрылы Іванавіча давалі творы не ў храналагічным парадку, а па кнігах і цыклах). Тады ж "зарэзалі" ўсё, што я выбраў для двухтомніка з "Камароўскай хронікі". Афіцыйна сказалі, што даваць кавалкі з канчаткова не апрацаванага твора нядобра. А на самай справе цэнзары зачапіліся за трагічную гісторыю Марынкі з гэтага твора, за якою стаяла рэальная жыццёвая трагедыя Ганны Іванаўны Гарэцкай, цудоўнай дзяўчыны, якая паступіла ў Маскву на вучобу, але ў хуткім часе загінула, едучы на спатканне да Гаўрылы

культурную мову, прызнанне няўхільнай асіміляцыі беларусаў, іх знішчэнне як нацыі". (Падзеі апошняга часу паказалі, наколькі слушнымі і дальнабачнымі былі яго трывога і пратэст).

"Інтэгральны рэнесанс" Г. Гарэцкі не ўяўляў без рэнесансу нацыянальнага, этнічнага, без належнага нацыянальна-духоўнага самавызначэння, "адраджэння чалавека ў беларусе". Нават знаходзячыся за кратамі, ён не ўтойваў свае пачуцці, не баяўся, даючы паказанні, гаварыць сваім катамследчым пра свае глыбока вынашаныя патрыятычныя погляды ("Беларусы былі нацыяй у сабе, але не нацыяй для сябе..."), заяўляць: "Думка, што беларусам як нацыі пагражае смерць, ніколі не пакідала мяне. Я жыў як бы пад фетышам беларускае нацыі".

Нехта сказаў, што гістарычнае значэнне кожнага вялікага чалавека вымяраецца яго заслугамі перад радзімай, а яго чалавечая годнасць — сілай яго патрыятызму. Падзвіжніцкая патрыятычная дзейнасць Г. Гарэцкага красамоўна сведчыць, што гэта сапраўды так. Мерай яго духоўнай велічы і яго чалавечай красы з'яўляецца мера яго любові да Радзімы.

Сярод фотаілюстрацый, якія змешчаны ў кнізе "Ахвярую сваім "я"...", ёсць і здымак з подпісам: "Гаўрыла Гарэцкі і Уладзімір Дубоўка. Масква. Май 1970 г.". Аднагодкі. Браты па духу і драматычным лёсе. Сумнявсёлыя. Не скажаш, што свабодныя, але ўсё ж "вялікадушна" рэабілітаваныя, усё ж як быццам не ворагі народа, не праклятыя нацдэмы. На фотаздымку ўнізе дубоўкаўскія радкі:

Ах дзяды... Гляньце,
колькі на іх сівізны!
А нядаўна ж былі маладымі яны...

А "нядаўна", 75 гадоў таму — думаю, будзе дарэчы тут нагадаць — дваццаціпяцігадовы Уладзімір Дубоўка прысвяціў дваццаціпяцігадоваму Гаўрылу Гарэцкаму наступны прачулы верш:

Цаля за цаляй і хвіля за хвіляй
Мы адыходзім, імкнемся наперад.
Хто б ён ня быў, —
а галоў нам не схіліць.

Гаўрыла Гарэцкі з Уладзімірам Дубоўкам, 1970 г.

Вось ужо ў гэта — дык моцна я веру!
Любы мой браце! —
Ня мы дык другія,
Справа жывая не можа памерці.
Можам і не расьцвёўшы загінуць,
Але не здрадзім ні думцы, ні сэрцу.

Справа, якой служыў верай і праўдай, думкай і сэрцам Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі, сапраўды жывая, і яна сапраўды не можа памерці, яна неўміручая, і, значыць, вечна будзе зязць і яго слаўнае імя на скрыжалях Маці-Беларусі, да якой ён звяртаўся з такімі пранікнёнымі словамі: "Я так люблю Цябе, мая адзіная. Я так хачу Табе шчасця, аднаўлення, неўміручасці, сонечнасці".

Анатоль ВЯРЦІНСКІ

Эдвард ВАЙВАДЗІШ

На 104-м годзе жыцця ў Латвіі памёр старэйшы сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў Эдвард Людвігавіч Вайвадзіш. Нарадзіўся ён 23 студзеня (5 лютага па новым стылі) 1897 года ў вёсцы Вайвады Прыдруйскай воласці Дрысенскага павета Віцебскай губерні, зараз — Індраўскі павет Краслаўскага раёна Латвіі.

З 1908 года вучыўся ў Прыдруйскай школе, а потым у Індрыцы, Друі, з 1912 года — у Дрысенскім чатырохкласным вучылішчы. Да эвакуацыі ў Гарадок пад Віцебскам працаваў пісарам валаснога праўлення. Разам з бежанцамі трапіў у Петраград, дзе закончыў курсы паштова-тэлеграфных чыноўнікаў. Адначасова вучыўся на вячэрніх агульнаадукацыйных курсах Чарняева. Перажыў лютаўскія і кастрычніцкія падзеі.

З 1920 года зноў працуе пісарам на радзіме. У 1921 годзе ўключыўся ў культурна-асветную работу беларускага таварыства "Бацькаўшчына". З 1922 па 1959 год (з невялікімі перапынкамі) быў настаўнікам, кіраўніком беларускіх школ у Латгаліі. У 1928 годзе скончыў агульна-асветныя чатырохгадовыя летнія настаўніцкія курсы пры Дзвінскай дзяржаўнай беларускай гімназіі. Сустракаўся з М. Гарэцкім, П. Мядзёлкай, М. Забэйдам-Суміцкім, У. Пігулеўскім, С. Сахаравым, К. Езавітавым, мастаком П. Мірановічам.

У 1935 годзе Эдвард Вайвадзіш быў узнагароджаны ордэнам за заслугі перад Латвійскай дзяржавай.

Выкладанне беларускай мовы пачало знікаць пасля 1948 года, але Эдвард Вайвадзіш дасканала валодаў паўдзесяткам моў, таму, магчыма, і змог выжыць у канцлагеры Загарт на востраве Руген, калі ў траўні 1942 года быў арыштаваны нямецкімі акупацыйнымі ўладамі, падчас працы інспектарам павятовай школьнай рады.

Эдвард Вайвадзіш — адзін з аўтараў зборніка вершаў маладых беларускіх паэтаў "Першы крок" (Рыга, 1926 г.). Ён супрацоўнічаў таксама з часопісам "Беларуская школа ў Латвіі". Доўгі час Эдвард Вайвадзіш пачуваў сябе забытым. Сваю прыдатнасць беларускай справе адчуў з адраджэннем у Латвіі культурна-асветнай работы беларускай дыяспары. З 1990 года яго вершы з'яўляюцца ў "Голасе Радзімы", "Настаўніцкай газеце", "Літаратуры і мастацтве", "Вожыку", "Звяздзе", "Нашым слове", у "Дні паэзіі", а таксама ў латвійскіх выданнях. Нацыянальны навукова-асветны цэнтр імя Ф. Скарыны ў серыі "Творцы беларускага замежжа" выдаў у 1996 годзе зборнік Эдварда Вайвадзіша "Вершы, паэма, згадкі".

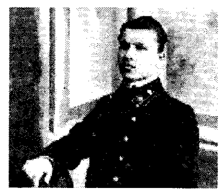

У лютым 1997 года ён стаў сябрам Саюза беларускіх пісьменнікаў. Святкаванне 100-гадовага юбілею паэта і асветніка было слаўным прыцягам райнісаўскіх традыцый пабрацімства, латышска-беларускага духоўнага спадчыння.

Не стала сувязнога двух вякоў, рупліўца беларускай ідэі, настаўніка, пчаляра. Вечная памяць аб ахоўніку роднага слова будзе жыць на тых прасторах, дзе па сёння жывуць нашыя суайчыннікі і ў сэрцах кожнага, хто яго ведаў на Радзіме.

Саюз беларускіх пісьменнікаў

Іванавіча, беспадстаўна арыштаванага гаспадарамі Лубянкі.

У двухтомніку Гаўрыла Іванавіч пазначаны толькі як член рэдкалегіі. А ён рабіў і многае з таго, што ўваходзіла ў абавязкі укладальнікаў. Ён узяў на сябе самае клопатнае — падрыхтоўку тых твораў, якія раней публікаваліся толькі на тарашкевіцы. Передрук па цяперашніх правапісных нормах зрабіла машыністка, але яе знайшоў і аплаціў яе працу са сваіх сродкаў Гаўрыла Іванавіч. Ён жа выпрошваў ва Урадавай і Дзяржаўнай (так званай "Ленінцы") бібліятэках адзіныя ў іх экземпляры твораў брата, па якіх рабіўся перадрук. Па правілах такія экземпляры на вынас, ды яшчэ не на адзін дзень, не выдаюцца. Аднак для Гаўрылы Іванавіча рабілі выключэнне, якога самім укладальнікам дабіцца было б вельмі цяжка.

Вядома, мы збіраліся кампенсаваць грашовыя затраты, на якія пайшоў Гаўрыла Іванавіч, ніякага ганарару за выданне двухтомніка не атрымліваючы. Праца ж укладальнікаў даволі сціпла, але аплачвалася. Ды Гаўрыла Іванавіч ні пра якую кампенсацыю і слухаць не стаў і яшчэ дзякаваў нам за ўдзел у выданні. Мне 13 ліпеня 1972 года ён падарыў двухтомнік з такім надпісам: "Дарагому Дзмітрыю Якаўлевічу Бугаёву — з бязмежнай удзячнасцю за цёплую ўвагу да жыцця і творчасці Максіма Гарэцкага, за вельмі добрае ўкладанне гэтага двухтомніка, за шчодры клопат аб яго выдрукаванні".

У мяне наша ўкладальніцкая праца асаблівага захаплення не выклікала. Хоць бы таму, што мы не здолелі ўратаваць ад цэнзараў знятыя імі творы. Праўда, укладальнікаў да цэнзараў увогуле не дапускалі. Тыя размаўлялі толькі з выдавецкім рэдактарам, а для нас яны як быццам зусім не існавалі. Такое было фарысейства. Маўляў, калі нешта і здымаецца, дык гэта воля самога рэдактара...

А яшчэ бянтэжыла, што ў двухтомніку праскочыла, як мне здавалася, мнагавата друкарскіх памылак. А гэта ўжо недагляд і ўкладальнікаў, а не толькі карэктараў.

Гаўрыла Іванавіч мае бедаванні ў гэтай сувязі не падзяляў і ў лісце, прысланым ужо ў лістападзе 1973 года, напісаў: "Памылкі друку ў двухтомніку Максіма не змяншаюць вялікай каштоўнасці гэтага выдання. Яшчэ раз найвялікшая Вам падзяка за Вашу плённую працу над складаннем двухтомніка, таленавітай прадмовы да яго, за ўвесь Ваш клопат, за выключную ўвагу і разуменне творчасці М. Гарэцкага. Усе родныя Максіма далучаюцца да гэтай падзякі". Словам, сціцешыць ён умеў, як рэдка хто.

Пасля выхаду двухтомніка дзелавых стасункаў з Гаўрылам Іванавічам я больш не меў. Але нейкі час яшчэ быў абмен віншавальнымі пасланнямі. Адзін эпізод гэтага абмену мне здаецца вартым увагі. 9 студзеня 1979 года я даў наступную тэлеграму: "Дарагі Гаўрыла Іванавіч! Горача віншую Вас з высокай урадавай узнагародай [тады ён атрымаў ордэн Кастрычніцкай рэвалюцыі]. Перадайце таксама мае віншаванні Вашаму сыну [гутарка ішла пра Радзіма Гаўрылавіча] у сувязі з прысуджэннем яму Дзяржаўнай прэміі БССР. Нарэшце магутны сваёй рознабаковай таленавітасцю род Гарэцкіх атрымлівае належнае прызнанне. Няхай і надалей слава гэтага роду, пачатак якой пакладзены Максімам Гарэцкім, шырока ідзе па свеце, бо гэта слава нашага народа, нашай любай Беларусі".

У адказ прыйшла пасланая 10 студзеня вельмі прыгожая паштоўка, укладзеная ў яшчэ прыгажэйшы канверт: "Ваша віншавальная тэлеграма такая ласкавая, цёплая, выключная, узрушыла сэрцы і душы ўсіх Гарэцкіх, — дзякуем Вам, дзякуем.

Шкадуем вельмі, што не пачуюць Вашых натхнёных слоў ні сам Максім, ні Леаніла Усцінаўна, ні салдат-летуценнік Лёня, ні наша маці.

І яшчэ шкадуем, што кароткае чалавечае жыццё, асабліва тых, каму ўжо недалёка да 80-ці. А так хацелася б, каб пажыць крыху болей, каб здзейсніць хаця ў малой меры Вашы надзеі.

І яшчэ шкадуем, што працяг роду нашага пад пагрозай сціrання на мужчынскай лініі. Вайна забрала трох лепшых хлопцаў нашых [маюцца на ўвазе сын Максіма Гарэцкага Леанід і пляменнікі Віктар і Уладзімір, якія таксама загінулі на вайне, баронячы краіну ад гітлераўцаў]. А жанчын, вартых роду, такіх, як Галя, мала. І гены іх праявіцца ці змогуць, бо не маюць яны ўмоў для працягу.

Дык няхай жа Вашы словы будуць каталізатарамі творчасці на рэштку дзён, бо яны абуджаюць надзею.

І жывяць нязгасную веру ў вялікую будучыню беларускага прыгожага пісьменства, носьбіта і стваральніка неўміручасці нашага народа і яго культуры".

З гэтай верай у неўміручасць беларускага народа Гаўрыла Іванавіч жыў заўсёды. Яна дапамагала яму выстаяць у многіх неспрыяльных, здавалася, невыносных абставінах і давала сілы для самаадданай працы на працягу ўсяго свядомага жыцця. Інтэлігент найвышэйшай пробы, надзелены вялікім талентам вельмі глыбокага даследчыка, а яшчэ талентам сардэчнай дабрыні і высакародства, ён паказаў, як многа можа чалавек, калі не растрачвае свой патэнцыял на дробязную побытавую мітусню ды карыслівае прыстасавальніцтва, а настойліва ідзе да мэты, часта насуперак самым нечаканым і проста жахлівым перашкодам, якіх так шмат выпадала на долю ўсіх нашых выдатных адраджэнцаў. І пакуль беларуская зямля здольная нараджаць такіх людзей, як Гаўрыла Іванавіч, у нас застаецца надзея на выжыванне ў сучасным няўмольна жорсткім свеце, які выпрабоўвае беларусаў на трываласць, можа, як ні адну іншую нацыю.

Дзмітрый БУГАЁЎ

Штрыхі да партрэта...

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

Я стаю каля самых дзвярэй. Раптам жанчына побач са мной пачынае амаль што крычаць брытагаловаму хлопцу ў скуранай куртцы:

— Чаму мая сумачка адкрытая?! Аддай кашалёк! Там нічога няма, акрамя праязнога... Аддай кашалёк!

На прыпынку зайшлі трое. Як толькі жанчына падняла крык, адзін з траіх хуценька пасунуўся ў глыбіню аўтобуса. Каб там яго ніхто не знайшоў. Другі, як толькі вадзіцель на прыпынку адкрыў дзверы, гэтак жа ціхенька вышмыгнуў. З траіх застаўся адзін.

Кашалёк знайшлі — у куце, каля самых дзвярэй, на апошняй прыступцы. Раптам яшчэ адна жанчына:

— І ў мяне сумка адкрыта! І кашалька няма...

Зірнула я на ўсялякі выпадак, бо стаяла блізка ад іх. І ў мяне сумка адкрыта, і кашалька няма.

Таго "брытагаловага", які застаўся адзін, жанчыны пачынаюць ледзь не абшукваць. Дзе там — нічога няма! Аддаў ці таму, які выйшаў, ці таму, які ў натоўпе схаваўся.

Лямантуюць толькі пацярпелыя. Усе астатнія стаяць і маўчаць. Нібыта нічога не бачаць, нібыта нічога не чуюць.

Лямантаваць будуць, калі самі апынуцца ў аналагічнай сітуацыі.

— Сястра мая здавала кватэру. За долары, як часам цяпер робяць. Зарплата маленькая, увесь час на самае неабходнае не хапае. Да маці разам з дачкой давялося пераехаць. Вы ж самі бачыце: колькі цяпер аб'яў у газетах: "Здыму пакой...", "Здыму кватэру...", "Здаю кватэру..." Яна вымушана — не ад харошага, як кажуць, жыцця.

Трапіліся нібыта прыстойныя людзі. Муж і жонка. Бізнесам займаліся. Плацілі своечасова. Ніякіх да іх прэтэнзій. І раптам — зніклі. Тэлефон не адказвае — ні ноччу, ні днём.

Сястра мая думае: "Няёмка ісці адкрываць сваім ключом. А раптам там людзі сядзяць і вячэраюць?.." Прайшоў яшчэ час, тэлефон ізноў не адзываецца. Пайшла яна, дзверы адкрыла. Нікога няма. Рэчы ўсе на месцы, курткі ў прыхожай на вешалцы вісяць. Халадзільнік поўны прадуктаў. Ежа прыгатаваная, яшчэ свежая. Здаецца, што нібыта людзі выйшлі ненадоўга па нейкай справе.

Так яшчэ некалькі месяцаў прайшло... Пайшла мая сястра ў тую фірму, дзе муж і жонка працавалі. А там нешта няпэўнае гавораць, вочы ўбок адводзяць. Так тыя муж і жонка і не адзяваліся, не знайшліся. Ці яны ратаваліся, і таму, схапіўшы пашпарты, уцяклі, абы жывымі застацца... Можа, што іншае здарылася — невядома. Месяцы за два яны не заплацілі. Таму сястра са спакойным сумленнем забрала сабе іхні тэлевізар, а таксама некаторыя рэчы. Болей яны і не аб'явіліся.

Пры якім сацыяльным ладзе мы жывём? Сацыялізм, здаецца, паціху, памалу адыходзіць. Ягоныя рэшткі — як астраўкі. Капіталізм, здаецца, поўнасцю не надышоў. Яны змагаюцца. А мы — паміж імі. Мы ўвесь час — "паміж". "Паміж Польшчай і Расіяй", — як спяваюць у папулярнай песні. Паміж Усходам і Захадам. Паміж памяццю і бяспамяцтвам. Паміж вёскай і горадам. Паміж мінулым і будучым. Паміж цывілізацыяй і амаль поўнай адсутнасцю яе.

Магутныя сацыяльныя зрухі, якія адбываюцца ў жыцці грамадства, усведамляюцца не адразу. Яны моцна змяняюць псіхалогію. І як пасля шторму на паверхні мора аказваюцца трэскі, шчэпкі, друз, так і рэчаіснасць у эпоху моцных сацыяльных змен, ломкі ўсёй сістэмы каштоўнасцей узнімае на паверхню не лепшыя чалавечыя якасці. І высвятляецца, што яны дапамагаюць выжыць, што яны, гэтыя якасці, запатрабаваныя!

У агульным настроі грамадства непрыхаваная агрэсіўнасць вельмі часта паяднаўваецца сёння з дэпрэсіўнымі з'явамі. Няўпэўненасць і страх перад заўтрашнім днём — са стомленасцю і недаверам да новых палітычных лозунгаў і абяцанняў. Ціхая зайздрасць ці зацятая нянавісць да багатых — з жаданнем стаць такім самым багатым, а мо, і багацейшым.

Кожны асобны чалавек — цэласны і ў нечым замкнёны арганізм. І кожная дзяржава, кожнае грамадства — таксама. Працэсы, якія адбываюцца ўнутры іх, моцна звязаны паміж сабой. Гэтаксама, як трывала звязаны паміж сабой люмпенізацыя і занядбанне нацыянальных прыярытэтаў. Катастрафічнае зніжэнне ўзроўню жыцця і ступень крыміналізацыі грамадства. Дыскрымінацыя мовы і панаванне ідэалаў масавай культуры.

І ўспамінаю я ўсходняе праклюцце:

"Няхай вам жыць у эпоху перамен!"

Рэдакцыя штотыднёвіка "Літаратура і мастацтва" выказвае глыбокае спачуванне народнаму пісьменніку Беларусі Івану НАВУМЕНКУ з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці жонкі Ядвігі Паўлаўны.

Калектыў рэдакцыі часопіса "Полымя" выказвае глыбокае спачуванне народнаму пісьменніку Беларусі, члену рэдакцыйнай калегіі Івану Якаўлевічу НАВУМЕНКУ з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці жонкі Ядвігі Паўлаўны.

Калектыў рэдакцыі часопіса "Полымя" выказвае глыбокае спачуванне рэдактару аддзела, члену рэдакцыйнай калегіі КОЎТУН Валянціне Міхайлаўне з прычыны напаткаўшага яе гора — смерці бацькі Міхаіла Фядосавіча.

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

Адлюстраванні

“Шчаслівы дар Валянціна Катаева” — артыкул у маскоўскім часопісе “Знамя” крытыка Наталлі Івановай. Былы гімназіст, афіцэр, прадстаўнік інтэлектуальнай дарэвалюцыйнай дваранскай эліты і ўмелы кан'юнктуршчык, аўтар твораў “Время, вперед!”, “Я — сын трудового народа”. А яшчэ — цудоўнай дзіцячай аповесці “Белеет парус одинокий”, а напрыканцы жыцця — яркіх, постмадэрнісцкіх, “мавісцкіх” па ўласным вызначэнні эсэ “Алмазный мой венец”, “Трава забвения” і інш.

Вучань Буніна, сучаснік і асабісты знаёмец з Караленкам, Катаеў зрабіў свой выбар, “зачапіўся” за новае жыццё, падначаліў свой прафесійны талент сацыяльнаму заказу. Але такая ўжо прырода сапраўднага таленту, што праўда, шчырасць вядуць яго да самых нечаканых і незапланаваных вышынь, да сапраўднага, вартага і ненаноснага. А цынізм, як ахоўная абалонка да бездапаможна крывавячай душы, да не сентыментальных, а пякельна-трывожных пакут сумлення.

Лёс Катаева — цэлая эпоха мінулага стагоддзя, поўная супярэчнасцяў, страт ідэалаў. Канфармізм і ўнутранае непрыняцце ладу жыцця, цынізм і іронія, ды непераможная трываласць таленту... Валянцін Катаеў цікавы нам сёння, як і “савецкі граф” Аляксей Талстой, як Міхаіл Булгакаў і Ганна Ахматава. Прыгадаліся і некаторыя нашы літаратурныя постаці. Уменне падначаліць абставіны і стварыць уласны лёс, і — несумненныя літаратурныя здабыткі, без якіх не было б пра што гаварыць сёння на ўроках і ў манаграфіях, у літаратуразнаўчых эсэ...

Праўда, напісаць гэтак шчыра, глыбока, без знявагі і лаянкі, без руковай кампліментарнасці ды з усведамленнем значэння аўтара для літаратуры, як гэта зрабіла Наталля Іванова ў дачыненні да В. Катаева, у нас пакуль ніхто не насмеліўся.

❑ “Талентамі могуць лічыцца толькі тыя апантаныя адзінкі і асобы, якія сустракаюцца больш рэдка, якія валодаюць характарам і вялікай смеласцю, якіх любяць наведваць ідэі, і ў якіх ёсць, пакуль яшчэ ёсць, здольнасць успрымаць і перапрацоўваць адкрыцці свету, звонку і зверху”.

Гэта напісаў Іон Сырбу. Румынскі пісьменнік і дысідэнт, які, пражыўшы ў невядомасці ў глушы, паспеў стаць самым праўдзівым летапісцам эпохі Чаушэску. У 1993 годзе выйшаў двухтомнік яго неапублікаваных запісак.

Характар і вялікая смеласць... Для такіх, як Сырбу, — безумоўна. А для многіх іншых?.. Адно, бяда, што смеласць таленту настолькі нечаканая і настолькі аўтаномная ад чалавечай істоты, што можа сама выкінуць “фокус”, такі, як славуты антысталінскі верш Мандэльштама, што аказаўся нашмат смялейшым за самога аўтара.

❑ *Над срэбрам*
восеньскай травы,
Над стынню шэрай
голай пожні
Гуляе вецер нажавы
І вырай журыцца апошні...

Гэтыя радкі прыйшлі да мяне з 12-га нумара “Полымя” за мінулы год. Дзіўна, столькі паэтычных публікацый было летась у “ЛіМе”, “Маладосці”, “Полымі”, “Беларусі”, а запомніліся чамусьці толькі гэтыя чатыры радкі.

❑ “Векавечнае прызначэнне паэзіі — падтрымліваць у нас адчуванне цуду”. Вычытаў гэта ў найсучаснейшага і “ўкручанага” ў самае наймадэрнісцкае кола французскага паэта і крытыка Жана-Мішэля Мальпуа. Гэта з яго кнігі “Паэзія як каханне”.

І з гідлівасцю адкінуў вершык аднаго з маладых “геніяў” у “Нашай ніве ісьціннай”. Цытаваць яго не буду, таму што брыдка. Ісці ў літаратуру, зневажаючы папярэднікаў, — на жаль, не ў навінку для “новай хвалі”. Гэта робяць і ў Расіі многія. Але там хоць талент выцягвае. Тут жа, акрамя позы і чыстага хуліганства, нічога няма.

❑ Эсэ А. Кудраўца на смерць У. Верамейчыка ў “ЛіМе” далёка выйшла за рамкі журботнага некралога. Глыбокі роздум пра сутнасць чалавечага жыцця, любоў да Радзімы прасякнуты такой унутранай паэтычнай страснасцю, такім непадробным болем, што робіць напісанае на канкрэтным фактычным матэрыяле глыбіннай філасофскай прозай.

❑ “Пошукі прытулку”. Новая аповесць Івана Шамякіна ў “Полымі”. Раней кожны твор Івана Пятровіча ледзь не з карэктуры ўжо выклікаў цэлы шквал хвалебных крытычных опусаў. Сёння ж пра Шамякіна пішуць толькі самыя верныя прыхільнікі яго творчасці. І то досыць рэдка. Між тым, тое, што зроблена пісьменнікам у літаратуры за ўвесь пасляваенны час, і тое, што ён піша сёння, у вельмі пашанотным узросце, заслугоўвае глыбокай павагі і ўдзячнасці. Гэта прыклад высокай адданасці сваёй прафесіі, роднай літаратуры. Гэтаму б варта было павучыцца шмат каму са сталых і маладых нашых творцаў.

❑ Чаму так мала сёння крытычных артыкулаў, рэцэнзій, палемік пра творчасць таго або іншага аўтара? Ці літаратуры няма, ці страшна пакрыўдзіць некага, ці проста ніхто нічога не чытае? Каторы год задаю сабе падобныя пытанні і не знаходжу адказу.

❑ Перачытваць — часам не самы ўдзячны занятак. Асабліва тых аўтараў, якімі захапляўся ў юнацтве. Таму амаль не дакранаюся ўжо да зачытаных і нялёгка здабытых у свой час томікаў А. Вазнясенскага, Я. Еўтушэнкі, Э. Казакевіча, К. Сіманава...

Затое А. Чэхава, У. Салаухіна, О. Мандэльштама, А. Таркоўскага перачытваю з задавальненнем. І нашых Я. Брыля, М. Стральцова, У. Караткевіча, Л. Дайнеку...

❑ “Свой пачэсны пасад”. Кніга пра Янку Купалу — чарговая з серыі, руплiва і клапатліва складзеная Сяргеем Панізнікам. Вось і прэміяй нашай за гэта заслужана адзначаны. Нарэшце заўважылі шматгадовую працу чалавека, які энергіяй і дасведчанасцю сваёй “цягне” на цэлы акадэмічны інстытут. А на чарзе новыя кнігі: пра Рагнеду, пра духоўныя матывы ў творчасці беларускіх літаратараў... І — высокая статная постаць заўсёды гжэчна-элегантная, усмешліва-адкрытага Сяргея Сцяпанавіча, з нязменным дыпламатам, набітым рукапісамі, здымкамі і ксеракопіямі, з нязменным яблыкам, якім ён гатовы заўсёды падзяліцца...

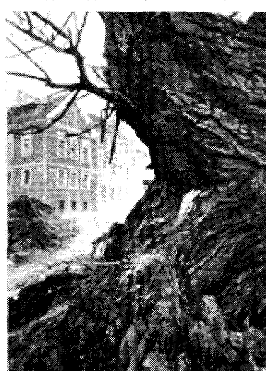

Фота Ул. КАГУЦЕНКІ

❑ Патэлефанаваў зямляк-літаратар з Полацка. Між іншым, расказаў, што ў рыхтуемай мясцовымі збіральнікамі і ўкладальнікамі кнізе пра горад з серыі “Памяць”, літаратурны саюз “Полоцкая ветвь” ёсць, а літаб'яднанне “Наддзвінне” адсутнічае. Не паверыў спачатку, бо “Наддзвінне” — гэта ж гісторыя беларускай літаратуры. Як “Маладняк”, як “Узвышша”. У “Наддзвінні” пачыналі Алесь Звонак, Алесь Александровіч, Сымон Хурсік, Паўлюк Шукайла, Пятрусь Броўка, Эдуард Самуйлёнак...

Памятаю, калі працаваў у Полацкай газеце, пазнаёміўся з настаўнікам-краязнаўцам Сцяпанам Антонавічам Клокавым. У прыватных размовах ён часта ўзгадваў пра “Наддзвінне”, пералічваў славутыя сёння імёны, якія для яго былі проста маладымі хлопцамі, блізкімі сябрамі. А на прапанову ж напісаць што-небудзь пра літаб'яднанне, пра яго сяброў, адмоўчваўся, а калі ўсё ж да юбілею газеты я ўгаварыў яго гэта зрабіць, абышоўся агульнымі фразамі.

Так полацкае “Наддзвінне” і да гэтай пары чакае свайго глыбокага даследчыка.

❑ “Таленавітых паэтаў у Беларусі больш, чым харошых кампазітараў”, — сказаў у адным з нядаўніх інтэрв'ю вядомы беларускі спявак Мікалай Скорыкаў. Такое выказванне тым больш каштоўнае, што гучыць з вуснаў музыканта. А то некаторыя нашы кампазітары апраўдваюць тое смецце, якое часам гучыць пад іх музыку з эстрадных падмосткаў, адсутнасцю добрых прафесійных тэкстаў.

І колькі халтуры, пустапарожняй слоўнай дурноты абрыньваецца штодзень на вушы бедных слухачоў, якія з упэўненасцю лічаць, што ўсё тое, што выкрыквае ў мікрафон чарговая “зорка”, і ёсць паэзія!.. І ходзяць за кулісамі і мільгаюць на экранах і старонках прэсы нейкія хамаватыя паўпісьменныя людзі, якія ўсур'ёз і важна называюць сябе паэтамі-песеннікамі.

❑ Горкі выраз Міколы Купрэева ў інтэрв'ю Леаніда Галубовіча ў “ЛіМе” — “яны выдаюць таго, каго цяпер чытаюць”. Каб хоць так было, Мікола Сымонавіч!.. Не ўсё так проста. Выдаюць сёння і таго, каго не чытаюць, і таго, каго неабходна выдаць... Увогуле, сёння ў кнігавыдавецкай справе праблемы, якія пры ўсім жаданні вырашыць вельмі цяжка. Наконт “чытаюць” ці “не чытаюць” — такая загадка новага часу, якую разгадваць нам яшчэ доўга. Ва ўсякім разе, такое ўражанне, што сёння не чытаюць нічога... Прынамсі, мяркуючы па паліцах кнігарняў.

❑ Прырода і сутнасць мастацтва па-ранейшаму хвалююць сучасных творцаў. “Ці з'яўляецца мастацтва, як сцвярджалі старажытныя, падражаннем жыццю, або, як гавораць цяпер, яно ўтрымлівае ўсё, чаго ў жыцці няма”, — пытаецца герой апавядання Джона Апдайка “Бек і шчадроты шведаў”, якое я прачытаў у 9-ым нумары “Иностранной литературы” за мінулы год. І робіць вывад: “Мастацтва — гэта дабрыня, хаця б толькі для мастака”.

Аказваецца, дзякуй Богу, дабрыня яшчэ патрэбна...

Суфлёр

ПАДКАЗКІ—АНОНСЫ—ПАРАДЫ АД “ЛіМа”

РАМПА

Купалаўскі тэатр

8 красавіка — “Ідылія”
9 — “Паўлінка”
10 — “Ромул Вялікі”
12 — “Інтымны тэатр Еўсцігнея Міровіча”
13 і 14 — “Піраміда Хеопса”
15 і 16 — “Умовы дыктуе жанчына”

“Вольная сцэна”

8 красавіка — “Барбара Радзівіл”
9 — “Паваліўся нехта”
12 і 13 — “Стомлены д'ябал”
14 — “Узлёт Артура Уі”

“Дзе-Я?”

12 і 19 — “Дзевяты праведнік”
13 (раніцай) — казка “Зачараваная прынцэса”
18 — “Каханне — кніга залатая”

ТЮГ

7 і 23 красавіка — прэм'ера “Палачанка” паводле А. Дударава
8, 13 і 22 — “Сястра мая Русалачка”
9 і 12 — “Маленькі лорд Фаўнтлярой”
11 — “Ніхто не паверыць”
15 — “Кот у ботах”

КАНЦЭРТЫ

7 красавіка — у клубе “Макс-шоу” выступіць гурт “Акіян Эльзы”, якому, як і астатнім украінскім камандам, дарогу на музычную прастору па-за межы Украіны адкрылі “Воплі Відаплясава”. А сам Алег Скрыпка з хлопцамі будзе граць праз дзень у к/з “Мінск”.

11 красавіка — у сталічным Палацы спорту канцэрт “Алісы”, “Агаты Крысці”, Гарыка Сукачова, “Тэкілы джаз” і нашай N.R.M. у рамках міжнароднай акцыі “Музыкі свету за мір на Зямлі”. Канцэрт унікальны, бо беларускія гурты нячаста граюць разам з расейскімі. Між іншым, у афішах N.R.M. напісаная апошняй. Ці значыць гэта, што менавіта госці будуць на “разагрэве”?

15 красавіка — канцэртам у гомельскім грамадска-культурным Цэнтры распачынаецца тур па Беларусі “Народнага альбома”.

ЭКРАН

Беларускае тэлебачанне

Памятаеце, у адным з інтэрв'ю ў межах “Суфлёра” мы гутарылі з вядучым “Вячорак”, які гаварыў, што людзі пішуць лісты на БТ з просьбамі, каб праграма выходзіла часцей, чым раз на месяц. Бо раней яна з'яўлялася ў эфіры за гэты ж тэрмін два разы. Але на нашым родным БТ адрэагавалі на глядацкія пажаданні ў сваім стылі: цяпер “Вячоркі” будуць выходзіць... раз на два месяцы. Прычым, скарачэння эфірнага часу музычнай рэдакцыі не было. Проста там вырашылі паболей паказваць эстрады. А якая яна ў нас — самі ведаеце.

8 красавіка, субота, 13.55 — навукова-папулярная перадача “Сфера”. Яе аўтарка Алена Бабак гутарыць з дырэктарам Інстытута фізіялогіі АН Валерыем Гурыным. Цікава, дакуль сягаюць магчымасці чалавека і ў прыватнасці, беларуса?

Дзіўным чынам на БТ запаўняюць нечаканыя перапынкі паміж перадачамі. Напрыклад, у мінулы панядзелак Навіны а 19.00. Гляджу, чамусьці дыктар дужа марудна прамаўляе. Мо, думаю, з маніторам што? Аказалася — не. Проста не хапіла ў краіне і ў свеце падзей за дзень, каб Беларускае тэлебачанне здолела запоўніць імі эфірныя 20 хвілін. Але “мычанне” дыктара не выратавала ўсё роўна — да наступнай праграмы “Палітычныя дыялогі” заставалася па плане яшчэ 5 хвілін з лішкам... Трохі рэкламы, анонс заўтрашняга тэледня... І ўсё ж самі не вытрымалі — далі “дыялогі”. Але вядучы Дзмітрыеў са спадаром Шыпуком да неабходных 19.50 “ваду ліць” не змаглі. Зноў 3 хвіліны пустога часу. І тут суперзнаходка — пераказ дзвюх папярэдніх серый “Кавы з водарам жанчыны”. Карацей, удасканаленне тэлеканала ў такіх сітуацыях навідавоку — раней жа застаўкамі кветак абыходзіліся.

16 красавіка, нядзеля, 10.35 — “Арт-клуб” пра народную арыстку Беларусі Вольгу Клебановіч.

ВЫСТАВЫ

13 красавіка а 17 гадзіне ў Музеі сучаснага мастацтва адбудзецца адкрыццё выставы керамікі Л. Нішчык.

14 красавіка а 17 гадзіне ў Нацыянальнай мастацкай галерэі адкрыецца юбілейная 10-я выстава суполкі “Пагоня”.

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар
Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Павел ВЕРАБ'ЁЎ — *намеснік галоўнага рэдактара,*
Алесь ГАЎРОН — *адказны сакратар,*
Мікола ГІЛЬ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,
Віктар ШНІП — *першы намеснік галоўнага рэдактара*

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —	284-8461
намеснікі галоўнага рэдактара —	284-8525, 284-7985
АДДЗЕЛЫ:	
публіцыстыкі —	284-8204
пісьмаў і грамадскай думкі —	284-7985
літаратурнага жыцця —	284-8462
крытыкі і бібліяграфіі —	284-7985
паэзіі і прозы —	284-8204
музыкі —	284-8153
тэатра, кіно і тэлебачання —	284-8153
выяўленчага мастацтва, ахоўы помнікаў —	284-8462
навін —	284-8462
мастацкага афармлення —	284-8204
фотакарэспандэнт —	284-8462
бухгалтэрыя —	284-8462

Пры перадруку просьба спасылацца на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856.
Наклад 3318
Нумар падпісаны ў друк 6.04.2000 г. у 17.30.
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 715
Заказ 1743

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12